

**T.C.
HATAY MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI**

**MEŞÎHAT ARŞİVİ'NE GÖRE OSMANLI'NIN SON
DÖNEMİNDE MARAŞLI İLMİYE SINIFI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Fatma İŞLEK**

**Tez Danışmanı
Doç. Dr. İsa KALAYCI**

Hatay-2021

**T.C.
HATAY MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI**

**MEŞÎHAT ARŞİVİ'NE GÖRE OSMANLI'NIN SON
DÖNEMİNDE MARAŞLI İLMİYE SINIFI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Fatma İŞLEK**

**Tez Danışmanı
Doç. Dr. İsa KALAYCI**

Hatay-2021

ONAY

Fatma İŞLEK tarafından hazırlanan **MEŞİHAT ARŞİVİ'NE GÖRE OSMANLI'NIN SON DÖNEMİNDE MARAŞLI İLMİYE SINIFI** adlı bu çalışma jüri tarafından Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin ilgili maddelerine göre değerlendirilip oybirliği ile **TARİH ANABİLİM DALINDA YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

04/01/2021

JÜRİ ÜYELERİ	İMZA
Doç. Dr. İsa KALAYCI (Tez Danışmanı-Başkan) (Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi)	
Doç. Dr. Ümmügülsüm CANDEĞER (Üye) (Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi)	
Doç. Dr. Sacit UĞUZ (Üye) (Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi)	

Fatma İŞLEK tarafından hazırlanan **MEŞİHAT ARŞİVİ'NE GÖRE OSMANLI'NIN SON DÖNEMİNDE MARAŞLI İLMİYE SINIFI** adlı tez çalışmasının yukarıda imzaları bulunan jüri üyelerince kabul edildiğini **onaylarım**.

Doç. Dr. Mustafa Onur KAN
Enstitü Müdürü

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
HATAY MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Bu belge ile “MEŞİHAT ARŞİVİ'NE GÖRE OSMANLI'NIN SON DÖNEMİNDE MARAŞLI İLMİYE SINIFI” konulu tez çalışmamda yer alan bilgilerin tamamının akademik kurallara ve etik ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Söz konusu kural ve ilkelerin gereği olarak tezde yararlandığım eserlerin tamamına uygun bir şekilde atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. (11/12/2020)

Fatma İŞLEK

ÖNSÖZ

Tarih araştırmalarının birinci ve temel koşulu özgünlük taşımasıdır. Tarih araştırmalarındaki esas amaç daha önce araştırılmamış konuların araştırılıp gün yüzüne kavuşturulması veya araştırılmış olan konuların eksik kalan kısımlarının tamamlanmasıdır. Bu araştırmalarının temel özelliği olan orijinallik ve güvenilirlik ilkesini karşılamak için mümkün olduğu kadar “ana kaynak” veya “birinci elden kaynak” kullanılmalıdır. Bu bakımdan arşiv belgelerinin, bir milletin yaşanmışlık hafızasını ihtiva eden en temel kaynaklardan olduğu göz önüne alınarak bu belgelere gerekli kıymet verilmelidir. Bu tez çalışmasının temel kaynakları da arşiv belgelerine dayandırılmıştır.

Osmanlı Devleti’nin bıraktığı mirasın en önemlilerinden biri tarihi açıdan büyük bir kıymete haiz olan yazılı devlet kayıtları olduğunu söylemek mümkündür. Günümüzde adına “arşiv” denilen Osmanlı Devleti döneminde ise “hazine” olarak isimlendirilen bu mekânlar, Osmanlı’nın dini, siyasi, askeri, hukuki ve sosyal yapısını güvenilir ve doğru şekilde incelemeye imkân sağlamıştır. Bu hazinelere biri de şu ana kadar gün yüzüne çıkma fırsatını pek az yakalayan İstanbul Müftülüğü uhdesindeki Meşihat Arşivi’dir. Osmanlı Devleti’nin zengin tarihine ışık tutan en önemli arşiv kaynaklarından biri de şer‘iye sicili vesikalarıdır. Bu vesikaların araştırılıp gün yüzüne çıkarılması hukuk ve iktisadi hayat açısından önem arz etmektedir. Bu sebeple Osmanlı bürokrasi sınıfını oluşturan ilmiye sınıfı mensuplarının biyografilerini ayrıntılarıyla aydınlatabilmek için de yine bu arşiv belgelerine ihtiyaç duyulmaktadır.

Yüksek lisans tezi olarak ortaya konulan bu çalışmada Meşihat Arşivi’ndeki Osmanlı Devleti’nin son dönemini ihtiva eden Maraşlı ilmiye sınıfı mensuplarının Sicill-i Ahvâl Dairesi’nin hazırlamış olduğu dosyaları incelenmiştir. Bu tasnifte yer alan sicil dosyalarının 28 tanesi Maraş ve ilçelerinde doğmuş olan Maraşlı ilmiye sınıfı mensuplarına aittir. Bu 28 kişi arasında ilmiye sınıfının âlim sayılabilecek kollarında görev alıp ulemâ sıfatını kazananlar olmasının yanı sıra muhızır, kapıcı, mahkeme zabıta gibi ulemâ hizmetlisi görevi görenler de mevcuttur.

Bu çalışmada ağırlıklı olarak 1824-1889 yılları arası Maraş Sancağının Andırın, Göksun, Maraş, Pazarcık ve Zeytun Kazalarında doğmuş olan ilmiye sınıfı mensuplarının biyografileri incelenmiştir. İstanbul Müftülüğü Meşihat Arşivi’nde bulunan memurların dosyalarındaki Osmanlıca kayıtlı bilgiler günümüz Türkçesine

çevrilerek aynı zamanda sadeleştirilmiştir. Bu vesileyle hem bir şehrin tarihine dair bilgiler açığa çıkarılmış hem de prospografik bir yaklaşımla Osmanlı devlet adamlarının hayatları izah edilmiştir.

Bu çalışma iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Osmanlı idari taksimatında son dönem uzun yıllar Halep Vilayetine bağlanan Maraş Sancağı ile ilgili genel bilgi ve tablolara yer verilmiştir.

İkinci bölümde ise Osmanlı tarihinde önemli bir yer teşkil eden Osmanlı ilmiye sınıfı hakkında bilgi verilerek Maraş Sancağı ve kazalarında doğan ilmiye sınıfı mensuplarının biyografilerine yer verilmiştir. Bu bölüm 1824 doğumlu olan Mehmed Müştak Efendi ile 1889 doğumlu olan Parnos Efendilerin doğum yılları arasında sınırlandırılmıştır. İlmiye sınıfı mensuplarının sicil dosyaları sadeleştirilerek daha anlaşılır hale getirilmiş ve sicil dosyalarında yer alan hicri ve rumi tarihler, miladi takvime çevrilmiştir. İlmiye sınıfı mensupları biyografileri alfabetik sıraya göre sıralanmıştır. İlmiye sınıfı mensupları arasında yine Maraş doğumlu olan Mehmed Tefik Efendi'nin sicil dosyası boş çıkmış ve bu sebeple hakkındaki bilgilere tezde yer verilmemiştir.

Maraşlı son dönem Osmanlı ilmiye sınıfı hakkında müstakil bir çalışma ortaya koyarak aile tarihi ve yerel tarih araştırmalarına katkı sağlamak hedefiyle bu tez oluşturulmuştur.

Bu çalışmanın hazırlanmasında bilgi, birikim ve tecrübeleriyle her türlü desteği sağlayan, rehberlik ve sabrıyla bu çalışmada bana yol gösteren, çalışmanın her aşamasına destek ve eleştirileriyle katkıda bulunan, tezin yönetimini sağlayan danışmanım Doç. Dr. İsa KALAYCI'ya medyûn-u şükranım. Ayrıca çalışmanın oluşum sürecinde yardımlarını esirgemeyen Ahmet ÇAPARLAR'a teşekkür ederim. Son olarak çalışmam süresince ihmal etmeme rağmen her zaman desteğini hissettiğim başta sevgili eşim Mehmet İŞLEK, kızım Hatice Almina İŞLEK ve babam Suphi TEKYILDIZ olmak üzere tüm aile fertlerime minnettar olduğumu belirtmek isterim.

Fatma İŞLEK

Hatay-2021

MEŞİHAT ARŞİVİ'NE GÖRE OSMANLI'NIN SON DÖNEMİNDE MARAŞLI İLMİYE SINIFI

Fatma İŞLEK

Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2020, 96+11 s.

Danışman: Doç. Dr. İsa KALAYCI

ÖZET

Bu çalışma Türkiye'nin güzide şehirlerinden olan ve aynı zamanda tarih boyunca pek çok medeniyete ev sahipliği yapan Kahramanmaraş'ın Osmanlı Devleti'nin son döneminde (1824-1889) yetiştirdiği ilim adamları ve ilmiye sınıfının diğer mensuplarını tarihin tozlu sayfalarından çıkararak gün yüzüne kavuşturmak amacıyla oluşturulmuştur. Yüksek lisans tezi olarak hazırlanan bu çalışmanın kapsamını; 1824-1889 yılları arasında Osmanlı Devleti hâkimiyetindeki Maraş Sancağı ve kazalarında doğmuş olan ve müderris, naib, kâtip, müftü, muhızır veya ilmiye sınıfının başka alanlarında yer almış olan memurlar, onların biyografileri ve Osmanlı Devleti'nin bu memurlar vesilesiyle tarih bilimine katkıları oluşturmaktadır.

Çalışma iki ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Osmanlı idari taksimatında son dönemde uzun yıllar Halep Vilayetine bağlanan Maraş Sancağının kısa tarihi, idari ve demografik yapısı tablolarla desteklenerek işlenmiştir. Yine bu bölümde Maraş adının menşei ve Maraş'ın Osmanlı yönetimine girmeden önceki genel tarihi ele alınmıştır. Bunun yanı sıra Osmanlı Devleti'nde sosyal müessese kurumu açıklanarak Maraşlı ilmiye sınıfı mensuplarının da yetişmesinde doğrudan etkisi olan cami ve medrese kurumları ele alınmıştır.

İkinci bölümde ise Osmanlı Devleti'nin en önemli kurumlarından olan ilmiye teşkilatının oluşumu, dayandığı usuller, mekanizması ve işleyişi hakkında genel bilgiler verilmiştir. Osmanlı eğitim sisteminin yapı taşı olan medreselerin yetiştirdiği Osmanlı ulemâsı ve ilmiye sınıfı mensuplarının yetişme usullerine değinilmiştir. 1824-1889 yılları arasında yaşamış ve Maraş'ta doğmuş olan 28 tane Osmanlı ilmiye sınıfı mensubunun Meşihat Arşivi'ndeki dosyalarının Osmanlıcasından yola çıkılarak günümüz Türkçesine çevrilmiş, sadeleştirilmiş ve biyografi haline getirilmiştir. Maraşlı bu ilmiye sınıfı mensupları Osmanlı devlet kurumlarında müderris, kâtip, naib, müftü, kadı, naib vekili veya ilmiye sisteminin çeşitli alanlarında görev alan medrese çıkışlı kimselerdir. İncelenen ilmiye sınıfı mensuplarıyla ilgili olarak; Osmanlıca ve Türkçe'nin yanı sıra çoğunun Arapça okuma yazma bildikleri, hatta

içlerinde bazılarının Farsça ve Fransızca gibi dönemin dillerini kullandıkları anlaşılmıştır. Böylece Osmanlı toplumunun önde gelen ve topluma yol gösteren bir rol oynadıkları görülmüştür.

ANAHTAR KELİMELEK

İlmiye Sınıfı, Ulemâ, Meşîhat Arşivi, Sicill-i Ahvâl Dairesi, Maraş, Andırın, Zeytun, Pazarcık, Göksun.

**MARAS'S SCIENCE CLASS IN THE LOST PERIOD OF THE OTTOMAN
EMPIRE ACCORDING TO THE ARCHIVES OF MESIHAT**

Fatma ISLEK

History Department, Master's Thesis, 2020, 96+11 p.

Supervisor: Assoc. Prof. Isa KALAYCI

ABSTRACT

This study is conducted in order to bring light to the scientists and the other members of science class raised in the last period of the Ottoman Empire in Kahramanmaraş which is one of the best cities in Turkey and which also hosted many civilizations throughout history. The scope of this project which was prepared as master's thesis is government officials who were born between 1824-1889 in Maras Sanjah which was under the rule of the Ottoman Empire and officials who took place in the clerkship, regentship, mudarriship or other fields of science class, their biographies and the Ottoman Empire's contribution to the science of history under the favour of its officials.

This study consist of two parts. In the first part, the short history, administrative and demographic structure of the Maras Sanjah which was connected at that time to the province for many years in the Ottoman administrative division are supported with tables. Also, the origin of the name Maras and the general history of the city, before it was under the dominion of Ottoman Empire, are discussed in this section. In addition, by explaining social institution in the Ottoman Empire, mosque and madrasah institutions that had a direct impact on the upbringing of the members of the science class in Maras are discussed.

In the second part, general information is given about the formation of the science class which is one of the most important institutions of the Ottoman State, the procedures on which it is based, its mechanism and operation. The methods of education of members of the Ottoman science class raised by madrasahs which were at the care of the Ottoman education system are mentioned. The files in the Mesihat Archive which belong to 28 Ottoman science class members who lived between 1824-1889 in Maras are simplified, translated into Modern Turkish and turned into a biography. Members of science class from Maras are those who graduated from madrasahs as mudarris, clerk, regent and as such in the Ottoman Empire and in other various branches in the science system. Regarding the members of science class which were studied, it is understood that besides Ottoman language and Turkish, most

of them knew Arabic, even some of them spoke the languages of the age like French and Persian. Thus, it is noticed that the Ottoman community played a pioneering and guiding role which showed the right way.

KEYWORDS

Science Class, Ulema, Mesihat Archive, Sicill-i Ahval Office, Maras, Andırın, Zeytun, Pazarcık, Goksun.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER	vii
GÖRSELLER LİSTESİ	ix
EKLER LİSTESİ.....	x
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xi
GİRİŞ	1
1. Araştırmanın Problemi.....	1
2. Araştırmanın Amaç ve Önemi	1
3. Araştırmanın Yöntemi.....	2
4. Araştırmanın Kapsamı	3
5. Araştırmanın Kaynağı Bakımından Bâb-ı Meşihat Arşivi	3
BİRİNCİ BÖLÜM.....	7
MARAŞ SANCAĞI.....	7
1.1. XIX. Yüzyıla Kadar Maraş Sancağı.....	7
1.1.1. Maraş Adının Menşei ve Maraş Şehrinin Osmanlı Yönetimine Kadar Kısa Tarihi.....	7
1.1.2. Osmanlı İdaresinde Maraş Sancağı	11
1.2. XIX. Yüzyılda Maraş Sancağı.....	14
1.2.1. Maraş Sancağının İdari Yapısı	14
1.2.2. Maraş Sancağı'nın Demografik Yapısı.....	17
1.2.3. Maraş'ta Sosyal ve Kültürel Müesseseler	19
1.2.3.1. Camiler.....	20
1.2.3.2. Medreseler	21
İKİNCİ BÖLÜM	26
OSMANLI'NIN SON DÖNEMİNDE MARAŞLI İLMİYE SINIFI	26
2.1. Osmanlı İlmiye Sınıfı	26
2.2. Osmanlı'nın Son Döneminde Maraşlı İlmiye Sınıfı Mensuplarının Biyografileri.....	28
2.2.1. Abdi Lami Efendi	28
2.2.2. Abdullah Asım Efendi.....	30
2.2.3. Abdullah Hulusi Efendi.....	32
2.2.4. Abdurrahman Efendi	33
2.2.5. Ahmed Efendi.....	35
2.2.6. Ahmed Zeki Efendi	36
2.2.7. Ali Ağa	37
2.2.8. Ali Efendi.....	38
2.2.9. Ali İlmi Efendi.....	39
2.2.10. Ebkar Efendi	40
2.2.11. Hafız Ahmed Lami	41
2.2.12. İbrahim Evliya Efendi.....	42

2.2.13. <i>Kazgancızâde Yahya Fehmi Efendi</i>	44
2.2.14. <i>Mehmed Emin Efendi</i>	46
2.2.15. <i>Mehmed Fahri Efendi</i>	47
2.2.16. <i>Mehmed Hilmi Efendi</i>	49
2.2.17. <i>Mehmed Müştak Efendi</i>	50
2.2.18. <i>Mehmed Said Efendi</i>	51
2.2.19. <i>Mehmed Tevfik Efendi</i>	52
2.2.20. <i>Mustafa Efendi</i>	52
2.2.21. <i>Mustafa Efendi (İsmailzâde)</i>	54
2.2.22. <i>Mustafa Efendi (Kanadıkırıkzâde)</i>	55
2.2.23. <i>Mustafa Sabri Efendi</i>	56
2.2.24. <i>Mustafa Salim Efendi</i>	57
2.2.25. <i>Osman Efendi</i>	58
2.2.26. <i>Ömer Efendi</i>	60
2.2.27. <i>Parnos Efendi</i>	61
2.2.28. <i>Süleyman Niyazi Efendi</i>	62
DEĞERLENDİRME VE SONUÇ	64
KAYNAKÇA	72
DİZİN	77
EKLER	80
ÖZGEÇMİŞ	95

GÖRSELLER LİSTESİ

Tablo 1: XVII. ve XVIII. yy'lar Arası Maraş'ta Görev Yapmış Valiler	16
Tablo 2: Halep Vilayeti Salnamesine Göre Farklı Tarihlerdeki Maraş Merkez Nüfusu	18
Tablo 3: 1898 Halep Vilayet Salnamesi'nde Maraş Sancağı Nüfusunun Etnik ve Dinsel Dağılımı	19
Tablo 4: Yahya Fehmi Efendi'nin Çalışmış Olduğu Memuriyetlerin Tarih ve Maaş Bilgisi	46
Tablo 5: Mehmet Fahri Efendi'nin Rüштиye Mektebi'nden Almış Olduğu Şahadetnamesinin Ders Transkripsiyonu	49
Resim 1: Mehmed Fahri Efendi'nin Rüштиye Mektebi'ne Ait Şahadetnamesi	48

EKLER LİSTESİ

Ek 1: Abdurrahman Efendi'nin Nüfus Tezkire-i Osmaniye Örneği	80
Ek 2: Mustafa Efendi'nin Nüfus Tezkire-i Osmaniye Örneği.....	81
Ek 3: Mustafa Salim Efendi'nin Tercüme-i Hâl Varakası Örneği	82
Ek 4: Mehmet Said Efendi'nin Tercüme-i Hâl Varakası Örneği	83
Ek 5: Kazgancızade Yahya Efendi'nin Tercüme-i Hâl Varakası Örneği.....	84
Ek 6: Maraş Sancağı Merkez Livasının Mahkemeyi Şer'îye Kadrosu'nun Yer Aldığı Varaka	85
Ek 7: Süleyman Niyazi Efendi'nin Nüfus Tezkire-i Osmaniyesi, Şahadetname Sureti ve Askeri Rüştîye Mektebi Programı Bilgilerinin Yer Aldığı Varaka.....	86
Ek 8: Kazgancızade Yahya Fehmi Efendi'nin Bab-ı Fetvayı Sicill-i Ahvâl Şubesine Ait Hizmet Yerleri ve Sürelerini Gösteren Cetvelin Yer Aldığı Varaka	87
Ek 9: Mustafa Efendi (Kanadıkırıkzade)'nin Devlet Hizmetinde Bulunduğu Yerlerin ve Sürelerin Bilgisini Gösteren Cetvelin Yer Aldığı Varaka.....	88
Ek 10: Ali Ağa'nın Devlet Hizmetinde Bulunduğu Yerlerin ve Sürelerin Bilgisini Gösteren Cetvelin Yer Aldığı Varaka	88
Ek 11: Mehmet Müştak Efendi'nin Devlet Hizmetinde Bulunduğu Yerlerin ve Sürelerin Bilgisini Gösteren Cetvelin Yer Aldığı Varaka.....	89
Ek 12: Mehmet Müştak Efendi'nin Görev Yaptığı Niyabet ile Arasındaki İnfisaline İlişkin Bab-ı Fetvayı Sicill-i Ahvâl Şubesi Müdürlüğüne Yazılmış Dilekçe Örneği. 90	
Ek 13: Parnos Efendi'nin Aldığı Şahadetname Örneği.	91
Ek 14: Maraşlı İlmiye Sınıfı Mensuplarının Doğum Tarihi, Baba Adı ve Baba Mesleği Bilgilerini Gösteren Tablo.....	92
Ek 15: Maraşlı İlmiye Sınıfı Mensuplarının Memuriyet Durumları	93
Ek 16: Maraşlı İlmiye Sınıfı Mensuplarının Bildiği Diller	94

KISALTMALAR LİSTESİ

ATAM.	: Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi
BOA.	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
BEO.	: Bab-ı Ali Evrak Odası
C.	: Cilt
DH. MKT.	: Dâhiliye Nezareti Mektubi Kalemi
DH. TMIK. MKT.	: Dâhiliye Nezareti Tesri-i Muamelat ve Islahat Komisyonu Mektubi Kalemi
A.MKT. UMVM.	: Saderet Mektubi Kalemi Umur-ı Maliye-i Vilayat Müdüriyeti Belgeleri
Ed.	: Editör
Edl.	: Editörler
KBB.	: Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi
M.Ö.	: Milattan önce
MEB.	: Milli Eğitim Bakanlığı
MF. MKT.	: Maarif Nezareti Mektubi Kalemi Belgeleri
M.S.	: Milattan sonra
MŞH. SAİD.	: Meşihat Arşivi Sicill-i Ahvâl İdaresi
OMA.	: Osmanlı Meşihat Arşivi
S.	: Sayı
S.D.	: Sözlük Dizisi
s.	: Sayfa
ss.	: Sayfalar arası
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve diğerleri
vs.	: ve saire
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TDV.	: Türk Diyanet Vakfı
T.D.V.İ.A.M.	: Türk Diyanet Vakfı İslam Araştırma Merkezi
Yay. Haz.	: Yayına Hazırlayan
Yay. Hazl.	: Yayına Hazırlayanlar

GİRİŞ

1. Araştırmanın Problemi

Son dönem Maraşlı ilmiye sınıfı mensuplarının sicill-i ahvâl dosyalarına bakıldığında genel olarak düzenli ve tertipli bir arşivleme yapıldığı anlaşılmaktadır. Bunun yanı sıra araştırmayı zorlaştıran bazı unsurlar da bulunmaktadır. Bazı kişilerin dosyaları boş çıktığından tercüme-i hâl varakaları eksik kalmış ve bu sebeple ilmiye sınıfı mensuplarından bazı kişiler hakkında yeterli bilgiye ulaşılamamıştır. Örneğin; Mehmet Tefvik Efendi'nin sicill-i ahvâl dosyası boş çıkmış ve ne kendisi ile ilgili ne de memur kimliği ile ilgili herhangi bir bilgi tespit edilememiştir.

Tercüme-i hâl varakaları her memurun kendi el yazısıyla doldurulduğundan metin okunmasında yer yer aksamalar meydana gelmiştir. Bazı memurlar, okunaklı ve tertipli bir el yazısıyla bu varakaları doldururken bazı memurların ise el yazılarının okunmasında bir takım zorluklar yaşanmıştır. Yine bazı varakalar zamanın azizliğine uğradığından silik çıkmış ve bu silik yerler bilgilerde kopukluk meydana getirerek bütünlük sağlanamamasına sebep olmuştur.

İlmiye sınıfı mensuplarından bazılarının dosyalarındaki varakalarda birbirini tekrar eden bilgiler kayıtlıdır. Kimi bilgiler üç, dört defa tekrar edilmiştir. Söz konusu durum ise belgelerin transkripsiyonu sırasında zaman kaybı yaşanmasına yol açmıştır.

2. Araştırmanın Amaç ve Önemi

Çalışmada Osmanlı'nın son döneminde (1824-1889) Halep Vilayetine bağlı Maraş Sancağında yetişen ilmiye sınıfı mensuplarından kişilerin bilinmeyen biyografilerinin oluşturulması amaçlanmıştır. Dolayısıyla çalışma, Maraşlı son dönem Osmanlı ilmiye sınıfı hakkında müstakil bir çalışma ortaya koyarak aile tarihi ve yerel tarih araştırmalarına katkı sağlamak maksadı taşımaktadır.

İlmiye sınıfı mensupları söz konusu olduğunda; sicill-i ahvâl dosyalarında bulunan bilgiler dışında, şahısların haklarında daha detaylı bilgilere ulaşılması mümkün görülmemektedir. Bu durum tezin konusunu oluşturan Maraşlı ilmiye sınıfı mensupları içinde geçerlidir. Bunun sebebi, soyadlarının kullanılmaması sebebiyle

farklı farklı isim ve lakaplarla anılmaları ve bu durumun yarattığı karışıklık, bu teze konu olan Maraşlı ilmiye sınıfı mensuplarının hemen hepsinin mahalli mekteplerde eğitim görmüş olmaları ve o mekteplerin günümüzde Maraş'ta bulunmaması (sıbyan mektepleri vs.) ve ilmiye sınıfı mensupları ile ilmiye sınıfı mensuplarının herhangi bir eser telif etmemiş olmalarıdır. Meşihat Arşivi odaklı yapılan bu çalışma bu sebeple de önem arz etmektedir. Çalışmanın, Kahramanmaraş'ın eğitim, kültürel, sosyal alanına katkı sağlayacağı gibi aile tarihi araştırmalarına da öncülük etmesi temenni edilmektedir.

3. Araştırmanın Yöntemi

Çalışmanın konusu ile ilgili tespit edilen arşiv belgeleri, ansiklopediler, sözlükler, telif ve tetkik eserler temin edilmiştir. Birinci bölümü ihtiva eden bilgilerin konusunu derlemek amacıyla bibliyografya taraması yapılmıştır. Tespit edilen süreli yayınlar, sözlükler, ansiklopediler, telif ve tetkik eserler temin edilmiştir. Bunlar tarih yöntem bilimine göre tasnif edilerek tahlil edilmiş, sonrasında yazım aşamasına geçilmiştir. Tezin ilgili bölümlerinde bu kaynaklardan istifade edilmiştir.

Bu çalışmanın ilk ve temel kaynağı bahsi geçen ilmiye sınıfı mensuplarının tercüme-i hâl varakalarının yer aldığı Meşihat Arşivi bünyesindeki Sicill-i Ahvâl Dairesi dosyalarıdır. Bu dosyaların temininden sonra varakaların Osmanlıca halleri günümüz Türkçesine çevrilmiştir. Varakalarda kullanılan dilin Osmanlı Türkçesi olması sebebiyle ve tezin daha açık, anlaşılır, net ifadelerden oluşması amacıyla çevirisi yapılan Osmanlıca varakaların sadeleştirilmesi yapılmıştır. Sadeleştirme işlemi bittikten sonra Maraşlı 28 tane ilmiye sınıfı mensubunun biyografileri oluşturulmuştur. İlmiye sınıfı mensuplarının biyografileri alfabetik sıraya göre çalışmada yerini almıştır. İlmiye sınıfı mensuplarının sicil dosyaları sadeleştirilerek daha anlaşılır hale getirilmiş ve sicil dosyalarında yer alan hicri ve rumi tarihler, miladi takvime göre çevrilerek miladi tarih olarak çalışmada yer almıştır. Rumi ve hicri tarihleri miladi tarihlere çevirmek için Türk Tarih Kurumu'nun resmi internet sitesindeki <https://www.ttk.gov.tr/genel/tarih-cevirme-kilavuzu/> (Erişim Tarihi: 12.05.2020) linkinden faydalanılmıştır. Son okuma ve sonuç, kaynakça, ekler, gerekli listeler, kısaltmalar listesi gibi tezin unsurları eklendikten sonra çalışma tamamlanmıştır.

4. Araştırmanın Kapsamı

Yüksek lisans tezi olarak hazırlanan çalışma giriş, iki ana bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Çalışmanın konusunu, 1824-1889 yılları arasında Osmanlı hâkimiyetindeki Maraş Sancağı ve kazalarında doğmuş olan ve müderris, naib, kâtip veya ilmiye sınıfının başka alanlarında yer almış olan ilmiye sınıfı mensubu kişilerin biyografileri oluşturmaktadır. Çalışma, 1824 doğumlu olan Mehmed Müştak Efendi ile başlamış ve 1889 doğumlu olan Parnos Efendi ile sonlandırılmıştır.

Osmanlı tarihinde önemli bir yer teşkil eden, Osmanlı Devleti'nin yapı taşı ilmiye sınıfı ve ilmiye sınıfı mensupları hakkında ön bilgi verilmiştir. Maraş adının oluşumu ve menşei ele alınmıştır. Bunun yanı sıra Maraş'ın Osmanlı yönetimine girinceye kadar geçen süredeki genel tarihine çalışmada yer verilmiştir. Osmanlı Devleti idari taksimatında son dönem uzun yıllar Halep Vilayetine bağlanan Maraş Sancağı ile ilgili genel bilgiler çalışmanın bir kısmını oluşturmuştur.

Çalışma çoğunlukla Maraş Sancağı ve kazalarında doğan ilmiye sınıfı mensuplarının biyografilerini kapsamaktadır. Bu bağlamda ilmiye sınıfı mensubu kişinin kimlik bilgileri; adı, babasının adı, doğum yeri ve tarihi, okuduğu okullar, ders gördüğü hocalar ve aldığı ilimler, eğer varsa telif ettiği eserler, tayin edildiği kazalar, çalıştığı kurumlar ve kurumlarda çalışma süreleri, varsa aldığı nişan ve rütbeler, herhangi bir suçtan dolayı aldığı cezalar ve azledilmeler veya görev değişiklikleri, aldıkları maaşlara kadar bilgilere yer verilmiştir. Elde edilen bilgiler sonucunda teze konu olan 28 tane ilmiye mensubu arasında ilmiye sınıfının âlim sayılabilecek kollarında görev alıp ulemâ sıfatını kazananlar olmasının yanı sıra muhızır, kapıcı, mahkeme zabıtı gibi ulemâ hizmetlisi görevi görenlerin de mevcut olduğu anlaşılmıştır.

5. Araştırmanın Kaynağı Bakımından Bâb-ı Meşihat Arşivi

Osmanlı Devleti'ni her bakımdan güçlü kılan temel etken devletin idari, askeri, mali ve adli alanlarda kurmuş ve sürdürmüş olduğu sistemdir. Osmanlı Devleti tarih sahnesindeki rolünü başka devletlere devredene kadar bu alanlardaki devlet sistemini korumak ve bazen de revize etmek için birçok çalışma yürütmüştür.

Osmanlı Devleti'nin son dönem reformlarından biri de ilmiye sınıfı mensuplarının sicil kaydının tutulmaya başlaması olmuştur. Devletin kuruluş

yıllarından itibaren önem verilen kayıt sistemi devletin son zamanlarında daha da önemli bir hal almış ve Osmanlı Devleti geride oldukça zengin bir arşivi miras olarak bırakmıştır. Bu arşivlerin en önemlilerinden biri hiç şüphesiz İstanbul Müftülüğü uhdesinde bulunan Meşihat Arşivi'dir. Meşihat Arşivi, İstanbul Müftülüğü bünyesinde Süleymaniye'de bulunmaktadır. Bu arşivin oluşmasında en büyük katkı Sultan II. Abdülhamid Han'a aittir. II. Abdülhamid dönemine kadar sicil kayıt işlemleri düzenli bir şekilde yapılmamaktaydı. Diğer tüm kurumlarda olduğu gibi şeyhülislamlik belgeleri de muhtelif binalarda dağınık bir şekilde bulunmaktaydı. 1879 yılından itibaren devlet hizmetinde çalışan memurları tanımak ve personel kayıtlarının ve maaşlarının düzenli kaydedilmesi amacıyla kurulan Sicill-i Ahvâl Komisyonu sayesinde ilmiye sınıfına ait olan sicil defterleri ve belgeler Meşihat Binası'nda toplanarak bu mirasın bugüne kadar korunması sağlandı.¹ Yeniçeri Ocağı kaldırıldıktan sonra Ağa Kapısı denilen bina², müştemilatıyla birlikte şeyhülislamlara resmi daire ve daimi ikametgâh olarak tahsis edilmiştir. İstanbul'un çeşitli semtlerine dağılmış olan şer'i mahkemelerin sicillerinin, arşiv binası tesis edilerek bir araya toplanması 1894 yılında mümkün olmuştur. Meşihat Dairesi'nden İstanbul Kadılığı'na yazılan yazıda, İstanbul ve Bilad-ı Selase mahkemelerinde bulunan sicillerin muhafazasını temin etmek amacıyla kurulan özel dairede toplanan defterlerin son derece kaliteli kâğıtlara mürekkeple yazılması istenmiştir.³

Meşihat Arşivi'nde yaklaşık bir milyon adet belge mevcuttur. Bu belgeler sayısallaştırılarak; BOA çalışanları tarafından tasnif edilmiş ve yapılan tasnif ve sayısallaştırma çalışması sonucunda seriler oluşturulmuş ve serilere kodlarla beraber gömlek/cilt/risale ve görüntü sayıları verilmiştir.⁴ Söz konusu arşivde Osmanlı'nın son dönemine ait 7000 civarında tercüme-i hâl dosyası mevcuttur.⁵ Bu dosyalar Osmanlı'daki kadı, naib, vaiz, muallim, kamu memuru vb. görevlerdeki memurların kimlik bilgilerini kapsamaktadır.

¹ Rûmeysa Şensoy, *Meşihat Arşivi Belgelerine Göre Hüdavendigâr Vilayeti Kütahta Sancağı Ulemâsı(1850-1923)*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2019, s. 187-188.

² Bugünkü İstanbul Müftülüğünün bulunduğu binadır.

³ *Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi*, Yay. Hazl.: Yusuf İhsan Genç vd., 3. Baskı, Başbakanlık Basımevi, İstanbul 2010, s. XXXIV.

⁴ Elif Yılmaz Şentürk, *Osmanlı Belgeleri İçin Bir Üstveri Standardı Çalışması: Meşihat Arşivi Örneği*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2017, s. 29.

⁵ R. Şensoy, *Meşihat Arşivi Belgelerine...*, s.187.

Bugün İstanbul Müftülüğü'nü çeviren duvardan açılan cümle kapısının sağında bulunan iki katlı bina, sicillerin muhafazası için depo ve araştırma salonu olarak kullanılmaktadır.⁶

Birinci elden kaynak olması bakımından arşiv çalışmaları yapmaya aday birçok araştırmacıyı cezbeden bu arşiv, Tanzimat'tan Cumhuriyet'e kadar olan dönemin aydınlatılması bakımından önemli bir yer teşkil etmektedir.

Meşihat Arşivi'nden elde edilen belgeler ile Maraşlı son dönem Osmanlı ilmiye sınıfı konusunu içinde barındıran daha önce yazılmış eserler karşılaştırılarak incelenmiştir. Sadık Albayrak'ın kaleme almış olduğu *Son Devir Osmanlı Ulemâsı* adlı eserinde geçen Maraşlı ilmiye sınıfı mensupları ile ilgili bilgilerin dosya numaraları farklı verilmiş ve Maraşlı ilmiye sınıfı mensupları ile ilgili olan bilgiler birbirine karıştırılarak verilmiştir. Bu durumu Hümeysra Zerdecî'nin *Osmanlı Ulemâ Biyografilerinin Arşiv Kaynakları* isimli eserindeki fihrist bilgiler açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

Yaşar Alparslan ve Serdar Yakar'ın yazmış olduğu *Eski Maraş'ta Âlim Çıkarmış Aileler* eserinde Maraşlı ilmiye sınıfı mensuplarından 5, 6 tanesinin biyografileri ve mensup oldukları sülaleler yer alsa da bu kişilerin biyografileri kısa tutulmuş ve ayrıntısıyla verilmemiştir. Aynı zamanda belli belirsiz tarihler kullanılarak daha çok öyküleyici bir dille anlatılmıştır. Eserde kronolojik bir sıra takip edilmemesi karışıklığa sebep olmuştur.

Sadık Albayrak'ın eserinden alınan bilgilerle yazılan Recep Dikici'nin *Saçaklızade ve Osmanlı Dönemi Maraşlı Âlimler* adlı eserde verilen bilgiler karşılaştırılmış ve ilmiye sınıfı mensuplarının yerlerinin ve dosya numaralarının farklı verildiğine rastlanmıştır.

İbrahim Solak'ın editörlüğünde hazarlanan *Kahramanmaraş Ansiklopedisi* adlı eserde Maraşlı ilmiye sınıfı mensuplarının çok azı yer almış olmasına rağmen bu eser Recep Dikici'nin eseri temel alınarak hazırlandığı için dosya numaraları farklı verilmiştir. İlmiye sınıfı mensuplarının biyografileri çok az açıklanarak yüzeysel bir formda verilmiş, ölüm tarihleri ve haklarındaki pek çok bilgi verilmeyerek eksik bırakılmıştır.

⁶Başbakanlık Osmanlı Arşivi..., s. XXXIV.

Ali Toraman'ın Yüksek Lisans Tezi olarak hazırlamış olduğu *Osmanlı İlmiye Bürokrasi'nde Maraşlılar (1879-1909)* adlı eserinde ilmiye sınıfı mensuplarının biyografileri yalnızca Meşihat Arşivi'ndeki bilgiler kullanılarak hazırlanmış başka arşiv kaynakları veya telif eserlerle desteklenmemiştir. Bu sebeple ilmiye sınıfı mensupları hakkındaki Meşihat Arşivinde yer almayan bazı bilgiler muallâkta bırakılmış, açıklanmamış ve belirsiz kalmıştır. Meşihat Arşivinden yeterli derecede yararlanılmamış ve bazı önemli bilgiler gözden kaçırılarak biyografiler yüzeysel şekilde hazırlanmıştır.

Yüksek Lisans Tezi olarak hazırlanan bu tezde başta Maraş olmak üzere Maraş Sancağının kazalarında da doğmuş olan ilmiye sınıfı mensuplarının hayat hikâyelerinin yanı sıra mesleki faaliyetleri de detaylı anlatılarak tarih araştırmalarına katkı sağlaması amaçlanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

MARAŞ SANCAĞI

1.1. XIX. Yüzyıla Kadar Maraş Sancağı

1.1.1. Maraş Adının Menşei ve Maraş Şehrinin Osmanlı Yönetimine Kadar Kısa Tarihi

Maraş şehri eski çağlardan beri farklı isimlerle anılmıştır. Şehre hâkim olan her kavim kendi dili ve söylemi doğrultusunda şehri yeniden adlandırmıştır. Tarih boyunca Maraş adı Markasi, Maraj, Margas, Marasion, Margaji, Marah, Mer'aş, Maraksium gibi çeşitli isimlerle anılmış ve bu adın menşei ve anlamının ne olduğu dair birden fazla görüş ortaya atılmıştır.⁷ Maraş adına en eski dönem olarak Asur kaynaklarında rastlanmaktadır. İbn Battuta Maraş'ın M.Ö. 3000 yıllarında Asurlular tarafından kurulduğunu ileri sürmüştür.⁸ Asurlular şehri Elmalar Köyü'ne yakın olan Himli Höyüğü civarında kurmuş ve bu şehre "Markasi" adını vermişlerdir.⁹ Ancak son yapılan arkeolojik çalışmalar sonucu Himli Höyüğü'nde elde edilen arkeolojik bulgular ve tarihi kalıntılar Maraş'ın Hititler tarafından kurulduğunu göstermektedir.

Maraş Hititler döneminde Maraj isimli Etî Genarali tarafından kurulmuş ve Etî Genarali bu şehre "Maraj" adını vermiştir.¹⁰ Bir tarihi zenginlik olan Maraş Kalesi, Etî Komutanı Tarhon tarafından Maraj zaptedildikten sonra şehrin zaptını simgeleyen bir hatıra olarak inşa edilmiş ve tarih sahnesine kazandırılmıştır. Asur kaynaklarından anlaşıldığı kadarıyla; Hititler devrinde Maraş'a "Margasi", "Maraj" isimleri verilmiş ve bu şehir "Gurgum" devletine başkentlik yapmıştır.¹¹

MÖ. 612-333 yılları arasında Maraş Bölgesi Asur egemenliğinden çıkarak Pers yönetimine geçmiş ve böylelikle Maraş'ta Persler Dönemi başlamıştır. Persler yaşadıkları dönemin en zengin imparatorluklarından biriydi. Dönemin doğu ile batı arasında köprü görevi gören önemli ticaret yollarını ellerinde bulunduruyorlardı. Bir

⁷ Abdulhamit Kavak, *Eskiçağda Maraş (Başlangıçtan MS. 376 Yılına Kadar)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012, s. 1; İlyas Gökhan, *Maraş ve İlçelerinin Adlarının Oluşması*, Kahramanmaraş İl Kültür Turizm Müdürlüğü, Kahramanmaraş 2014, s.17; Özden Ürkmez, "Eski Çağ'da Maraş ya da Marqaşti Germanicia", *KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 11, S. 2, 2014, s. 72.

⁸ Ebu Abdullah Muhammed İbn Battuta Tanci, *İbn Battuta Seyahatnamesi*, Çeviri: A. Sait Aykut, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2000, s. 414-416.

⁹ H. Yüksel Horasan, *Kahramanmaraş'ı Tanıyalım*, Özkan Matbaacılık, Ankara 1992, s.7.

¹⁰ Ahmet Eyicil, *Yakınçağda Kahramanmaraş*, Lazer Ofset Matbaa, Kahramanmaraş 2009, s.19.

¹¹ Salih Çeçen ve L. Gürkan Gökçek, "Asur Kaynaklarında Maraş ve Çevresi", *Uluslararası Antikçağ Döneminde Maraş Sempozyumu*, 17-18 Kasım 2018-Kahramanmaraş, (Edl.: Cevdet Kabakçı vd.), Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Kahramanmaraş 2019, s. 77; Kahramanmaraş Ticaret ve Sanayi Odası, *Cumhuriyet'in 80. Yılında Kahramanmaraş'ın Ekonomisi ve Sosyal Altyapısı*, Kahramanmaraş 2003, s.2.

Pers kavmi olan Medler izledikleri yayılmacı ve yağmalayıcı politika ile Asurları mağlup etmiş ve Maraş çevresini hâkimiyeti altına almışlardır. Persler döneminde Maraş şehri "Markai" olarak geçmektedir.¹² Persler uzun yıllar bu bölgeye hâkim olmuş ve bölgeye kendi kültürlerinden pek çok yapıtı miras bırakmışlardır.

Pers İmparatoru III. Darius'un M.Ö. 333 yılında Büyük İskender ile girdiği savaştan mağlup çıkması sonucunda Pers İmparatorluğu yıkılmış ve Anadolu'nun büyük bir kısmı gibi Maraş da Makedonyalıların egemenliği altına girmiştir.¹³ Makedonyalılar zamanında Maraş adı "Markasi" olarak söylenmiştir. Maraş'ta Makedonyalılar dönemi M.Ö. 323 yılına kadar sürmüştür.¹⁴ Böylelikle Maraş Helenizm uygarlığıyla tanışmıştır. Helenistik kültür bölgede oldukça etkisini göstermiş ve bu döneme ait izler günümüzde Maraş'ın Afşin ve Göksun ilçelerine bağlı köylerde varlığını devam ettirmektedir. Yine Helenistik döneme ait Büyük İskender'in sikkeleri ve sütun başlıkları günümüzde Kahramanmaraş il müzesinde bulunmaktadır.

M.Ö. 323 yılında Makedonya İmparatoru Büyük İskender'in ölmesi üzerine Makedonya yönetiminde büyük bir boşluk meydana gelmiştir. Makedonya Krallığı'nın giderek güç kaybetmesiyle imparatorluk bölünerek dağılmış ve Maraş ve çevresi Kapadokya Krallığı'nın yönetimi altına girmiştir.¹⁵

Roma İmparatorluğu'nun iyice güçlenerek yayılmaya başladığı ve zirveye çıktığı bir dönemde M.S. 17 yılında Kapadokya Krallığı'nın Roma hâkimiyetine girmesi üzerine Maraş da Roma İmparatorluğu'na bağlanmıştır. Romalılar döneminde Maraş önemli bir merkezi üs haline getirilerek şehir "Germenice" olarak anılmıştır. Maraş, Roma hâkimiyeti altındayken Roma'nın diğer şehirlerinde pek çok ayaklanmalar meydana gelmesine rağmen Maraş şehri sakin bir yaşam içerisindeydi.¹⁶ İstila girişimlerine maruz kalmış olsa da bunlardan çok etkilenmemiş ve istila girişimleri başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Roma dönemine ait önemli mimari eserler günümüzde Kahramanmaraş şehrine tarihi zenginlik kazandırmaktadır.

M.S. 395 yılında Roma İmparatorluğu, Doğu Roma ve Batı Roma olmak

¹²M. Metin Şirikçi, *Maraş'ta*, Yusufçuk Baskı, Ankara 2001, s. 25-26.

¹³A. Eyicil, *Yakınçağda Kahramanmaraş*, s. 23.

¹⁴H. Horasan, *Kahramanmaraş'ı Tanıyalım*, s.9.

¹⁵H. Horasan, *Kahramanmaraş'ı Tanıyalım*, s.9.

¹⁶M. Şirikçi, *Maraş'ta*, s.27.

üzere ikiye ayrılınca dönemde "Marasin", "Marasion" isimleriyle anılan Maraş, Doğu Roma'ya yani Bizans İmparatorluğu'nun payına düşmüştür.¹⁷ Bizans döneminde Maraş adı "Marasion" olarak geçmektedir.¹⁸ Bu dönemde Maraş, Bizans ile Müslüman Araplar arasındaki sınırda bir askeri üs görevi görmüş ve sık sık iki taraf arasında el değiştirmiştir.¹⁹ Her el değiştirme esnasında tahribata uğramasından dolayı onarılmıştır.

605 yılında Sasaniler, Bizans'ta meydana gelen ekonomik çöküşü fırsat bilerek Maraş'ı işgal etmiş ve yedi yıl boyunca şehre hâkim olmuşlardır. 611 yılında ise Maraş'tan çekilmek zorunda kalmış ve şehir tekrar Bizans yönetimine geçmiştir. Maraş, Bizans döneminde siyasi konum olarak stratejik öneme sahip bir şehirdi. Bizans İmparatoru III. Leon'un Maraşlı olmasından dolayı şehre *Krallar Şehri Maraş* unvanı da verilmiştir.²⁰

Müslümanlar, Hz. Ömer zamanında M.S. 632 yılında Halid Bin Velid komutasında Maraş şehrine akın düzenlemiş ve Maraş Kalesini zapt etmişlerdir. Bu esnada kalede bulunan Bizans askerleri güçlü İslam ordusu karşısında direnememiş ve canlarını bağışlamaları karşılığında kaleyi Müslümanlara teslim etmeyi kabul etmişlerdir.²¹ Böylelikle Maraş, Bizans yönetiminden çıkarak İslam Medeniyetleri egemenliğine girmiştir. Bu tarihten sonra Maraş, Bizans ile İslam Medeniyetleri arasında sürekli el değiştirse de çoğunlukla Müslümanların elinde kalmıştır. Maraş şehri bu sürekli devam eden el değiştirmeler sebebiyle zarar görmüş ve harebeye dönmüştür. Çok defa yeniden onarılsa da yağmalama ve saldırıların etkisi Maraş şehrinden silinememiştir.

Müslüman Araplar Maraş'ı zapt edince buranın adını "Maraj" olarak değiştirmişlerdir. Ancak Arap alfabesinde "j" harfinin olmamasından dolayı "Mer'aş" olarak söylenmiştir. Arap dilinde bu sözcük "zelzele-titre" anlamına gelmektedir.²²

Maraş ve çevresi, 635 yılında Emeviler ve ardından ise Abbasiler

¹⁷Kahramanmaraş Ticaret ve Sanayi Odası, *Cumhuriyet'in 80. Yılında...*, s.2.

¹⁸M. Şirikçi, *Maraş'ta*, s.28.

¹⁹H. Horasan, *Kahramanmaraş'ı Tanıyalım*, s.10.

²⁰A. Eyicil, *Yakınçağda Kahramanmaraş*, s. 23-24.

²¹H. Horasan, *Kahramanmaraş'ı Tanıyalım*, s.10-11.

²²A. Eyicil, *Yakınçağda Kahramanmaraş*, s. 19.

hâkimiyetine girmiştir. 960 yılında ise Bizanslıların hâkimiyetine geçerek Bizanslılar doğudan gelen Ermenileri bölgeyi yerleştirmişlerdir.²³ Maraş şehrinin Türklerin eline geçmesi Selçuklular döneminde mümkün olmuştur. Anadolu Selçuklu Devleti 1071 Malazgirt Savaşından sonra Anadolu'ya akınlar düzenleyerek bölgeye yerleşmeye devam etmiştir. Bu sırada Maraş'ta Rumlar, Süryaniler, Nasturiler ve Ermeniler yaşamaktadır.²⁴ Süleymanşah 1075'te İznik'i ele geçirdikten sonra Emir Buldacı komutasında bir orduyu Emevilerin yönetimi altında bulunan Maraş ve Elbistan bölgesine göndermiştir. 1086 yılında Maraş ve Elbistan fethedilerek Anadolu Selçuklu Devleti'ne bağlanmıştır. 1100 yılına kadar Maraş sürekli Haçlıların istilasına maruz kalmıştır. Bu istilalar dönem dönem başarı göstermiş ve Maraş, Haçlı egemenliğine girmiştir.²⁵ 1138 yılında Danişmentli Melik Muhammed, Maraş ve Elbistan bölgesini Haçlılardan almışsa da Bizanslıların desteğiyle Haçlılar şehri yeniden yağmalamışlardır. Maraş bu tarihten sonra sürekli el değiştirmiştir. Bir dönem Moğol istilasına uğradıktan sonra 1297 yılında ise Memlüklerin hâkimiyetine geçmiştir.²⁶

1337 yılında Dulkadirliilerden Zeyneddin, Karaca Bey'e hediyeler vererek onu Elbistan naipliğine atamış ve böylelikle Maraş ve çevresinde Dulkadiroğulları Beyliği kurulmuştur. İlk etapta bu beylik Memlüklere bağlı bir vaziyette hüküm sürmüştür. Dulkadiroğulları döneminde Maraş ve Elbistan civarı beyliğin önemli bir merkezi konumunda olup siyasi, ekonomik ve kültürel gelişmelere sahne olmuştur. Ancak bu bölge Osmanlı hâkimiyetine girdikten sonra Anadolu'nun diğer şehirlerinden biri haline gelerek eski stratejik önemini yitirmiştir.²⁷ Osmanlılar zamanında Maraş adı biraz değişikliğe uğratılmış ve kolay söylenmesi bakımından "Maraş" adını alarak 1973 yılına kadar bu şekilde kullanılmıştır.²⁸

Türk Kurtuluş Mücadelesinin önderi olan Maraş, Kurtuluş Mücadelesinde gösterdiği dirençli, azimli ve kahramanca başarısından dolayı 5 Nisan 1925 tarihinde

²³ M. Suat Bal, "Selçuklular Devrinde Maraş (1071-1308)", *Akdeniz'in Altın Kenti Kahramanmaraş*, Edl: Orhan Doğan, Ramazan Avcı ve Serdar Yakar, T.C. Kahramanmaraş Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Kahramanmaraş 2014, s.29.

²⁴A. Eyicil, *Yakınçağda Kahramanmaraş*, s.26-27.

²⁵H. Horasan, *Kahramanmaraş'ı Tanıyalım*, s.12.

²⁶M. Bal, "Selçuklular Devrinde Maraş...", s.31.

²⁷Ahmet Eyicil, "Dulkadiroğulları Beyliği Dönemi", *Akdeniz'in Altın Kenti Kahramanmaraş*, Edl: Orhan Doğan, Ramazan Avcı ve Serdar Yakar, T.C. Kahramanmaraş Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Kahramanmaraş 2014, s. 35-36.

²⁸H. Horasan, *Kahramanmaraş'ı Tanıyalım*, s.7.

İstiklal Madalyası ile ödüllendirilmiş, 7 Şubat 1973 tarihinde ise "Kahraman" unvanını alarak onurlandırılmış ve bu tarihten sonra "Kahramanmaraş" adıyla anılmaya başlamıştır.²⁹

Kahramanmaraş tarih boyunca bulunduğu bölgenin siyasi açıdan en önemli şehirlerinden biri olmuştur. Kahramanmaraş, Suriye ve çevresine hâkim olan güçler ile Anadolu'ya hâkim olan güçler arasında sınır görevi görmesinden dolayı hâkimiyet mücadelelerinde kilit rol almıştır.

Kahramanmaraş'ın bulunduğu jeopolitik konumun stratejik önem taşımasının yanı sıra şehir iklim ve arazi yapısı bakımından da oldukça zengin bir özelliğe sahiptir. Şehrin bu albenisi tarih boyunca tüm dikkatleri üzerine çekmiş ve bu durum zaman zaman şehrin güvenliğini tehlikeye düşürmüştür.

Bulunduğu konum itibarıyla önemli bir noktada olan Kahramanmaraş'ta tarih boyunca pek çok kavim yaşamış ve her kavim bu tarihi şehirde kültüründen, yaşantısından ve mirasından birer parça kalıntı bırakmıştır.

1.1.2. Osmanlı İdaresinde Maraş Sancağı

Maraş; Hitit, Bizans, Roma, Emevi, Selçuklu ve Dulkadiroğulları Beyliği hâkimiyetinde uzun yıllar yaşamıştır. Haziran 1515 yılında ise Yavuz Sultan Selim Döneminde Osmanlı hâkimiyetine girmiştir.³⁰ Şöyle ki Yavuz Sultan Selim, Çaldıran Savaşı dönüşünde Sinan Paşa'yı Maraş ve çevresine sefer yapması için görevlendirmiştir. Dönemde Maraş, Dulkadiroğulları hâkimiyeti altındaydı. Sinan Paşa Türkmen Beyi Alaüddevle ve onun dört oğlunu öldürmüş, Şahsuvar Beyin oğlu Ali Bey'i Dulkadiroğulları Beyliği'nin başına getirerek Beyliği yarı özerk bir vaziyette Osmanlı Devleti'ne bağlamıştır. Ali Bey Maraş ve çevresini iyi yönetmiş ve aynı zamanda Osmanlı Devleti'nin İran Safevilerine ve Memlûklere yaptığı seferlerde önemli görev ve hizmetlerde bulunmuştur. 1521 yılında Ali Bey, Vezir Ferhat Paşa'nın iftirası üzerine idam edilmiştir.³¹ Böylelikle Dulkadiroğulları Beyliği tamamen Osmanlı topraklarına katılmıştır.

²⁹Kahramanmaraş Ticaret ve Sanayi Odası, *Cumhuriyet'in 80. Yılında...*, s.3-4.

³⁰İsmail Altınöz, "Maraş'ın Osmanlı Hâkimiyetine Girişi", *Akdeniz'in Altın Kenti Kahramanmaraş*, Edl: Orhan Doğan, Ramazan Avcı ve Serdar Yakar, T.C. Kahramanmaraş Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Kahramanmaraş 2014, s. 39.

³¹M. Şirikçi, *Maraş'ta*, s.35.

Dulkadiroğulları Beyliği zamanında Maraşlı olup Osmanlı Sarayına giden gelinler olmuştur. Bu gelinlerin isimleri şu şekildedir.

- ✓ Devlet Hatun: Dulkadirli Şaban Beyin kızıdır. Yıldırım Beyazid'in eşi olup, saraya giden ilk Maraşlı gelindir.
- ✓ Emine Hatun: Dulkadirli Naşir Muhammed Bey'in kızıdır. I. Mehmet Çelebi'nin eşidir.
- ✓ Sitti Mükerrreme Hatun: Dulkadirli Süleyman Bey'in beş kızından biridir. II. Murat'ın oğlu Fatih Sultan Mehmed ile evlidir. Edirne Sultan Camii'sinde gömülüdür.
- ✓ Ayşe Hatun: Adına Gülbahar Sultan da denilmiştir. Alaüddev'le Bey'in kızıdır. II. Beyazid'in eşi olup Yavuz Sultan Selim'in annesidir.³²

1531 yılında Trablusgarp Sancakbeyi Süleyman Bey'in müstakil beylerbeyi olarak atandığı ve merkezi Maraş olan Osmanlı merkez yönetimine bağlı "Vilayet-i Dulkadriyye" yani Dulkadir Eyaleti kurulmuştur.³³ Bu eyalete Antep, Sis ve Bozok şehirleri sancak olarak bağlanmıştır.³⁴ Böylelikle Maraş Sancağı tam anlamıyla hem idari hem de siyasi olarak Osmanlı hâkimiyetine girmiştir.

Maraş Sancağı Osmanlı Devleti'nin son zamanlarına kadar merkez tarafından atanan valiler aracılığıyla yönetilmiştir. Sancakta 1240 yılında ortaya çıkan Baba İshak İsyanından bu yana sık sık isyan, karışıklık ve huzursuzluk ortaya çıkmıştır.³⁵ Bunlardan XVI. yy.'ın sonları ile XVII. yy.'ın başlarında Büyük Celali İsyanları'na bağlı 1599'da çıkan Karayazıcı İsyanı, 1608'de meydana gelen Kalender Çelebi İsyanı, IV. Murat zamanında cereyan eden Abaza Mehmet Paşa İsyanı'na bağlı Maraş Beylerbeyi Kalavun Yusuf Paşa İsyanı, 1856 Islahat Fermanı'na karşı Maraş'ta başlatılan isyanların başlıcalarıdır.³⁶

1831 yılında yapılan idari düzenleme ile Dulkadir Eyaleti'nin adı "Maraş

³²H. Horasan, *Kahramanmaraş'ı Tanıyalım*, s.17.

³³İ. Altınöz, "Maraş'ın Osmanlı Hâkimiyetine...", s. 42-43.

³⁴A. Eyicil, *Yakınçağda Kahramanmaraş*, s. 33.

³⁵ Faruk Söylemez, "Yeni Çağda Maraş (1522-1789)", *Akdeniz'in Altın Kenti Kahramanmaraş*, Edl: Orhan Doğan, Ramazan Avcı ve Serdar Yakar, T.C. Kahramanmaraş Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Kahramanmaraş 2014, s. 46.

³⁶A. Eyicil, *Yakınçağda Kahramanmaraş*, s.34-37.

Eyaleti" olarak değiştirilmiştir.³⁷ 1866 yılından itibaren ise Maraş, Halep Vilayetine bağlı bir sancak haline getirilmiştir.³⁸

1 Ekim 1895³⁹ yılında Maraş'ta ikamet eden Ermeniler bir bildiri yayınlayarak Maraş Sancağının Zeytun Kazasında büyük bir isyan başlatmışlardır.⁴⁰ Daha önce de Maraş Ermenileri bölgede sık sık olaylar çıkartarak kargaşa ortamı yaratmışlardır. Ermenilere göre bu isyan iki sebepten dolayı başlatılmıştır. Bunlardan birincisi Ermenilerin Ceyhan Nehri kıyısında bulunan topraklarının Çerkezler, Müslümanlar ve Maraş Türk Beyleri tarafından zorla veya çeşitli hilelerle alınması, ikincisi ise, şehirde yaşayan fakir Ermenilerden fazla vergi alınmasıdır. Bunun yanı sıra kendilerine Türkler tarafından "gâvur" denilmesini de gerekçe göstererek isyanı başlatmışlardır. Bunun haricinde Rusların Ermenileri kışkırtması da bu isyanın başlıca sebebi olarak gösterilebilir.⁴¹

Halep Valisi Hasan Bey'in yazdığı belgeye göre 12 Şaban 1311 (18 Şubat 1894) tarihinde Maraş'ın Zeytun Kazasından başka memleketin herhangi bir yerinde vukuat olmadığı anlaşılmaktadır.⁴² Zamanla isyan Zeytun dışındaki bölgelere de sıçramıştır. 2 Şubat 1896 yılında Zeytun Ermenileri kendilerine sunulan teklifleri kabul etmiş isyana son vermişlerdir.⁴³ Ancak isyan çoktan Osmanlı'nın diğer bölgelerine sıçramış durumdaydı. Bu isyan dış devletlerin Osmanlı'nın iç işlerine karışarak Ermenileri desteklediği ve yardımlarda bulunduğu bir boyut kazanmış ve Osmanlı'nın siyasi, sosyal ve ekonomik yapısını zedelemiştir.

1896 yılında Maraş'ın yerli Ermenileri, dış güçlerin teşvikiyle Taşnak ve Hınçak adlı siyasi cemiyetler kurarak bağımsız bir Ermeni Devleti kurma çabasına girmiştir.⁴⁴ İsyen ve karışıklık çıkarmaya devam etmişlerdir.

30 Ekim 1918 tarihinde Mondros Ateşkes Antlaşmasının imzalanmasıyla 7.

³⁷Nejla Günay, *Maraş'ta Ermeniler ve Zeytun İsyanları*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2007, s. 52.

³⁸Mehmet Yetişkin, "Osmanlı'nın Son Döneminde Maraş", *ATAM Dergisi*, C. XXIII., S. 67-68-69, Mart-Temmuz-Kasım 2017, s. 265.

³⁹N. Günay, *Maraş'ta Ermeniler ve Zeytun...*, s. 296-297.

⁴⁰Ender Koçak, *Osmanlı Arşiv Belgelerine Göre Halep Vilayeti'nde Ermeni Ayaklanmaları (1895-1915)*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin 2007, s. 69.

⁴¹Ahmet Eyicil, *Osmanlı'nın Son Döneminde Maraş'ta Ermeni Siyasi Faaliyetleri*, Gün Yayıncılık, Ankara 1999, s. 78-79.

⁴²BOA, DH.TMIK.MKT, 1/14.

⁴³N. Günay, *Maraş'ta Ermeniler ve Zeytun...*, s. 321.

⁴⁴H. Horasan, *Kahramanmaraş'ı Tanıyalım*, s. 20.

maddede İtilaf Devletleri'ne güvenlikleri gereğince gerekli gördükleri stratejik bölgeleri işgal etme hakkı tanınmıştır. Bu madde doğrultusunda 22 Şubat 1919'da Maraş; İngilizler, 1 Kasım 1919 tarihinde ise Fransızlar tarafından işgal edilmiştir.⁴⁵

Maraş Sancağı Osmanlılar zamanında Orta Anadolu, Suriye ve İran arası ticaret noktalarının merkezi haline getirilmiştir. Anı zamanda ticaret yollarının buradan geçmesi bu dönemde Maraş'ın ekonomik açıdan da gelişmesine neden olmuştur.

1.2. XIX. Yüzyılda Maraş Sancağı

1.2.1. Maraş Sancağının İdari Yapısı

1515 yılında Osmanlı yönetimine katılan Maraş, 1531 yılında önemli bir eyaletin merkezi haline getirilerek Malatya, Gaziantep, Zülkadriye, Bozok, Sümeysat sancaklarını da içine alan Beylerbeyilik haline almıştır.

1563 tarihli bir Maraş tahrir defterine göre Dulkadir eyaletine bağlı Maraş Sancağı şu kazalardan oluşmuştur: Maraş, Güvercinlik, Hısn-ı Mansur (Adıyaman), Elbistan ve Zamantu (Kayseri'ye bağlı Pınarbaşı). Kazalara bağlı nahiyelerin sayısı, Maraş'ın 12, Güvercinlik 3, Elbistan 8, Zamantu 4 nahiye şeklindedir. Hısn-ı Mansur Kazasının ise nahiyesi bulunmamaktadır.⁴⁶

1579 yılındaki Maraş Sancağının idari yapısı 1563 yılındaki durumdan herhangi bir farklılık göstermemiştir. Bu dönemde Maraş Sancağına bağlı nahiyeler; Maraş, Kara Hayıt, Zeytun, Pazarcık, Göynük, Kuru Pınar, Camustil, Bertiz, Yenice Kale, Aladinek, Keferdiz ve Kemer'dir.⁴⁷

1631-1632 yıllarında Maraş Sancağının kazaları; Maraş, Ayıntab, Kars-ı Zulkadriye ve Malatya'dır. Bu durum 1730 yılına kadar değişmeden devam etmiştir. 1777-1787 yılları arasında bu kazaların arasına Bilas, Zamantu ve Elbistan kazaları eklenmiştir.⁴⁸ 1831'de ise Dulkadir Eyaleti'nin adı "Maraş Eyaleti" olarak değişmiştir. Bu eyaletin söz konusu tarihteki sancakları; Maraş Paşa, Malatya,

⁴⁵Kemal Çelik, "Maraş'ın İşgali, Fransız ve Ermenilerle İlişkiler", *Uluslararası Milli Mücadele Döneminde Maraş Sempozyumu Bildiri Özet Kitapçığı*, 3-4 Şubat 2017-Kahramanmaraş, Yay, Hazl.: Cevdet Kabakçı, İbrahim Solak ve Mehmet Canlı, KBB Yayını, Kahramanmaraş Kasım 2017, s. 19.

⁴⁶ F. Söylemez, "Yeni Çağda Maraş...", s.45-46.

⁴⁷ F. Söylemez, "Yeni Çağda Maraş...", s.46.

⁴⁸ N. Günay, *Maraş'ta Ermeniler ve Zeytun...*, s. 52-53.

Samsat ve Gerger şeklindedir.⁴⁹

Osmanlı'nın son döneminde, 1866 yılından itibaren Maraş, Halep Vilayetine bağlı bir sancak halini almıştır. Bu tarihten itibaren Maraş Sancağı; Merkez Kaza (Maraş), Andırın, Zeytun, Göksun, Elbistan ve Pazarcık kazalarından oluşmuştur.

Bu sancağın coğrafi konumu 34 ve 35 derece 30 dakika boylamları ile 37 derece 15 dakika ve 38 derece 30 dakika enlemleri arasındaki nokta üzerindedir. Kuzeyde Sivas Eyaleti, doğuda Malatya Sancağı, güneyde Halep Merkez Sancağı, güneybatısında Adana Vilayeti ile sınırlanmış durumdadır. Bu önemli sancak, Kayseri, Sivas, Malatya, Besni, Antakya ve Adana'yı bağlayan yolların kavşağı durumdadır.⁵⁰

Halep Vilayetine bağlı olan Maraş Sancağı 1915'te müstakil bir sancak halini alarak Halep'ten ayrılmıştır. 1920'den itibaren ise Andırın, Göksun, Elbistan ve Pazarcık ilçelerinden oluşan bir il haline gelmiştir.⁵¹

Osmanlı zamanında Maraş Sancağı diğer sancaklarda olduğu gibi merkezden atanan valiler aracılığıyla yönetilmiştir. Maraş Sancağı'na yönetici olarak atanan kişiler farklı kaynaklardan gelmiştir. Bu kişiler Saray mekteplerinde yetişenler, yeniçeri ocağından gelenler, sınır bölgelerinde yaptıkları görevlerde başarılı olanlar, Osmanlı'ya ve padişaha karşı bağlılıklarını kanıtlamış olanlar arasından seçilmiştir.⁵² Tablo-1'de XVII. ve XVIII. yy.'lardaki Maraş valileri ve görev yaptıkları yıllar gösterilmiştir.

⁴⁹ H. Horasan, *Kahramanmaraş'ı Tanıyalım*, s. 18-19.

⁵⁰ M. Yetişkin, "Osmanlı'nın Son Döneminde...", s. 265.

⁵¹ M. Yetişkin, "Osmanlı'nın Son Döneminde...", s. 266.

⁵² F. Söylemez, "Yeni Çağda Maraş...", s. 46.

Tablo 1: XVII. ve XVIII. yy'lar Arası Maraş'ta Görev Yapmış Valiler

Valiler	Görev Yaptığı Yıllar	Valiler	Görev Yaptığı Yıllar
Piyale Paşa	1600	Çavuşzade Mehmed Paşa	1660-1661
İbrahim Paşa	1600-1600	Kundakçızade Mustafa Paşa	1663-1664
Sefer Paşa	1603	Ahmed Paşa	1665
Hasan Paşa	1604-1605	Murat Paşa	1665
Veli Paşa	1606	Vezir Mehmed Paşa	1665
Zülfikar Paşa	1607	Hasan Paşa	1670-1676
Ömer Paşa	1607	Konakçı Ali Paşa	1676
Mehmed Paşa	1608-1609	Seyid Mehmed Paşa	1678
Yusuf Paşa	1616	Seyid Ebubekir	1680
Abaza Mehmed Paşa	1617	Vezir Mehmed Paşa	1682
Kalavun Yusuf Paşa	1622-1623	Kethüda Ahmed Paşa	1683
Nogay Paşa	1626	Ömer Paşa	1683
Zor Paşa	1626	Cufutoğlu Ahmed Paşa	1687
Ebubekir Paşa	1627-1629	Şeyhzade Ahmed Paşa	1685
Hasan Paşa	1.Defa 1631-1632 2.Defa 22.3.1632	Arslan Paşa	1685-1686
Rum Mehmed Paşa	1632-1633	Çelebi İbrahim Paşa	1686
Behisnili Ali Paşa	1633	Şahin Mustafa Paşa	1688
Celeb Ali Paşa	1634	Topal Vezir Hüseyin Paşa	1688-1689
Ali Paşa	1634-1635	Osman Paşa	1689
Mustafa Paşa	1635-1636	Süleyman Paşa	1690
Varvari Ali Paşa	1637	Pomak Mehmed Paşa	1691
Yakub Paşa	1637	Ali Paşa	1691-1692
Bıyıklı Mustafa Paşa	1637-1638	Ebubekir Paşa	1692
Kınalıoğlu Paşa	1638-1639	Tokmak Hasan Paşa	1693-1694
Vezir Gürcü Mehmed Paşa	1.Defa 10.10.1638-1639 2.Defa 31.01.1657	Mehmed Ağa	1694
Ali Paşa	1.Defa 16.07.1639 2.Defa 28.07.1640	Salih Paşazade Ahmed Paşa	1694-1695
Arslan Paşa	1.Defa 21.01.1639 2.Defa 21.10.1647	Şehsuvarzade Mehmed	1.Defa 1695 2.Defa 1711 3.Defa 1713
Veli Paşa	1639	Rodoslu Ali	1696
Sülî Paşa	1639-1640	Çötelî Ahmed Paşa	1695-1696
İpşir Mustafa Paşa	1641-1642	Osman Paşa	1696
Cafer Paşa	1642-1643	Yunus Paşa	1696-1697
Vezir Mustafa Paşa	1.Defa 13.02.1643 2.Defa 06.11.1643	Bezirgan Halil Paşa	1697
Küçük Vezir Hasan Paşa	1644	Mahmud Paşa	1697-1698
Vezir Mustafa Paşa	1644	Seyyid Ahmed Paşa	1699
Şaban Ağa	1645-1646	İbrahim Paşa	1.Defa 10.025.1698 II.17.08.1699
Vezir Siyavuş Paşa	1.Defa 1646 2.Defa 1658-1659	Ahmed Paşa	1701
Mehmed Paşa	1646	Riştavzade Halil Paşa	1.Defa 1701-1702 2.Defa 1707-1710
Tayyazade Ahmed Paşa	1647	Riştavzade Seyid Mehmet Paşa	1.Defa 1720-1720 Adana valiliği ile birlikte 1721-1722
Ömer Paşa	1651-1652	Riştavzade Süleyman Paşa	1.Defa 1733-1737 2.Defa 1742-1744 3.Defa 1752-1755 4.Defa 1764-1764
Seydi Ahmed Paşa	1654	Riştavzade. Ömer Paşa	1783-1785
Vezir Gürcü Mustafa Paşa	1655		
Ali Paşa	1660		

Kaynak: Faruk Söylemez, "Yeni Çağda Maraş (1522-1789)", *Akdeniz'in Altın Kenti Kahramanmaraş*, Edl: Orhan Doğan, Ramazan Avcı ve Serdar Yakar, T.C. Kahramanmaraş Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Kahramanmaraş 2014, s. 47.

Tablo-1'de görüldüğü üzere Maraş Sancağında görev yapan valilerin görev süreleri uzun sürmemiş ve ortalama 1 yılı bulmuştur. Bununla beraber bazı valiler 1

yıl kadar bile görevde kalmamıştır. Yine bazı valilerin çeşitli aralıklarla belli şartlara bağlı olarak birkaç kez aynı göreve atandıkları görülmektedir.

1.2.2. Maraş Sancağı'nın Demografik Yapısı

Şehir tarih boyunca çeşitli medeniyetlerin beşiği olmuş ve çok sayıda milleti bünyesinde barındırmıştır. Medeniyetlerin uğrak noktasında olmasından dolayı Maraş, çok farklı milletlere ev sahipliği yapmıştır. Maraş'ın nüfusunun çoğunluğunu Osmanlı'nın son dönemine kadar Müslümanlar oluşturmuştur.

1526'da Maraş Sancağının 51 mahallesi olup Müslümanlardan mürekkeptir. 1563 yılında yine tamamının Müslüman halktan oluştuğu 46 mahalle mevcuttu. Bu tarihte şehrin tahmini nüfusu 11.298'dir. 1563 yılından sonra nüfusun %10'unu gayrimüslimler oluşturmaya başlamıştır. Gayrimüslimlerin büyük çoğunluğu Zeytun Nahiyesinde ikamet etmektedir.⁵³ Bu gayrimüslim halkın hemen hemen tamamını Ermeniler oluşturmaktadır. Bu halkın kaynağıyla ilgili farklı görüşler mevcuttur. Bazı Ermeni kaynakları Zeytun'un, XVI. yy.'da Kafkasya'da yaşayan Ermenilerin bir kısmının bölgeye göç etmesiyle oluşan bir yerleşim yeri olduğunu ifade etmiştir. Bazı kaynaklara göre ise Osmanlı-İran savaşlarının uzun sürmesi sonucu o bölgede yaşayan halk Zeytun'a göç etmiştir.⁵⁴

1831 yılına gelindiğinde askerlik ve vergi mükelleflerinin tespit edilmesi amacıyla ilk kez resmi nüfus sayımı yapılmıştır. Osmanlı Devleti'nde bu sayım ilk olarak Van, Diyarbakır ve Erzurum vilayetlerinde uygulanırken Maraş Sancağında uygulanmamıştır. Buna rağmen şehrin o dönemdeki nüfus bilgilerine 1835 yılında Maraş'ı ziyaret eden Fransız Seyyah Charles Texier kayıtlarından ulaşılmaktadır. Texier, o yıllarda şehirde üçte biri Ermeni olan 6000 kişilik bir nüfusun varlığından söz etmiştir. 1850 yılında Maraş'ta toplam 3655 hane mevcut olup bunların 2212 hanesini Müslümanlar, 1420 hanesini Hristiyanlar, 115 hanesini de Yahudiler oluşturmuş ve şehir merkezinin nüfusu 18.275 kişi olarak tespit edilmiştir.⁵⁵

1869 yılından itibaren Maraş Sancağının nüfus bilgilerine Halep Vilayetine bağlamasından dolayı vilayete ait salnamelerde yer almaya başladığından daha net bir şekilde ulaşma imkânı mevcuttur.

⁵³ N. Günay, *Maraş'ta Ermeniler ve Zeytun...*, s.56-57.

⁵⁴ A. Eyicil, *Osmanlı'nın Son Döneminde*, s. 72-74.

⁵⁵ N. Günay, *Maraş'ta Ermeniler ve Zeytun...*, s.59-64.

1870’de Maraş’ın nüfusunun 14.000 kişi sayısı ile en kalabalık ilçesi Elbistan olmuştur.⁵⁶ 1890 yılında ise sancağın toplam nüfusunu 178.000 Müslüman ve 50.000 gayrimüslimin oluşturduğu saptanmıştır. 1895 Ermeni olayları esnasında dönemin İngiliz Halep Konsolosu Henry Barnham’ın yaptığı araştırmalara göre Maraş şehri 54.000 nüfustan oluşmuştur.⁵⁷

Tablo-2’de Halep Vilayeti salnamelerine göre 1895-1902 yılları arası Maraş merkez nüfus bilgilerinin derlemesi yapılmıştır.

Tablo 2: Halep Vilayeti Salnamesine Göre Farklı Tarihlerdeki Maraş Merkez Nüfusu

Topluluklar/Yıllar	1895	1896	1900	1902
Müslümanlar	37.648	40.030	41.563	43.728
Katolik Ermeniler	3.224	3.403	4.247	4.135
Gregoryan Ermeniler	9.148	9.507	9.232	9.270
Protestan Ermeniler	2.874	2.939	2.965	2.622
Yahudi	194	198	207	211
Yabancı	981	-	-	20
Rum Ortadoks	-	-	5	5
Toplam	54.074	56.077	58.219	60.291

Kaynak: Mehmet Yetişkin, "Osmanlı'nın Son Döneminde Maraş", *ATAM Dergisi*, C. XXIII., S. 67-68-69, Mart-Temmuz-Kasım 2017, s. 268.

Tablo-2’deki kayıtlara göre Maraş Sancağı nüfusu sürekli artmakla beraber herhangi bir sıçrama yaşamamış ve sabit bir hızda ilerleme göstermiştir. Aynı şekilde nüfusun etnik ve dinsel dağılımı da bu yıllar arasında herhangi bir değişiklik göstermemiştir. Yine buna nazaran Müslüman nüfusu toplam nüfusun ortalama %80’lik kısmını oluşturarak çoğunluk durumundadır.

Tablo-3’de görüleceği üzere Halep Vilayet salnamelerindeki kayıtlar 1898 yılına ait Maraş Sancağının demografik yapısının etnik ve dinsel sebeblere göre dağılımı hakkında bilgi vermektedir.

⁵⁶ H. Horasan, *Kahramanmaraş’ı Tanıyalım*, s. 19.

⁵⁷ M. Yetişkin, "Osmanlı'nın Son Döneminde...", s. 268.

Tablo 3: 1898 Halep Vilayet Salnamesi’nde Maraş Sancağı Nüfusunun Etnik ve Dinsel Dağılımı

Topluluklar/Yerleşim Yeri	Maraş	Zeytun	Elbistan	Andırın	Pazarcık	Toplam
Müslümanlar	39.958	8.075	40.490	15.139	20.137	123.799
Gregoryan Ermeniler	3.287	8.797	967	2.444	-	15.495
Katolik Ermeniler	9.324	408	328	197	-	11.257
Protestanlar	2.894	240	325	-	-	3.469
Toplam	55.464	17.530	42.110	17.780	20.137	153.020

Kaynak: H. Yüksel Horasan, *Kahramanmaraş’ı Tanıyalım*, Özkan Matbaacılık, Ankara 1992, s. 20.

Tablo-3’deki bilgiler Maraş Sancağı’nda 1898’de nüfusun çoğunluğunu halen Müslümanların oluşturduğunu göstermektedir. Buna istinaden Zeytun Kazasında ise çoğunluğunu Ermenilerin oluşturduğu gayrimüslim nüfusu Müslüman nüfusundan fazladır.

1914 tarihli nüfus sayımına göre Maraş merkezinin toplam nüfusu 73.873 olarak bilinmektedir. Bu sayının % 68’ini Müslümanlar, %30’unu Katolik, Protestan ve Gregoryan Ermeniler, geriye kalan % 2’lik kısmını ise diğer azınlıklar oluşturmuştur. Bu yılda Maraş Sancağının toplam nüfusu ise 187.227’dir.⁵⁸ 1914 yılında yapılan bu nüfus sayımı I. Dünya Savaşı öncesi yapılmış olup Osmanlı nüfus sayımları arasında en güvenilir olanıdır. Kayıtlar ışığında sancakta yine gayrimüslimlerin azınlıkta olduğu görülmektedir.

Türklerin yerleştikleri bölgelere kendilerine has boy, aile, sülale veya coğrafi özelliğin veya yine kendilerine has bir ismi yansıtacak adlar koydukları olgusundan hareketle Maraş’taki mahallelerin büyük çoğunluğunun Türkler tarafından kurulduğu ve mesken haline getirildiği kabul edilebilir. Örneğin, Çavuşlu, Divanlı, Şekerdere, Karamanlı, Seksenler, Deveceli, Etmekçi, Acemli ve daha bunlar gibi nice mahalle ismi bu savı desteklemektedir.

1.2.3. Maraş’ta Sosyal ve Kültürel Müesseseler

Maraş şehri Müslümanlar tarafından ilk kez 637 yılında Hz. Ömer’in halifeliği sırasında Halid Bin Velid komutasındaki İslam ordusu tarafından fethedilerek İslamiyetle tanışmıştır. Bu tarihten sonra şehirdeki Hristiyan nüfus oranında büyük bir azalma olmuştur. Maddi bir karşılık beklemeden başkalarına yardım etmek gibi ulvi ve fevkalade bir amaçla oluşturulan vakıf müessesesi İslam

⁵⁸ M. Yetişkin, "Osmanlı’nın Son Döneminde...", s. 269.

Ülkeleri'nde büyük bir yer edinmiştir. Vakıf müessesesi sosyal ve kültürel hayat üzerinde derin etkiler var etmiş dini ve hukuki bir oluşumdur.

Vakıf, Türk-İslam memleketlerinin sosyal, kültürel ve ekonomik hayatında VIII. yüzyılın ortalarından XIX. yüzyılın ortalarına kadar önemini korumuş dini, hukuki ve sosyal bir önem arz etmiş bir müessesedir. Kelime olarak vakıf, bir kişinin kendi mülkünde bulunan ve kendisine ait olan menkul veya gayrimenkul mallarının tamamını veya bir kısmını Allah rızası adına toplumun yararına bağış yapmasıdır.⁵⁹

Dulkadiroğullarından Osmanlı Devleti'ne miras olarak geçen Maraş ve çevresinde bulunan cami, medrese, imaret, tekke, hamam, kütüphane, zaviye, bedesten, mescit gibi yapılardan oluşan bütün vakıflar, Osmanlı döneminde de aynı isimle anılmaya devam etmiş ve aynı fonksiyonu üstlenmiştir. Bunun yanı sıra Osmanlı Devleti, Maraş'ta eski vakıfları korumakla beraber yeni vakıflar da kurmuştur. Osmanlı Devleti'nin son dönemine gelindiğinde ise vakıfların artık şahsi kişiler ve Osmanlı Devleti'nde bulunan köklü aileler tarafından kurulmaya başlanması ve artması dikkat çekmektedir.⁶⁰

1.2.3.1. Camiler

Maraş ve çevresinde İslamlaşma sürecinin başlamasıyla Müslümanlar fethettikleri yerlerde ya mevcut kiliselerden birini camiye çevirmişler ya da yeni camiler inşa etmişlerdir. Arapça dilinde toplayan bir araya getiren anlamına gelen cami, "Müslümanların mabedi, minareli ve minberli büyük mescid-i şerif ve içinde hutbe okunan yer " olarak tarif edilmiştir.⁶¹ Şehir bünyesinde yer alan camiler, bir ibadet yeri olmasının yanı sıra, Müslümanların toplanıp bir konu üzerinde tartıştıkları ve istişare ettikleri, işlerini gördükleri, herhangi bir devlet emri veya kararının görüşülüp sonuçlandırıldığı, kamuoyunun oluşturulduğu bir yer görevi görmüştür.⁶² Bu vesileyle cami ve mescitlerin sosyal hayatta insanların bilgi paylaşımında bulunduğu, beraberlik ve dayanışma bilincini artırmak bakımından Müslümanların hayatında önemli bir yer teşkil ettiği görülmektedir.

⁵⁹ İbrahim Solak, *XVI. Asırda Maraş Kazası*, (Yayınlanmış Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2002, s.59.

⁶⁰ Hasan Arslan, *17. Yüzyılda Maraş Sancağı (Siyasi, İdari, İktisadi ve İçtimai Tarihi)*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 2014, s.325.

⁶¹ Şemseddin Sami, *Kamus-ı Türkî*, Sahhaflar Kitap Sarayı, C. I-II, İstanbul 2008, s. 463.

⁶² Özer Ergenç, "Osmanlı Şehirlerindeki Yönetim Kurumlarının Niteliği Üzerine Bazı Düşünceler", *VIII. Türk Tarih Kongresi, Kongreye Sunulan Bildiriler*, C.II, Ankara 1981, ss.1265.

1884 yılında Maraş merkezde; 37 cami, 14 mescit; Zeytun'da 1 cami, 4 mescit; Elbistan'da 49 cami, 3 mescit; Andırın'da 1 cami, 9 mescit; Pazarcık'ta 1 cami 4, mescit olmak üzere toplamda 89 cami, 38 mescit mevcuttur. 1889 yılı kayıtlarına göre ise Maraş merkezde; 49 cami, 15 mescit; Elbistan'da 10 cami, 2 mescit; Andırın'da 15 cami, 5 mescit; Pazarcık'da 1 cami olmak üzere toplam 75 cami ve 22 mescit bulunmaktadır.⁶³

Maraş'ta bulunan bazı camilerin isimleri şöyledir: Ulu Camii (Cami-i Kebir), Mihriban Mezrası Camii, Gümüşün Köyü Camii⁶⁴, Karamanlı Mahallesi Camii, Hatuniye Mahallesi Camii, Sarılar Camii, Çavuşlu Camii, Şaziye Camii, Âlemlî Camii, Çukurova Camii, Ekmekciyan Camii, Bektutiye Camii, Restibai Camii, Divanlı Mahallesi Camii, Şeyh Mahallesi Camii, Duraklı Camii, Kozludere Camii, Şekerli Camii, Kuyucak Camii, Bulanık Köyü Camii, Çomaklı Mahallesi Camii.⁶⁵ Maraş'ta camilerin hemen hemen tamamı bulundukları mevkinin adını alarak isimlendirilmiştir.

Merkezin yanı sıra Maraş'ın hemen hemen her köyünde en az bir cami bir de mescit bulunmaktadır. Maraş'ta bulunan en meşhur cami isimleri ise, Ada Camii, Boğazkesen Camii, Bektutiye Camii, İsa Divanlı Camii, Hatuniye Camii, Hatibzade Camii, Kale Camii, Şadiye Camii ve Kara Maraş Camii'dir.⁶⁶

1.2.3.2. Medreseler

Medrese kelime anlamı olarak "okumak, anlamak, bir metni öğretmek ve ezberlemek için tekrarlamak"⁶⁷ manasını ihtiva etmekle beraber ders okutturulan yer, mektep anlamlarında kullanılmaktadır.⁶⁸ Osmanlı Devleti'nde medrese, kurumu siyasi ve idari sistemin dayatması olarak değil halk tarafından kabul gören değerlerin işlendiği ve güdümlendiği bir telif ve tedris kurumu olarak devlet destekli vakıf anlayışı içinde oluşan ve gelişen bir sosyal servis görevindedir.⁶⁹

Medrese sistemi talebelerin genel olarak sıbyan mektepleri üzerinde orta ve yüksek dereceli eğitim ve öğretim gördükleri mekânlardır. Genel yapısı itibarıyla

⁶³ İbrahim Gedik, *229 Numaralı Şer'îye Sicili'ne göre Maraş'ta Hayat*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2016, s.26.

⁶⁴ M. Şirikçi, *Maraş'ta*, s.127-128.

⁶⁵ İ. Gedik, *229 Numaralı Şer'îye ...*, s.26.

⁶⁶ H. Arslan, *17. Yüzyılda Maraş...*, s.331.

⁶⁷ H. Arslan, *17. Yüzyılda Maraş...*, s.353.

⁶⁸ Ş. Sami, *Kamus-ı Türkî*, s. 1313-1312.

⁶⁹ İ. Solak, *XVI. Asırda Maraş Kazası*, s.165.

medreseler ders verilen yer olarak bir derslane ve derslane etrafındaki talebe hücrelerinden oluşmuştur. Bunun yanı sıra bazı medreselerde kütüphane, hamam, imaret gibi yapılarda bulunmuştur. Bu gibi yapılar medresenin ihtiyacına ve ekonomik güce göre eklenmiştir. Ayrıca her medresenin bir vakfiyesi bulunmaktadır. Bu vakfiyeler medresenin inşasını üstlenen hükümdar, diğer devlet adamları veya halktan gönüllü hayırseverler tarafından yaptırıldığına işaretidir. Vakfiyelerin görevi, medresenin işleyişi için gerekli ekonomik gücü, görevliler ve onların alacakları günlük maaşları, masrafları karşılamaktır.⁷⁰

Maraş, bir dönem Dulkadiroğullarına başkentlik yapmıştır. Bu dönemde Maraş bölgenin eğitim ve kültür merkezi konumundaydı. Eğitime ayrıca önem veren Dulkadiroğulları beylerinden Alaüddevle Bey ve Süleyman Bey Maraş, Elbistan ve daha birçok şehirde medrese ve benzeri eğitime hizmet eden kurumlar inşa etmişlerdir. Bu dönemde şehirde cami, mescit, mektep, medrese, buk'a, zaviye, tekke ve onlara ait vakıflar mevcuttu.⁷¹ Buk'alar genellikle medrese ile sıbyan mektebi arasındaki bir eğitim kurumunu ifade etmekle beraber İslam Ülkeleri'nde zaviye, türbe ve özellikle eğitim amaçlı kullanılan müesseseler olarak tanımlanabilir. Anadolu'da bu tür kurumlara daha ziyade Antep, Maraş, Mısır, Filistin ve Suriye bölgelerinde rastlanmaktadır.⁷² 1515 yılı civarında Osmanlı Devleti, Maraş Sancağını ilhak edince buradaki medreseleri korumakla beraber kendisi de bu bölgeye medreseler yaptırmıştır. Osmanlı Devleti döneminde medreselerin işlevlerini ve yapısını aynen koruduğu bilinmektedir.

Maraş'ta bulunan medrese veya halkın eğitildiği tekke, zaviye, buk'a gibi kurumlar merkezi yönetim veya şehirdeki idarecilerden ziyade maddi durumu iyi olan hayırsever Maraş sakinleri tarafından yapılmıştır. Bu gibi vakıfların yapımına Maraş merkezde daha çok ağırlık verilmiş kaza ve nahiyelerde ise az miktarda tutulmuştur.⁷³

Medreselerde eğitim müderrisler tarafından verilmiştir. Müderrisler yaptıkları bu hizmetlerden dolayı belli bir maaşa bağlanarak geçimlerini sürdürmüşlerdir. Medreselerde eğitim ezber sistemi üzerinden verilmiştir. *Dini Hukuki Bilimler*

⁷⁰ H. Arslan, *17. Yüzyılda Maraş...*, s.354.

⁷¹ İsmail Altınöz, *Dulkadir Eyaleti'nin Kuruluşu ve Gelişmesi*, Ukde Yayınları, Kahramanmaraş 2009, s.123-124.

⁷² İ. Solak, *XVI. Asırda Maraş Kazası*, s.165-166.

⁷³ Pakize Yıldız, *Maraş Şehri Vakıf Eserleri*, Kitabevi Yayınları, Konya 2017, s.96.

(*Ulum-ı Aliyye*), *Akli Bilimler (Felsefe vb.)* ve *Alet Bilimleri* ders olarak okutulmuştur. Eğitim-öğretim dili ağırlıklı olarak Arapça olmakla beraber Türkçe ve Farsça'da kullanılmıştır. Medreselerin tahsil süreleri XVI. yüzyıla kadar iki yıl iken bu tarihten sonra medrese eğitim süreleri uzatılarak bir takım değişikliğe uğratılmıştır.⁷⁴ Medreselerde bu öğrencinin gördüğü eğitim süresi gösterdiği başarıya göre değişiklik göstermiştir. Derslerinde başarı göstererek imtihanları başarıyla sonuçlandıran talebeler hocalarından icazetname alarak mezun olmuşlardır. Medreselerde topluma kazandırılacak müftü, müderris, kâtip, naib ve ilmiye sınıfının diğer mensuplarıyla devlet görevlileri yetiştirilirdi. Bu bakımdan medreseler Osmanlı ilmiye sınıfı mensuplarının yetişmesi bakımından oldukça önemli kurumlardır.

Maraş Sancağında bulunan ve çoğunlukla Dulkadiroğulları zamanında inşa ettirilen medreseler bu çalışmaya konu olan Maraşlı ilmiye sınıfı mensuplarının yetişmesinde önemli rol oynamıştır. Maraşlı ilmiye sınıfı mensuplarının hemen hemen hepsi eğitim hayatlarının bir kısmını bu medreselerde tamamlayarak ilmiye sınıfı içerisinde yerini almıştır. Maraş Sancağı'nda bulunan ve Maraşlı ilmiye sınıfı mensuplarını bünyesinde yetiştiren başlıca medreseler şu şekildedir.

✓ *Bağdadiye (-i Kübra) Medresesi*

Bağdadiye Medresesi, Alaüddevle Bey tarafından Kuytul Mahallesinde bulunan Ulu Camiinin kuzeyinde XVI. yüzyılda inşa ettirilmiştir. Maraş'ta'ki en işlevsel ve en uzun ömürlü olan medreseler arasındadır. XX. yüzyılda Maraş Sancağında bulunan ilk beş medreseden bir tanesidir.⁷⁵

✓ *Taş Medresesi*

Maraş Ulu Camii yanında bulunan Taş Medrese, Dulkadiroğulları Beyi Alaüddevle tarafından kendi kızı adına usta bir mimarlık yaptırdığı bir tarihi eserdir.⁷⁶ Maraş merkezde bulunan Taş Medrese Dulkadiroğulları zamanından bugüne kadar ulaşan tek medresedir.

✓ *Bektutiye (Kadı) Medresesi*

Nasreddin Mehmed Bey tarafından XV. yüzyılın ilk yarısında yaptırılmıştır.⁷⁷ Bektutiye Medresesi, XVII. yüzyıla kadar etkinliğini devam ettirmişse de bu tarihten

⁷⁴ Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, Pegem Akademi, Baskı XII, Mart 2008, s.21.

⁷⁵ H. Arslan, *17. Yüzyılda Maraş...*, s.355.

⁷⁶ Kahramanmaraş Ticaret ve Sanayi Odası, *Cumhuriyet'in 80. Yılında...*, s.220.

⁷⁷ M. Şirikçi, *Maraş'ta*, s.128.

sonra yıkılarak bugüne ulaşamamıştır.⁷⁸

✓ *Hatuniye Medresesi*

Alaüddevle tarafından eşi Şemse Hatun adına yaptırılmıştır. Bu sebeple Şemse Medresesi olarak da anılmıştır. Alt ve üst olmak üzere sekiz oda ve bir dershaneden oluşan medrese, XX. yüzyıla kadar varlığını koruyarak eğitim vermiştir.⁷⁹

✓ *Nebeviyye (İmarat) Medresesi*

Alaüddevle Bey tarafından 1501 yılında imaretle beraber olmak üzere ilk başta külliye amaçlı yaptırılmıştır.⁸⁰ Medrese, Maraş Kuytul Mahallesinde kurulmuştur.⁸¹

✓ *İskender Bey (Acemli) Medresesi*

Beyazidoğulları'ndan Hacı Abdullah Bey'in oğlu İskender Bey tarafından XVII. yüzyılda yine İskender Bey'in aynı isimle inşa ettirdiği caminin yanına kurulmuştur. Maraş Acemli Mahallesinde inşa edilmiştir.⁸²

✓ *Nakib Medresesi*

Nakibüleşraf Kaymakamı Seyyid Mehmed Efendi ve kardeşi Seyyid Ahmed Efendi tarafından 1698 yılında aynı isimle cami ile beraber Etmekçi Mahallesinde inşa edilmiştir. XX. yüzyıla kadar faaliyet gösterdikten sonra yıkılmıştır.⁸³

✓ *Restibaiye (Hacı Osman Ağa) Medresesi*

Maraş'ın yerli hayırseverlerinden olan Osman Ağa tarafından 1701 yılında Restibai Mahallesi'nde Restibai Camii ile birlikte inşa edilmiştir. 1952 yılında yıkılmış ve yerine cami görevlileri için iki katlı bir lojman inşa edilmiştir.⁸⁴

✓ *Şekerli Medresesi*

Gani Yusufzade Ahmed Paşa tarafından 1695 yılında Şekerli Mahallesinde Şekerli (Ahmed Paşa) Camii ile birlikte inşa edilmiştir. XX. yüzyılın başlarında toplam 80 öğrenciye eğitim verse de bugüne kadar varlığını koruyamamıştır.⁸⁵

✓ *Şazi Bey Medresesi*

Alaüddevle Bey'in komutanı Şadi Bey tarafından Şazi Bey Mahallesinde, Şazi Bey Camii ile beraber 1480-1515 yılları arasında yaptırılmıştır. Şadi Bey

⁷⁸ H. Arslan, *17. Yüzyılda Maraş...*, s.357.

⁷⁹ İ. Solak, *XVI. Asırda Maraş Kazası*, s.168.

⁸⁰ M. Şirikçi, *Maraş'ta*, s.128.

⁸¹ İ. Solak, *XVI. Asırda Maraş Kazası*, s.167.

⁸² H. Arslan, *17. Yüzyılda Maraş...*, s.359.

⁸³ H. Arslan, *17. Yüzyılda Maraş...*, s.359.

⁸⁴ H. Arslan, *17. Yüzyılda Maraş...*, s.360.

⁸⁵ H. Arslan, *17. Yüzyılda Maraş...*, s.361.

mahallede başka vakıflarda inşa etmiştir.⁸⁶

Kanuni Sultan Süleyman döneminden itibaren Osmanlı medreselerinde aksaklıklar ve bozulmalar meydana gelmeye başlamıştır. 1839 Tanzimat Fermanı'yla başlayan Tanzimat Döneminde bu problemler giderilmeye çalışılmışsa da pek başarılı olduğu söylenemez. İlim hayatının önemli bir parçası olan medreseler zamanla işlevini yitirmiştir. 3 Mart 1924 tarihinde Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun çıkarılmasıyla medreselerin işlevleri Maarif Vekâleti'ne devredilmiştir. Bu kanunun yürürlüğe girmesiyle medreseler kapatılmıştır.⁸⁷

Bir başka sosyal müessese olarak Maraş'ta tekkelerin varlığına rastlanmaktadır. Tekke, bir şeyhin başkanlığı ve idaresi altında bulunan dervişler topluluğunun üyesi olduğu, zikir ve mukabele ile meşgul olunan hususi daire, dergâh anlamı taşımaktadır.⁸⁸ Maraş'ta inşa edilen tekke ve zaviyelerin hemen hemen tamamı Dulkadiroğulları ve Osmanlı Devleti döneminde inşa edilmiştir. 1885 yılı kayıtlarına göre Maraş'ta 2, Zeytun'da 1, Elbistan'da 1, Andırında 1, Pazarcık'da 1 tane olmak üzere toplamda 6 tekke bulunmaktadır. 1906 yılı kayıt bilgilerinden Maraş'ta bulunan 2 tane tekkeden bir tanesinin Mevlevi Tekkesi olduğu anlaşılmıştır.⁸⁹

⁸⁶ H. Arslan, *17. Yüzyılda Maraş...*, s.360-361.

⁸⁷ Mehmet İpşirli, "Medrese", *TDV İslam Ansiklopedisi*, T.D.V.İ.A.M Yay., C. XXVIII, İstanbul 2003, s. 332.

⁸⁸ Ş. Sami, *Kamus-ı Türkî*, s. 838.

⁸⁹ İ. Gedik, *229 Numaralı Şer'îye ...*, s.27.

İKİNCİ BÖLÜM

OSMANLI'NIN SON DÖNEMİNDE MARAŞLI İLMİYE SINIFI

2.1. Osmanlı İlmiye Sınıfı

"İlmiye" kelime anlamı olarak ilme mensup olan⁹⁰ bir mesleği ifade etmektedir. İlmiye sınıfını tanımlamak gerekirse Osmanlı Devleti'nde eğitim, fetva, yargı ve din teşkilatını oluşturan medrese kökenli ilmiye sınıfı mensuplarının oluşturduğu bir sınıftır. İlmiye sınıfı mensuplarına "ulemây-i rûsûm" denilmiştir.⁹¹ İlmiye sınıfı mensupları genellikle Müslüman ve çoğunlukla da Türkler'den oluşmuştur.⁹² İlmiye sınıfına giriş yapmak isteyenler için ilk şart Osmanlı'da klasik eğitim kurumu olan medresenin yüksek mertebesinden diploma almaktır.⁹³ Bu kişiler medreselerde tahsil gördükten sonra icazet alarak mezun olmuşlardır. Mezuniyetten sonra kişi ilk etapta orta dereceli bir medresede müderris, naib, nahiye müdürü veya kadı yardımcılığı gibi vazifelerde bulunmuşlardır.

Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan itibaren ilim ve kültür alanında çalışmalar yürütülmüştür. Kuruluş ve yükselme dönemlerinde ilmiye sınıfı mensuplarından her yönüyle faydalanılmış ve ilmiye sınıfı mensuplarına devlet kademelerinin hemen hemen hepsinde görevler verilmiş aynı zamanda devlet işlerinde ilmiye sınıfı mensuplarıyla istişareye varılmıştır. Yıldırım Beyazid ve II. Murad dönemlerinde ilim hayatında ve dolayısıyla medreselerde önemli gelişmeler yaşanmış, dünyanın dört bir yanından bilim adamları Osmanlı topraklarına getirilerek ilim dünyasında büyük bir canlılık yaşanmıştır. Fatih Sultan Mehmed döneminde kurulan Sahn-ı Seman medreseleriyle ise Osmanlı ilim hayatı zirve devrine kavuşmuştur. Aynı şekilde Kanuni Sultan Süleyman tarafından yaptırılan Süleymaniye Medreseleri de ilmi çalışmaları zirveye ulaştırarak oldukça külliyatlı eserlerin ortaya çıkmasına vesile olmuştur.⁹⁴ Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan İstanbul'un fethine kadar olan süreçte Osmanlı ilmiye teşkilatı önemli bir başarı kaydetmiş olmasına rağmen bu süreç ilmi kurumların ilkelerinin tam olarak ortaya konulmadığı birinci dönem olarak

⁹⁰ M. Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, MEB yayınları, S.D.:II, İstanbul 1993, s.52.

⁹¹ Yılmaz Öztuna, *Osmanlı Devleti Tarihi "Medeniyet Tarihi"*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, C.II, Ankara 1998, s.146.

⁹² Burcu Akça Eyiler, *20. Yüzyıl'da Batum Ulemâsı (Meşihat Arşivine Göre)*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzincan 2019, s.13.

⁹³ Y. Öztuna, *Osmanlı Devleti Tarihi...*, s.147.

⁹⁴ ŞuhedaGünçe, *Sultan III. Selim Dönemi Ulemâ-Siyaset İlişkisi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2018, s. 59-60.

kalmıştır. Fetih'ten XVI. yy.'ın başlarına kadar olan zaman diliminde ilmiye sınıfı sağlam bir gelenek oluşturarak, kendine özgü nizamı, yargısı ve eğitim sınıfında belirlenen dereceleriyle önemli bir kademeye ulaşmıştır. XVI. yy.'dan itibaren ilmiye, seyfiye ve kalemiye teşkilatı birbirinden ayrılmıştır. Böylece ilmiye mensupları eğitim ve yargı alanlarını tekellerine almışlardır.⁹⁵ XVI. yüzyıla maddi ve manevi damgasını vuran en önemli ulemâ ismi "Ebu's Suud Efendi'dir."⁹⁶

İlmiye sınıfı için kişilerde Arapça bilme şartı aranmıştır. Bunun yanı sıra ilmiye sınıfı mensuplarının çoğu aynı zamanda Farsça diline merak duyup eş zamanlı olarak özellikle Farsça ve diğer dilleri de öğrenmişlerdir. İlmiye sınıfı mensuplarına diğer sınıflardan ayrı olarak birtakım haklar tanınmıştır. İşledikleri suçlar karşılığında hapis veya idam cezalarına maruz kalmaksızın bu cezalardan muaf tutulmuşlardır. İlmiye sınıfı mensupları işlediği suçlar sonucunda ya azledilir ya da sürülürdü.⁹⁷

İlmiye sınıfı mensuplarının birinci üyesi şeyhülislamdır.⁹⁸ Şeyhülislamdan sonra yargı teşkilatının gerçek ve ikinci başı kazaskerdir. Kazaskerler Anadolu ve Rumeli olmak üzere iki asli üye şeklinde mevcudiyet göstermişlerdir. Anadolu Kazaskeri, Anadolu'daki bütün kadıların amiri sayılırken aynı şekilde Rumeli Kazaskeri de Rumeli'de bulunan bütün kadıların amiri olmuştur. Osmanlı'nın kuruluşunda en büyük kadılık önce İznik, sonrasında ise Bursa Sancağına verilmiştir. Sonrasında fethedilen bölgelerle sınırların genişlemesi üzerine ikinci ve üçüncü derecelerde kadılıklar oluşturulmuştur.⁹⁹

XVI. yy.'ın sonlarına doğru Osmanlı'nın diğer sistemlerinde olduğu gibi ilmiye sınıfında da birtakım bozulmalar meydana gelince ıslah çalışmalarına gidilmiştir. XVII. yy. ise ilmiye sınıfı mensuplarının siyasete karışmaya başlamasıyla ilmiye sınıfı için bir yıpranma süreci olmuştur. Siyasi unsurlar ilmiye sınıfı mensuplarının gücünden yararlanmaya çalışarak ulemâ sınıfını yanında tutmaya çalışmıştır. Söz konusu durum zamanla ilmiye sınıfında bölünmelere yol açmıştır.¹⁰⁰ Siyasi çekişmelerin arasında kalan ilmiye sınıfı mensupları, ilim yolundan da

⁹⁵ B. Akça Eyiler, *20. Yüzyıl'da Batum Ulemâsı...*, s.14.

⁹⁶ Ziya Kazıcı, *Uçbeyliği'nden Devlet-i Aliyye'ye Osmanlı*, Kayhan Yayınları, 2007, s. 49.

⁹⁷ Y. Öztuna, *Osmanlı Devleti Tarihi...*, s. 147-148.

⁹⁸ Arife Yıldırım, *Osmanlı Devleti'nde Muhalefet Kültürü: II. Mahmut Dönemi Ulemâ Devlet İlişkisi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale 2019, s. 30.

⁹⁹ Ş. Günçe, *Sultan III. Selim Dönemi...*, s.62-63.

¹⁰⁰ B. Akça Eyiler, *20. Yüzyıl'da Batum Ulemâsı...*, s.14-15.

alıkonulmuştur.

II. Mahmud döneminde yapılan yeniliklerle beraber bürokratik sınıf, ilmiye sınıfı mensupları ve ordu mensupları arasından değil yurtdışında eğitim gören kişiler arasından oluşturulmaya başlanmıştır. Meşrutiyet dönemindeki reformlarla ise ilmiye sınıfı mensuplarının bazı hakları korunmuş olsa da çoğunun yetkisi kısıtlanmıştır. Osmanlı'nın bu son dönemlerinde kurulan milli eğitim ve adliye vekâletleri ile daha önce ilmiye sınıfı mensuplarının elindeki alanlar bakanlıklara verilmiştir. Vakıflar da ilmiye sınıfı mensuplarının elinden alınmıştır.¹⁰¹

Osmanlı Devlet teşkilatını oluşturan kurumlar sisteminin en önemli ayağını ilmiye teşkilatı oluşturmuştur. Zira müftüler, kadılar, müderrisler, cami görevlileri medreseden mezun olan ilmiye teşkilatına mensup idi. Özellikle yönetim alanında ilmiye sınıfına ciddi anlamda bazı sorumluluklar düşmüştür. Bu noktada medreseler devlet için eğitilmiş insan kaynağını da oluşturan önemli bir unsurdur. Bütün İslam dünyasında olduğu gibi Osmanlı'da da medreseler eğitim ve öğretimin en önemli yapı taşını oluşturmaktaydı.

2.2. Osmanlı'nın Son Döneminde Maraşlı İlmiye Sınıfı Mensuplarının Biyografileri

2.2.1. Abdi Lami Efendi¹⁰²

Asıl adı Hafız Abdi, mahlası ise Lami'dir. Babası Maraş Sancağı tüccarlarından olup Patlakzade namıyla maruf olan Ali Rıza Ağa'dır. Abdi Lami Efendi, Maraş Sancağının Hatuniye Mahallesinde 4 Eylül 1875 tarihinde dünyaya gelmiştir.

Eylül 1898'de Muallimhane-i Nüvvab'a¹⁰³ sınavla kabul edilerek tahsil hayatına giriş yapmıştır. Kur'anı Kerim'i ezberleyerek hafız olmuştur.¹⁰⁴ 1899 senesinin Aralık ayında dönemin önemli âlimlerinden olan Alay Müftüsü Ankaralı Mehmet Şükrü Efendi ve Ayıntablı Abdullah Efendi'den ders görerek icazet almıştır. Aynı yıl içinde 13 Aralık 1899 tarihinde Alay Müftülüğü bünyesinde yapılan

¹⁰¹ B. Akça Eyiler, *20. Yüzyıl'da Batum Ulemâsı...*, s. 16.

¹⁰² OMA. MŞH. SAİD, 127/17/1; 127/17/2; 127/17/3; 127/17/5.

¹⁰³ Nüvabethane: Makamın mahalli, muhtarhane anlamlarına geldiğinden Muallimhane-i Nüvvab ise öğretmenlerin yetiştiği eğitim kurumuna denilmektedir. (Ş. Sami, *Kamus-ı Türkî*, s. 1474.)

¹⁰⁴ Recep Dikici, *Saçaklızade ve Osmanlı Döneminde Maraşlı Âlimler*, Kitabevi Yayınları, Konya 2015, s.104.

imamlık imtihanına girerek yüksek başarı göstermiş ve eğitim hayatına önemli bir katkıda bulunmuştur.

Abdi Lami Efendi, bir sene sonra yani 1900 senesinin Ekim ayında Nevvab Medresesi'ne hiçbir sene sınıfta kalmaksızın devam etmiş ve tahsilini resmi müddet içerisinde yani 4 yılda başarıyla bitirmiştir. Bütün derslerinin sınavlarını vererek 5 Kasım 1902 yılında 4. sınıftan şahadetname belgesi ile mezun olmuştur. Türkçe ve Arapça dillerinde okuma yazma bilmektedir. Yayınlanmış veya kaleme alınmış eseri yoktur.

Abdi Lami Efendi 1905 yılında ruûs-ı hümayun gereğince, Bursa Sahn Medresesi'ne müderris olarak tayin olmuştur.¹⁰⁵ Böylelikle devlet memuriyetine giriş yapmıştır.

16 Eylül 1905 yılının Cuma günü otuz yaşında iken dokuz yüz kuruş maaş ile Eğin Kazası Niyabeti'ne¹⁰⁶ tayin olmuştur. Bu görevi 15 ay sürdükten sonra 13 Ekim 1908 yılının Pazar günü itibariyle memuriyet görevi feshedilmiştir. Bu süre zarfında Abdi Lami Efendi on üç bin beş yüz kuruş maaş almıştır.

Belgelere bakıldığında tarihinin ne zaman olduğu bilinmemekle beraber Gebze Niyabet Şer'iyesi'ne tayin olduğu anlaşılmaktadır. 22 Temmuz 1912 tarihli belgede ise Gebze Kazasına tayininin bir süre askıya alındığı belirtilmektedir. Abdi Lami Efendi, 2 Ekim 1912 tarihli belgeye göre ise 24 Ekim 1910 tarihinde Gebze Niyabet Şer'iyesi'nde bin iki yüz elli kuruş maaş karşılığı göreve başlamıştır. 14 Mart 1911 tarihinden itibaren ise maaşına iki yüz elli kuruş zam yapılmıştır.¹⁰⁷

Abdi Lami Efendi, 28 ay sonra yani 19 Ocak 1908 yılının Pazar günü görevinden feshedilme işleminde kendisine haksızlık yapıldığı anlaşılarak tekrar memuriyete alınmaya layık görülmüş ve bin yüz yirmi beş kuruş maaşla Söke Kazası Niyabeti'ne tayin olmuştur. Bu memuriyeti tayin edildiği son görevdir.

Meşihat Arşivi sicil dosyasındaki bilgilerinde Abdi Lami'nin, Eğin Kazası Niyabeti'ndeki görevinden bir şikâyet üzerine feshedildiği belirtilmiş ancak bunun ne

¹⁰⁵ Recep Dikici, "Abdi Lami Efendi", *Kahramanmaraş Ansiklopedisi*, Ed.: İbrahim Solak, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Kahramanmaraş Şubat 2017, s.10.

¹⁰⁶ Niyabet: 1. Vekillik, 2. Kaza Vekâleti. (Ş. Sami, *Kamus-ı Türki*, s. 1478)

¹⁰⁷ OMA. MŞH. SAİD, 127/17/3.

sebeple olduğu belirsiz bırakılmış ve bu konuda bir açıklama yapılmamıştır. Başbakanlık Osmanlı Arşivi uhdesindeki Dâhiliye Nezareti bünyesinde Abdi Lami hakkında yer alan bir belgeye göre bu durum şöyle yer almıştır. Abdi Lami Efendi Eğin Kazası Naibi iken Bidayet Mahkemesi Hukuk Dairesi görevlisi Melkon Efendi'den kuralları ihlal ederek alması gereken ücretin haricinde iki Osmanlı lirası daha almıştır. Böylelikle Abdi Lami Efendi memuriyet görevini suistimal ederek rüşvet almıştır. Bu suç üzerine Abdi Lami Efendi, Meclis Azası Ömer Lütfi Efendi'nin üzerinde mührü bulunan bir resmi evrakla ihbar edilmiş ve tahkikat geçirmiştir.¹⁰⁸ Yapılan soruşturma neticesinde 26 Kasım 1906 tarihinde Abdi Lami Efendi bulunduğu görevden azledilmiştir. Aldığı bu ceza dışında bulunduğu görev ve memuriyetlerde bir usulsüzlük göstermemiş, hakkında bir şikâyet olmamış, mahkemeye alınmamış ve herhangi bir cezaya tabi tutulmamıştır.

Abdi Lami Efendi'nin görev memuriyetlerinde toplam on yıllık maaş ödemesi yapılamamış Nakâid Kanununun yirmi altıncı maddesi gereğince bu ödeme eşine üç bin kuruş miktarlık ikramiye olarak ödenmiştir.

Abdi Lami Efendi, 30 Mart 1914 tarihinde vefat etmiştir.¹⁰⁹

2.2.2. *Abdullah Asım Efendi*¹¹⁰

Adı Abdullah, Asım ise mahlasıdır. 1847/1848 yılında Maraş'ın Divanlı Mahallesinde dünyaya gelmiştir. Babası ulemâdan Hacı Mesud Efendi'dir. Babası 1854/1855 tarihinde vefat etmiştir. Annesinin ismi ise Fatma Hatun'dur. Şöhretlerine Kazgancızade ve çoğunlukla Asım denilmektedir. Bu şöhretle anılmışlardır. Abdullah Asım Efendi, İslam dinine mensup olup Osmanlı tebaasındandır.

Tahsil hayatına ilk olarak Maraş Sancağındaki İbtidai Mektebi'nde başlamıştır. Buradaki eğitimini dereceyle bitirdikten sonra Maraş'ın ilim hocalarından olan Türedizade Mehmed Lütfi Efendi'den sarf, nahv, mantık, fıkıh, kelam, mana derslerini görmüştür. Ancak bu eğitiminin sonunda icazet alamamıştır. Arapça ve Farsça bilmekte ancak bu dillerde konuşma ve yazma bilmemektedir.

¹⁰⁸ BOA, DH. MKT, 1113/37.

¹⁰⁹ OMA. MŞH. SAİD, 127/17/6; 127/17/10.

¹¹⁰ OMA. MŞH. SAİD, 128/3/1; 128/3/2; 128/3/3; 128/3/4; 128/3/5.

Yayınlanmış herhangi bir eseri, tercümesi veya rütbesi yoktur. Türkçe okuma ve yazma bilmektedir. Abdullah Asım Efendi'nin görev ve memuriyet sıfatı Şer'îye Başkâtipliğidir.

7 Ocak 1889 tarihinde iki yüz yetmiş kuruş maaş ile Halep Vilayetine tabi olan Maraş Sancağındaki Bidayet Mahkemesi Azalığı'na tayin olmuştur. Böylelikle devlet memuriyeti görevi başlamıştır. Temmuz 1898 senesine kadar yani toplam dokuz sene, dört ay, yirmi altı gün bu memuriyetinde görev yapmıştır. Bu görevinde Halep Vatani Vilayetleri Adliye Müfettişi Hüsnü Beyefendi'nin, Adliye dairesine yaptığı teftiş sonucunda Abdullah Asım Efendi, Maraş Bidayet Mahkemesi Ceza Reisi Ziver, Müdde-i Umumi Muavini Osman Suudi, Yargıç Kamil Efendi, Aza Mehmed Bey hakkında işlem başlatılarak mahkemeye alınmış ve cinayetle yargılanmışlardır. Mahkeme esnasında bir şahidin ifadesinin yanlış alınması sebebiyle 8 Ağustos 1898 yılında Abdullah Asım Efendi ve kendisiyle beraber mahkemeye alınan diğer sanıklar hakkında görevden azil kararı verilmiş ve Taht Mahkeme'ye alınmışlardır. Bir sonraki mahkeme günü belirlenmiş ve bu tarihte yani 27 Şubat 1900 tarihinde Müdde-i Umumi Muavini Mustafa Hayri Efendi tarafından hazırlanan tezkire doğrultunda haklarında bildiri çıkarılmıştır. Abdullah Asım Efendi dokuz ay boyunca açıkta kalmıştır.

14 Mayıs 1899 tarihinde Maraş Mahkeme-i Şer'îye Yasa Kitabeti'ne tayin olmuştur. 24 Ekim 1900 tarihine kadar burada görev yapmıştır.

25 Ekim 1900 tarihinde altı yüz kuruş maaşla Maraş Sancağı Bidayet Mahkemesi Başkâtipliği'ne tayin edilmiştir. Ancak işe hemen başlamamıştır. Çünkü kendisinden önce aynı yerde görev yapan Fethi Efendi'nin görevden azli gecikmiş ve kendisine görevinin iade edilmesi sebebiyle Abdullah Asım Efendi göreve başlatılmamış ve üç sene devlet memuriyeti görevinde çalışmadan kendi kendisiyle meşgul olmuştur.

5 Mayıs 1905 tarihinde Maraş Mahkeme-i Şer'îye Başkâtipliği'ne tayin olmuştur. Görevi başındayken 1908 yılının Temmuz ayında Meşrutiyetin ilanıyla memurların birçoğunun işten çıkarılması sebebiyle kendisi de işten çıkarılmıştır.

7 Nisan 1910 yılında tekrar memuriyet ataması yapılmıştır. Bu defa Maraş Merkez Vilayetindeki bir kuruma fahri aza olarak tayin olmuştur.

Abdullah Asım Efendi, aza olarak görevine devam etmekteyken 7 Temmuz 1910 tarihinde üçünce defa olmak üzere tekrar Maraş Mahkeme-i Şer'iyeye Başkâtipliği'ne beş yüz elli kuruş maaş karşılığı tayin edilmiştir. Bu ataması tayin olduğu son memuriyet görevidir.

Abdullah Asım Efendi, teftişe uğrayıp görevinden alınmasının dışında, başka bir kabahat, suç ve cinayetlerden ötürü mahkemeye alınmamış ve cezaya tabi tutulmamıştır.

Fiziksel özellikleri bakımından orta boylu, ela gözlü ve esmer tenlidir. Medeni durum olarak evli ve bir zevcesi vardır. Sicil nüfusa kayıtlı olan adresi; Halep Vilayeti, Maraş Kazası, Divanlı Mahallesi'dir.

Abdullah Asım Efendi, 26 Şubat 1913 tarihinde vefat etmiştir.

2.2.3. Abdullah Hulusi Efendi¹¹¹

Abdullah Hulusi Efendi, 1863/1864 yılında Pazarcık Kazasına bağlı Saray Mahallesinde doğmuştur. Babasının adı Ahmed Efendi'dir. Babası herhangi bir devlet memuriyetinde çalışmamış ve rütbesi yoktur. Şöhretlerine Efendizade denilmiştir. Abdullah Hulusi, İslam dinine mensup ve Osmanlı tebaasındandır.

Tahsil hayatına Pazarcık Kazasında Mekteb-i İbtidai'de başlamıştır. Sonrasında 1877/1878 yılında İstanbul'a gelerek Fatih Bahriyesi Tetimme-i Sani Medresesi'nde 18 yıl boyunca eğitim görmüştür. Sonrasında ise Mekteb-i Nüvvab'a geçiş yapmıştır. 18 Ekim 1899 tarihinde mektepte üçüncü sınıftayken ihraç edilerek mezun olmuştur. Türkçe okuma ve yazma bilmektedir. Kaleme aldığı herhangi bir eseri yoktur.

Abdullah Hulusi Efendi'nin görev ve memuriyet sıfatı Talebe Reisi'dir. Medeni durum olarak evli ve bir zevcesi vardır. Ela gözlü, orta boylu ve buğday tenlidir.

Abdullah Hulusi Efendi, 36 yaşındayken Mekteb-i Nüvvab'dan ihraç edildikten sonra bin yüz yirmi beş kuruş maaş karşılığında Molova Niyabeti'ne tayin edilmiştir. 1900/1901 yılında işe başlamıştır. Bu niyabette görevli iken almış olduğu

¹¹¹ OMA. MŞH. SAİD, 77/24/1; 77/24/2; 77/24/4; 77/24/5; 77/24/8.

bin dokuz yüz doksan yedi kuruş maaşı Abdullah Hulusi Efendi vefat ettikten sonra ailesine ödenmiştir.

Eylül 1902 tarihinde tekrar İstanbul'a gelmiş ve burada üç ay kaldıktan sonra aylık bin üç yüz kuruş maaş ile Mitroviça Kazası Niyabeti'ne, reis sıfatıyla atanmıştır. 6 Aralık 1902 tarihinde işe başlamıştır.

23 Ekim 1903 tarihinde yine dört ay bekledikten sonra Konya Vilayetine bağlı olan Niğde Niyabeti'ne tayin edilmiştir. Bu görevi esnasında iki defa da altışar ay süreyle Mutasarrıf Vekili olarak görev yapmıştır.

Ağustos 1908 tarihinde tekrar İstanbul'a gelmiştir. 28 Haziran 1911'de de Muş Sancağı Niyabeti'ne tayin olmuştur. Burada seksen yedi ay boyunca görev yapmıştır.

23 Mart 1912 tarihinde iki bin üç yüz kuruş maaş karşılığında Kayseri Livası Niyabet Şer'iyesi'ne tayin edilmiştir.

24 Temmuz 1915 tarihinde dört bin kuruş maaş karşılığında Bitlis Niyabeti'ne atanmıştır.

1911 yılında birinci sınıf memuriyete terfi etmiştir. Zincirli kuyu civarındaki Atıkalı Paşa Mahallesi ihtiyar heyetinin verdiği ilmi haberden Abdullah Hulusi Efendi'nin 1918 yılında vefat ettiği anlaşılmaktadır.¹¹²

Bulunduğu görev ve memuriyetlerde bir usulsüzlük göstermemiş, hakkında bir şikâyet olmamış, mahkemeye alınmamış ve herhangi bir cezaya tabi tutulmamıştır. Rütbe ve nişanı da yoktur.

2.2.4. Abdurrahman Efendi¹¹³

1859 senesinin Ağustos ayında Maraş Sancağına bağlı Etmekçi Mahallesinde dünyaya gelmiştir. Babasının adı Mustafa Efendi'dir. Babası, Abdurrahman Efendi gibi ulemâ sınıfına mensuptur. Mustafa Efendi, Maraş Müftüsü olup aynı zamanda Boğaz Kesen Camii Şerifi İmamlığı görevinde bulunmuştur. Bunun yanı sıra Hatuniye Camii Şerifi Hatibi görevini de yapmış ve bu görevini icra ederken vefat

¹¹² Recep Dikici, "Abdullah Hulusi Efendi", *Kahramanmaraş Ansiklopedisi*, Ed.: İbrahim Solak, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Kahramanmaraş Şubat 2017, s.15.

¹¹³ OMA. MŞH. SAİD, 209/10/1; 209/10/2; 209/10/3; 209/10/5; 209/10/6.

etmiştir. Aynı zamanda ailesi içerisinde babası dışında ulemâ sınıfına mensup olan başka aile fertleri de mevcuttur. Annesinin adı Emine Hatun'dur. Şöhretlerine Tekerekzadeler denilmiştir. Abdurrahman Efendi, İslam dinine mensup olup Osmanlı tebaasındandır.

Tahsil hayatına Etmekçi Mahallesinde bulunan Boğaz Kesen Camii'de bulunan medresede başlamıştır. Burada Kur'an-ı Kerim eğitiminin yanı sıra sarf, nahiv, fıkıh, mantık, mana, tefsir, hadis, fıkıh usulü derslerini görmüştür. Abdurrahman Efendi, dönemin Maraş Müftüsü Kanadıkırıkzade Mustafa Efendi'den bizzat ders alarak eğitimine devam etmiş ve sonucunda müftüden eğitimini tamamladığına dair icazet alarak mezun olmuştur. Türkçe ve Arapça dillerinde okuma ve yazma bilmektedir. Kaleme aldığı veya yayınladığı herhangi bir eseri yoktur. Abdurrahman Efendi'nin görev ve memuriyet sıfatı müderristir.

1882 yılında yedi yüz elli kuruş maaş karşılığında Emanet Aşarı Yirmi Dördüncü Kol Muharrirliği'ne atanmıştır.

29 Temmuz 1896 yılında aylık üç yüz elli kuruş maaş karşılığında Aşar Emaneti Anbar Memurluğu'na tayin edilmiştir. Bu görevinden 17 Aralık 1896 tarihinde iki bin otuz kuruş on pare maaş olarak ayrılmıştır.

26 Temmuz 1911 tarihinde Maraş Müftü Müsevvidi Mehmed Mümtaz Efendi'nin istifa etmesi üzerine yerine Abdurrahman Efendi, Maraş Müftü Müsevvidi görevine atanmıştır. Abdurrahman Efendi hayatı boyunca daimi bir memuriyette bulunmamıştır. Bunun yanı sıra ayrıldığı işlerden ayrılma ödeneği veya tazminat almamıştır. Rütbe ve nişanı da yoktur.

Bulunduğu görev ve memuriyetlerde bir usulsüzlük göstermemiş, hakkında bir şikâyet olmamış, mahkemeye alınmamış ve herhangi bir cezaya tabi tutulmamıştır.

Abdurrahman Efendi evli ve bir zevceye sahiptir. Dış görünüm olarak orta boylu, ela gözlü ve buğday tenlidir. Sicil nüfusunda Halep Vilayetine bağlı Maraş Kazasının Etmekçi Mahallesinde ikamet etmekte olduğu kayıtlıdır.

2.2.5. Ahmed Efendi¹¹⁴

1875/1876 Andırın doğumludur. Babasının adı Osman Efendi'dir. Kendisi gibi babası da ilmiye sınıfına mensup olup ulemâdandır. Annesinin ismi ise Sultan'dır. İslam dinine mensuptur. Medeni durumu evlidir. Fiziksel özellikleri tasvir edilecek olursa, orta boylu, ela gözlü ve beyaz tenlidir. Nüfusa kayıtlı olduğu adres ise Halep Vilayetinin, Göksun Kazası olup Efrağızlı Sokağıdır.

Eğitim hayatına dair Kayseri Sancağındaki Kurşunlu Camii'sinde Hasan Efendi'nin dairesinde tahsil gördüğü bilgisine ulaşılmaktadır. Bunun yanı sıra da dönemin önemli ilim adamlarından olan Hacı Kasım Efendi'den tahsil görerek icazetname almıştır. Türkçe ve Arapça dillerinde okuma yazma bilmektedir. Memuriyet sıfatı Kelam Hocalığıdır.

Ahmed Efendi tahsil hayatını bitirdikten sonra Göksun Bidayet Mahkemesi Azalığı'na tayin olmuştur. Tayin olunduktan hemen sonra 11 Temmuz 1912 tarihinden itibaren iki yüz kuruş maaşla işe başlamıştır. 20 Ağustos 1913 tarihinde bulunduğu bu memuriyet görevinden ayrılmıştır.

Göksun Kazası Müderrisi İbrahim Efendi'nin görevinden ayrılmasından sonra yerine kefil sıfatıyla Ahmed Efendi göreve gelmiştir. Ahmed Efendi, göreve başlamadan 3 Temmuz 1913 tarihinde lazım olan resmi evrakları yerine getirmiş ve bu evraklar için iki kuruş pulluk ücreti ödemiştir. Aynı zamanda Maraş Mutasarrıflığı'na da beş kuruşluk bir ödeme yapmıştır. 2 Kasım 1913 da ise Halep Vilayeti Tahrirat Kalemi'nin arzı ile resmi evrakları incelenip onaylanmış ve Ahmed Efendi'nin memuriyeti kabul edilerek Halep Valisinin resmi yazısı ile tayini yapılmıştır.

Maraş'ta ikamet eden Göksun Kazası Müderrisi İbrahim Efendi'nin yerine görev tayini gerçekleşen Ahmed Efendi'nin memuriyeti yükseltilecek muhasebece maaşa bağlanması için gerekli evrak hazırlanmış, bu evrak devlet kayıtlarına alınmış ve sonrasında Sicil Müdüriyeti'ne havalesi yapılarak Musa Bey'e gönderilmiştir.

Sicil Nüfus Nizamnamesi'nin beşinci maddesi gereğince; Devlet-i Aliyye'ye mensup olan her şahıs gayrimenkulünü satmak, feragat etmek veya başkasına

¹¹⁴ OMA. MŞH. SAİD, 130/20/1; 130/20/3; 130/20/4; 130/20/5; 130/20/6; 130/20/7; 130/20/8.

devretmek işlemlerinde, bir memuriyete başlama ve tayin işlemlerinde, bir mektebe başlaması esnasında, görevden azledilmesinde, maaşında gerçekleşen birtakım değişiklikler esnasında, pasaport işlemlerinde, polis olaylarında veya mahkeme, nüfus gibi işlemlerinde nüfus kayıtlarını göstermekle mükellef ve zorunludur. Aksi takdirde bu işlemleri sicil-i nüfus kayıtlarını beyan edinceye kadar ertelenir. Osmanlı tezkiresine sahte belge veya değiştirilmiş belge ile beyanda bulunanlar ceza kanununun yüz ellinci maddesi gereğince bir seneden üç seneye kadar hapis cezasına çarptırılabilir. Sicil Nüfus Nizamnamesi'nin elli birinci maddesi gereği nüfus belgesinin bedeli ve kaydı için birer kuruş harç alınmaktadır. Bu açıklamalı nizamnamenin kayıt bedeli olarak da şahıslardan yirmi pare ücret alınmaktadır.¹¹⁵ Bu açıklamalı resmi evrak doğrultusunda Ahmed Efendi Nüfus Kayıt bilgilerini ve eşkâlini gerekli kuruma bildirmiş ve gerekli işlemleri tamamlamıştır. Ahmed Efendinin beyan etmiş olduğu nüfus kayıt bilgileri sayesinde hakkındaki pek çok bilgiye ışık tutulmuştur.

Bulunduğu görev ve memuriyetlerde bir usulsüzlük göstermemiş, hakkında bir şikâyet olmamış, mahkemeye alınmamış ve herhangi bir cezaya tabi tutulmamıştır.

2.2.6. Ahmed Zeki Efendi¹¹⁶

Ahmed Zeki Efendi, 1875 yılının 13 Şubat Cumartesi günü Maraş Sancağına bağlı Çavuşlu Mahallesinde doğmuştur. Babasının adı Ömer Efendi'dir. Babası muallim ve ilmiye sınıfına mensup olup çevresi tarafından tanınan birisidir. Yaşadığı dönemde şöhretlerine ise Salih Efendizade denilmiştir. Anne adı ise Hatice'dir. Ahmed Zeki Efendi İslam dinine mensup olup Osmanlı tebaasındandır.

Tahsil hayatına Maraş Sancağındaki İptidai Mektebi'nde başlamıştır. Burada din eğitimi üzerine dersler almıştır. Sonrasında yine Maraş Sancağındaki Rüştîye Mektebi'nde eğitimine devam etmiştir. Burada da edebi ve mantık dersleri aldıktan sonra başarı belgesini alarak mezun olmuştur. Türkçe dilinde okuma ve yazma bilmektedir. Görev ve memuriyet sıfatı kâtipdir.

¹¹⁵ OMA. MŞH. SAİD, 130/20/1.

¹¹⁶ OMA. MŞH. SAİD, 128/17/1; 128/17/2; 128/17/3.

Ahmed Zeki Efendi medeni durumu bakımından evli ve bir zevcesi vardır. Dış görünümü olarak uzun boylu, ela gözlü ve buğday tenlidir. Sicil nüfusta kayıtlı adresi ise, vilayet Halep, kaza Maraş, mahalle Çavuşlu'dur.

Ahmed Zeki Efendi 1895/1896 yılından 1907/1908 yılına kadar Maraş Tahrirat Kalemi'nde düzenli maaş karşılığı görev yapmıştır. Hemen sonrasında ise iki yüz elli kuruş maaş karşılığı Maraş Zeytun Mahkeme-i Şer'ie Kâtipliği'ne tayin olmuştur. 30 Mart 1910 tarihinde bu kurumdaki görevinde iş başı yapmıştır. 12 sene boyunca bu memuriyeti devam etmiştir.

Bulunduğu görev ve memuriyetlerde bir usulsüzlük göstermemiş, hakkında bir şikâyet olmamış, mahkemeye alınmamış ve herhangi bir cezaya tabi tutulmamıştır.

2.2.7. Ali Ağa¹¹⁷

Ali Ağa 1849/1850 yılında Maraş Sancağına bağlı Restibai Mahallesinde doğmuştur. Babasının adı Bekir'dir. Annesinin adı ise Fatina'dır. Lakap ve şöhretlerine Fateşoğlu denilmiştir. Ancak kendisi yalnızca Ali ismiyle anılmıştır. Ali Ağa, İslam dinine mensup olup Osmanlı tebaasındandır. Okuma ve yazma bilmemektedir.

Ali Ağa'nın 27 Temmuz 1868 tarihinde ilk olarak Piyade biriminde göreve başlamış ve burada 10 yıl görev yapmıştır. 28 Nisan 1878'de Süvari birliğine nakledilerek Jandarma olmuştur. 4 Haziran 1905 yılında aylık üç yüz yirmi kuruş on pare maaş alarak emekli olmuştur.

Mart 1911 tarihinde Maraş Mahkeme-i Şer'ie Odacılığı Vekâleti'ne aylık elli kuruş maaş karşılığı tayin olmuştur. 20 Temmuz 1911 tarihinde yüz elli kuruş maaş karşılığında aynı mahkemede Piyade Muhzırı görevine alınmıştır. Son görevinden ayrılma tarihi ise 14 Temmuz 1916 olarak kayıtlara geçmiştir.

Bulunduğu görev ve memuriyetlerde bir usulsüzlük göstermemiş, hakkında bir şikâyet olmamış, mahkemeye alınmamış ve herhangi bir cezaya tabi tutulmamıştır.

¹¹⁷ OMA. MŞH. SAİD, 158/22/1; 158/22/2; 158/22/3.

Medeni durumuna bakıldığında evli ve bir zevcesi vardır. Orta boylu, ela gözlü ve buğday tenlidir. Nüfusa kayıtlı adresi ise Halep Vilayeti, Maraş Kazası, Restibai Mahallesidir.

2.2.8. Ali Efendi¹¹⁸

Maraş'ta Şekerli Mahallesinde 1843 yılının Nisan ayının 12. gününde doğmuştur. Asıl adı Hacı Ali Efendidir. Babası Ahmed Efendidir. Şöhretleri ve lakaplarına İsmailzade denilmiştir. Bu lakapla ün bulmuş ve anılmışlardır. Babası Osmanlı Devleti'nde herhangi bir resmi memuriyette bulunmamış ancak Maraş'ın Şekerli Camii'sinde fahri imam ve müderris olarak görev yapmıştır.

Maraş Şekerli Camii'de eski usulde Kur'an-ı Kerim ve dini dersler eğitimi görmüştür. 1861 senesinin Nisan ayının başında müderrislikten emekli Hacı Osman Efendi'den sarf, nahiv, mantık, mana, ilm-i kelam, ilm-i hikmet, fıkıh, tefsir, hadis derslerini almıştır.¹¹⁹ 11 Ocak 1862 tarihinde medresede öğrenci olduğu yıllarda Recep, Şaban ve Ramazan olmak üzere üç aylar boyunca Ali Efendi günümüzde Bulgaristan sınırları içinde bulunan Silistre ve Şumnu bölgeleri ile Çanakkale'nin Biga Kazasına gitmiştir. Bu esnada Silistre Valisi Arif Paşa'ya, Biga Mutasarrıfı Hasan Paşa'ya ve Şumnu Kaymakamı Hüseyin Paşa'ya yazılan ayrı ayrı üç dilekçeyle Ali Efendi'nin gidişi bildirilmiş ve kendilerinden oralarda Hacı Ali Efendi'ye yardımcı olmaları istenmiştir.¹²⁰ Aldığı eğitimler sonucunda 1876'da icazet almıştır.

1898/1899 senesinde Şekerli Camii'de babası gibi fahri öğretim vermiştir. Aynı zamanda paralel olarak aynı yerde fahri Arapça öğretimi de yapmıştır. Böylelikle müderris ve muallim görevlerine aşina olmuştur. Türkçe okuma ve yazması vardır. Herhangi bir eser telifi yoktur.

6 Haziran 1909 tarihinde Bahçe Kazası Müftülüğü'ne tayini çıkmıştır. Bu memuriyete tayini çıktığında 68 yaşındaydı. Bundan önce herhangi bir memuriyette görev almamıştır. Bahçe Kazası Müftülüğü görevindeyken aylık dört yüz kuruş maaş almıştır.

¹¹⁸ OMA. MŞH. SAİD, 1/59/1; 59/1/2; 59/1/3.

¹¹⁹ OMA. MŞH. SAİD, 1/59/1.

¹²⁰ BOA. A.MKT.UMVM, 531/65; 531/64; 531/63.

Bulunduğu görev ve memuriyetlerde bir usulsüzlük göstermemiş, hakkında bir şikâyet olmamış, mahkemeye alınmamış ve herhangi bir cezaya tabi tutulmamıştır.

Nüfus bilgilerine bakıldığında Hacı Ali Efendi'nin İslam dinine mensup bir şahsiyet olduğu ve askerlikten ihraç olduğu görülmektedir. Evlidir ve bir zevcesi vardır. Fiziksel özellikleri ise uzun boylu, ela gözlü, buğday tenlidir. Sicil Nüfusta kayıtlı olduğu adres Adana Vilayetinin Bahçe Kazası olup Bahçe Kasabası İslam Mahallesi ve sokağı ise 13, hanesi 1'dir.

5 Şubat 1911 tarihinde Hacı Ali Efendi vefat etmiştir. Bu tarih devlet kayıtlarına işlenmiş ve böylelikle Bahçe Kazası Müftülüğü görevi de son bulmuştur.

2.2.9. Ali İlmi Efendi¹²¹

1880 tarihinde Maraş'ta doğmuştur. Mahlası ise “İlmî” olan Ali Efendi, Müderriszade, Müderris Hacı şöhretiyle tanınmaktadır. Ali İlmi Efendi'nin babası Müderris İsmail Efendi'dir.¹²² Dedesinin adı Mehmed'tir. Üç göbek ilmiye mensubu bir aileden gelmiştir.¹²³ Annesinin ismi ise Şerife Hatun'dur. İslam dinine mensuptur.

Tahsil hayatına Sıbyan Mektebi'nde başlamıştır. Burada Arapça dilinde ilim dersleri ve dini ders eğitimlerini almıştır. 1 Ağustos 1908 tarihinde ise Kayseri medrese hocalarından olan Hamurculuzade Osman Efendi'den dersler görmüş ve eğitimini tamamlamıştır. Türkçe ve Arapça dillerinde okuma yazma bilmektedir.

10 Ekim 1915 tarihinde Meşihatı İlmiye Müsteşarlığı'nın 170 numaralı emri üzerine Maraş Medresesi'ne Arapça Muallimi olarak tayin edilmiştir. Bu memuriyetinde Arapça dersler eğitimi vermiş ve ders saati başına on iki bin kuruş ücret almıştır.

Ali İlmi Efendi, Cumhuriyet'in ilanına kadar Maraş'ta müderrislik yapmıştır. Soyadı kanununun ilan edilmesiyle beraber İlmi lakabına karşılık gelen Bilgili soyadını almıştır. Bir dönem İstiklal Mahkemesi'nde yargılanarak öğretmenlik vazifesine son verilmiştir. Bu tarihten sonra 1950 yılına kadar bakkalcılık yaparak

¹²¹ OMA. MŞH. SAİD, 115/6/1; 115/6/2.

¹²² OMA. MŞH. SAİD, 11/56/1.

¹²³ Yaşar Alparslan ve Serdar Yakar, *Eski Maraş'ta Âlim Çıkarmış Aileler*, UKDE Yayınları, Kahramanmaraş 2011, s. 63.

geçimini sağlamıştır. 1950 yılında Veli Efendi Camii'nde imamlık yaparak bu vazifesi sonrasında emekli olmuştur. 12 Ocak 1973 tarihinde İstanbul'da vefat etmiştir. Ancak cenazesi Maraş'a getirilerek babası Müderris İsmail Efendi'nin yanına gömülmüştür.¹²⁴

Ali İlmi Efendi'nin görev ve memuriyet sıfatı müderrisliktir. Fiziksel özellikleri bakımından orta boylu, ela gözlü ve buğday tenlidir. Medeni durumuna bakıldığında evlilik yapmamıştır.

2.2.10. Ebkar Efendi¹²⁵

Ebkar Efendi, 1878/1879 yılında Maraş Sancağına bağlı Zeytun Kazasının Orta Mahallesinde doğmuştur. Babasının adı İsidor Ağa'dır. İsidor Ağa Osmanlı Devleti'nin Ermeni milletinden olup kasap esnaflığı yapmıştır. Annesinin adı ise Tervine Hanım'dır. Şöhretlerine Merkiniyan denilmiştir. Yaşadığı dönemde tanınmış bir sülaleye mensup değildir. Ebkar Efendi Hristiyan dinine mensup olup Osmanlı tebaasındandır.

Tahsil hayatına Zeytun Kazasında bulunan bir Ermeni mektebinde başlamıştır. Burada Osmanlıca ve Ermenice dillerinde eğitim görmüştür. Bu eğitim kurumundan Rüştîye Mektebi derecesinde mezun olmuştur. Osmanlıca ve Ermenice dillerinde okuma yazma bilmektedir. Kaleme aldığı herhangi bir eseri yoktur. Ebkar Efendi'nin görev ve memuriyet sıfatı kâtipliktir.

22 Temmuz 1899 yılında Ebkar Efendi Zeytun Bidayet Mahkemesi İstimlâk Dairesi'ne atanmıştır.

1 Eylül 1908 yılında Zeytun Bidayet Mahkemesi Baş Kitabeti Vekâleti'ne tayin edilmiştir. Burada bir ay on iki gün görev yapmıştır.

1909 yılının Eylül ayında Zeytun Belediye Kitabeti Sandık Eminliği görevine tayin edilmiştir. Burada on ay görev yaptıktan sonra Maraş Encümeni Adliyesi'nin kararıyla 400 kuruş maaş karşılığında Zeytun Bidayet Mahkemesi Süvari Mübaşirliği'ne tayin edilmiştir.

¹²⁴ Y. Alparslan ve Serdar Yakar, *Eski Maraş'ta Âlim...*, s. 63-64.

¹²⁵ OMA. MŞH. SAİD, 131/6/1; 131/6/2; 131/6/3; 131/6/4.

18 Ekim 1910 yılında Zeytun Kazası Eytam Müdürlüğü'ne tayin edilmiştir. Vazifesinin son günlerine kadar bu memuriyet görevinde bulunmuştur.

Bulunduğu görev ve memuriyetlerde bir usulsüzlük göstermemiş, hakkında bir şikâyet olmamış, mahkemeye alınmamış ve herhangi bir cezaya tabi tutulmamıştır.

2.2.11.Hafız Ahmed Lami¹²⁶

Asıl adı Hafız Ahmed, mahlası ise Lami'dir. 3 Ocak 1866 tarihinde Maraş Sancağında doğmuştur. Babasının adı Nuh Efendi'dir. Nuh Efendi, Maraş Alacalar Camii Şerifi Sıbyan Mektebi Muallimidir. Annesinin adı Ümmügülsüm Hatun'dur. Şöhretlerine Elbistanizade denilmiştir. Hafız Ahmed, İslam dinine mensup olup Osmanlı tebaasındandır.

Tahsil hayatına Maraş Alacalar Medresesi'nde Büyük Camii Muallimi olan Hacı Osman Efendi'den ders alarak başlamıştır. Burada aldığı eğitim sonrasında hafız olma şerefine nail olmuştur. Sonrasında Hatuniye Camii Medresesi'nde Hacı Osman Efendi'nin vefat etmesi üzerine yerine gelen Müftü Sabıkı Mustafa Efendi'den ders almıştır. Eğitimini tamamladıktan sonra icazet alarak mezun olmuştur. Türkçe ve Arapça dillerinde okuma ve yazma bilmektedir. Kaleme aldığı veya yayınladığı herhangi bir eseri yoktur.

Hafız Ahmed Lami Efendi'nin görev ve memuriyet sıfatı müderristir. Evli ve bir zevcesi vardır. Dış görünüm olarak ela gözlü, orta boylu ve beyaz tenlidir. Sicil nüfusunda Halep Vilayetinin Maraş Kazasına bağlı Şükürdere Mahallesi'nin Çalınan Sokağı'nda ikamet etmekte olduğu kayıtlıdır.

16 Kasım 1883 tarihinde Hafız Ahmed Lami Efendi 19 yaşındayken gönüllü olarak Alacalar Camii Medresesi'ne müderris olarak atanmıştır. 26 Mart 1909 tarihinde ilk öğrencilerini mezun ederek onlara icazet vermiştir.

29 Ağustos 1908 tarihinde Maraş Medresesi Müderrisliği'ne tayin edilmiştir. 16 Mart 1910 tarihinde aylık iki yüz elli kuruş maaşla Maarif Şubesi'ne tayin edilmiştir. Rütbe ve nişanı yoktur.

¹²⁶ OMA. MŞH. SAİD, 252/8/1; 252/8/2; 252/8/3; 252/8/4.

Ahmed Lami Efendi, Maraş Mutasarrıf Sabıkı Hayri Bey'in ihbarı sonucunda hapis cezasına tabi tutulmuştur. Ancak 28 Ekim 1909 tarihinde hakkında af çıkmasıyla beraber tahliye olmuştur. Bu cezası dışında bulunduğu görev ve memuriyetlerde bir usulsüzlük göstermemiş, hakkında bir şikâyet olmamış, mahkemeye alınmamış ve herhangi bir cezaya tabi tutulmamıştır.

2.2.12. İbrahim Evliya Efendi¹²⁷

İbrahim Evliya Efendi 1873/1874 senesinde Maraş Sancağında doğmuştur. Maraşlı Naib Mehmed Raşid Efendi'nin oğludur.

Eğitim hayatına Maraş Rüştîye Mektebi'nde mertebe dersleri tahsil ederek başlamıştır. 13 Ekim 1891 tarihinde aliyülâlâ derecesinde şahadetname almıştır. Sonrasında Mektebi Hukuku Şahane'de ilim ve fen dersleri almıştır. 22 Ağustos 1898 tarihinde Mekteb-i Hukuk-u Şahane'den yüksek başarı göstererek mezun olmuştur. Toplam da dört dil bilmektedir. Bunlardan Türkçe, Arapça ve Farsça da iyi derecede okuma yazma bilmektedir. Fransızca diline ise aşina olduğu Osmanlı resmi evraklarında kayıtlıdır.

Tahsilini tamamladıktan sonra 6 Kasım 1896 tarihinde ilk olarak Beyoğlu İkinci Ceza Mahkemesi'ne dokuz ay müddetle sonrasında ise Dersaadet İstinaf Mahkemesi Ticaret-i Şahane'ye üç ay müddetle tayin olmuştur. Bu memuriyetlerinde iki bin iki yüz elli kuruş maaş almıştır.

Hariciye Nezareti celilesine yazılan resmi bir evrakla 1 Kasım 1899 tarihinde Cidde Bidayet Mahkemesi Riyaseti'ne atanan Abdülmuhsin Efendi başka bir yere tayin edilmek üzere azledilerek yerine Mekteb-i Hukuk-u Şahane mezunlarından İbrahim Evliya Efendi atanmıştır. 11 Kasım 1899 tarihinde ise İbrahim Evliya Efendi, Cidde Bidayet Mahkemesi Riyaseti'nde işe başlamıştır.¹²⁸

1900/1901 yılında Karahisar Sancağı Bidayet Mahkemesi Ceza İdaresi'ne bin iki yüz altmış kuruş maaş karşılığı bulunduğu görevden nakledilmiştir.

¹²⁷ OMA. MŞH. SAİD, 1/5/1; 1/5/2; 1/5/3; 1/5/4; 1/5/5; 1/5/7.

¹²⁸ BOA. BEO, 1399/104922.

İbrahim Evliya Efendi burada görevi başındayken 23 Mayıs 1901 tarihinde bin kuruş maaşla memuriyet işlerine bakan adliye mahkemesi kararıyla Dersaadet Bidayet Mahkemesi Azalar Mülkü'ne nakil edilmiştir.

14 Kasım 1904 tarihinde iki bin beş yüz kuruş maaşla Dersaadet İcra Memuriyeti'ne tayin olmuştur.

1907/1908 tarihinde iki bin beş yüz kuruş maaşla Beyoğlu İkinci Ceza Başkanlığı'na tayini buyrulmuştur. 1909 tarihinde Beyoğlu Bidayet Mahkemesi İkinci Hukuk Başkanlığı'na tayin olmuştur.

1909 tarihinde aynı yıl içinde ikinci tayini gerçekleşmiş ve bu tayin doğrultusunda üç bin beş yüz kuruş maaşla Dersaadet İstinaf Mahkemesi Azalığı'nda göreve başlamıştır.

25 Ağustos 1909 tarihinde dört bin kuruş maaş karşılığı Beyoğlu Birinci Hukuk Dairesi Başkanlığı'na tayin olmuştur.

28 Aralık 1911 tarihinde beş bin kuruş maaşla Evkaf Nezareti Muavinliği'ne tayini gerçekleşmiştir.

14 Haziran 1911 tarihinde ahkâm-ı evkaf dersi hocalığına ders başına Ellişer kuruş ücret karşılığında haftada iki saat olmak üzere Arapça dilinde ders vermek üzere tayin olmuştur. 14 Mart 1912 tarihinden sonra eş zamanlı olarak arazi kanunu dersine haftada bir saat olmak şartıyla muallimlik yapmıştır.

9 Şubat 1912 tarihinde beş bin kuruş maaşla Şurayı Evkaf Riyaseti'ne tayin olmuştur. 22 Aralık 1913 tarihinde aylık altı bin kuruş maaşla Evkaf Nezareti Müsteşarlığı'na tayin olmuş ve bu tayini diğer tayinleri gibi devlet kaydına geçmiştir.

9 Nisan 1914 tarihinde Meşihat-ı İlmiye Müsteşarlığı'na tayin olmuştur.¹²⁹ Yukarıda İbrahim Evliya Efendi'nin sırasıyla tayin yerleri tarihiyle beraber belirtilmiştir. İbrahim Evliya Efendi, 25 Temmuz 1914 tarihinde ikinci rütbeden Osmanî Nişanı almıştır. Bulunduğu görev ve memuriyetlerde bir usulsüzlük göstermemiş, hakkında bir şikâyet olmamış, mahkemeye alınmamış ve herhangi bir cezaya tabi tutulmamıştır.

¹²⁹ BOA. BEO, 4316/323636.

İbrahim Evliya Efendi, Osmanlı hanedanlığı ailesinden bir sultan hanımla evlenmiştir. Ancak evlendiği hanım ittihadcı ve moderncidir. Bu sebeple Cumhuriyeti kuranlarla arasında husumet çıkmıştır. Bunun üzerine yurtdışına sürülmüştür. 1,5-2 yıl kadar Şam'da yaşadıkten sonra tekrar Türkiye topraklarına dönmüştür. Döndükten sonra hayatı Çukurova ile İstanbul arasında mekik dokumakla geçmiştir. İstanbul'da avukatlık, Çukurova'da ise ziraatçılık mesleklerini ifa etmiştir. Sonrasında Osmanlı ailesiyle bağını keserek hanımının hizmetlisi ile evlilik yapmıştır. Soyu Maraş'ın çok meşhur ve köklü ailelerine dayanmaktadır.¹³⁰

2.2.13. Kazgancızâde Yahya Fehmi Efendi¹³¹

Asıl adı Yahya Fehmi'dir. Meşihat Arşivi'nde Yahya Efendi ile ilgili iki ayrı sicill-i ahvâl dosyasına rastlanmıştır. Yahya Fehmi Efendi'nin doğum tarihi belgelerin birinde hicri 1250, diğerinde ise hicri 1255 olarak verilmiştir. Bu tarihler miladi takvimde 1835 ve 1839 yıllarına tekabül etmektedir. Bu sebeple Yahya Fehmi Efendi'nin doğum tarihi hakkında kesin bir bilgiye ulaşılamamış olmakla beraber 1835-1839 yılları arasında dünyaya geldiği bilinmektedir. Maraş Sancağına bağlı Divanlı Mahallesiinde doğmuştur. Babasının adı Hacı Mustafa Efendi'dir. Babası eski ulemâ mensuplarından olup herhangi bir rütbe veya nişana sahip değildir. Şöhretlerine Kazgancızade denilmekle beraber bu isimle anılmışlardır.

Tahsil hayatını Maraş Sancağında bulunan resmi olmayan medrese ve mekteplerde tamamlamıştır. Eğitim hayatı boyunca Arapça ve Farsça dillerinde sarf, nahiv, mantık, mana, kelam, fıkıh, hadis, tefsir derslerini görmüştür. Bu sebeple Arapça ve Farsça dillerini iyi derecede bilmektedir. Türkçe dilinde önemli derecede eğitim veren bir kurumdan mezun olmuştur. Bunun yanı sıra iyi derecede olmamakla beraber Fransızca dersleri de almıştır. Arapça, Türkçe ve Farsça dillerinde okuma ve yazma bilmektedir.

1865 yılında Adana Vilayetine bağlı olan Cebel-i Bereket Sancağına keşfe gelen Kumandan Cevdet ve Derviş Paşalar keşif sonucunda burada üç tane kazanın ıslahını gerekli görerek İstanbul'dan gelen bir karar üzerine buraya bir naip gönderilmesini istemişlerdir. Bölgede görevlendirilen naip Hassa Kazası Niyabeti'ne

¹³⁰ Y. Alparslan ve Serdar Yakar, *Eski Maraş'ta Âlim...*, s. 38-39.

¹³¹ OMA. MŞH. SAİD, 250/45/1; 250/45/2; 250/45/3; 127/22/1; 127/22/2; 127/22/3; 127/22/4; 127/22/5.

sınavla memur alınmasını kararlaştırmıştır. Kazgancızade Yahya Efendi, Maraş Naibi Osman Mevati ve kardeşi Mehmed Said Efendi'nin bulunduğu bir komisyon karşısında yapılan imtihana girerek başarı göstermiş ve böylelikle 6 Ekim 1865 tarihinde Hassa Niyabeti'ne aylık altı yüz kuruş maaş karşılığında tayin edilmiştir. Böylelikle devlet memurluğuna giriş yapmıştır.

2 Mayıs 1872 tarihinde dört yüz kuruş maaş karşılığında Halep Vilayetine bağlı Maraş Mahkeme Azalığı'na tayin edilmiştir. Burada otuz ay kadar süreyle görev yapmıştır.

1879 yılında Maraş Sancağına bağlı Zeytun Kazası Komiseri ve Eskişehir Emmini Mazhar Paşa'nın kaza niyabetinde memur ihtiyacı olduğunu belirtmesi üzerine Yahya Fehmi Efendi bin üç yüz kuruş maaş karşılığında 1 Temmuz 1879 tarihinde bu memuriyete tayin olmuştur. Burada da otuz ay görev yapmıştır. Bu görevi esnasında Halep Valisi Said Paşa tarafından 7 Ocak 1880 yılında takdir edilmiş ve Bursa Ruusuyla taltif edilmiştir. Bunun dışında rütbe ve nişanı yoktur.

22 Nisan 1872 tarihinde Halep Vilayetine bağlı Maraş Mahkeme-i Nizamiyesi Azalığı'na dört yüz elli kuruş maaş ile tayin olmuştur. Bu memuriyet görevinde otuz ay çalışmıştır.

1898 yılında görevinde terfi alarak Maraş Maarif Şubesi'ne tayin olmuştur.

1899 yılında Adana Vilayeti behiyesinde bulunan bir niyabete tayin olunarak burada da iki yıl süre ile görevini icra etmiştir.

Hemen sonrasında yine iki yıl süre ile Adana Vilayetine bağlı Payas Niyabet Şer'iyesi'ne tayin edilmiştir. Yahya Fehmi Efendi görevini tamamladıktan sonra Zeytun Kazası Niyabeti'ne ikinci defa olmak üzere tayin edilmiştir ve otuz ay süreyle görev yapmıştır.

Bulunduğu görev ve memuriyetlerde bir usulsüzlük göstermemiş, hakkında bir şikâyet olmamış, mahkemeye alınmamış ve herhangi bir cezaya tabi tutulmamıştır.

Yahya Fehmi Efendi'nin Miladi olarak devlet hizmetine girmiş olduğu tarih 19 Haziran 1879'dur. Son memuriyeti ise Zeytun Naibliğidir. Bu memuriyet görevi 2 Eylül 1909 yılına kadar sürmüştür.

Yahya Fehmi Efendi'nin çalışmış olduğu memuriyetlerin tarih ve maaş bilgisine ait ayrıntılar Tablo-5 verilmiştir.

Tablo 4: Yahya Fehmi Efendi'nin Çalışmış Olduğu Memuriyetlerin Tarih ve Maaş Bilgisi

Memuriyet Yeri	Başladığı Tarih	Ayrıldığı Tarih	Aylık Maaş Maaşı
Zeytun Niyabeti	7 Haziran 95	Ağustos 95	1500
Zeytun Niyabeti	1 Eylül 95	5 Şubat 97	1350
Sacit Niyabeti	27 Mayıs 315	4 Mayıs 317	900
Payas Niyabeti	20 Nisan 320	5 Teşrini-Evvel 321	900
Zeytun Niyabeti	6 Teşrini-Evvel 321	9 Mart 324	1125

Kaynak: OMA. MŞH. SAİD, 127/22/4.

2.2.14. Mehmed Emin Efendi¹³²

Mehmed Emin Efendi'nin asıl adı Mehmed, Emin ise mahlasının adıdır. 1882/1883 tarihinde Maraş'ta doğmuştur. Şöhretine Ceridzade denilmekte ve bu şöhretiyle bilinmektedir. Babası ilmiye sınıfı mensuplarının daimi üyelerinden olup Mehmed Eşref Efendi'dir. Annesi ise Zehra Hatun'dur.

Rüştiye Mektebinde eğitimini tamamladıktan sonra Bektutiye Medresesi'nde eğitim hayatına devam etmiştir. Halep'e geçerek orada bulunan özel hocalardan tefsir, fıkıh, hadis derslerini almıştır.¹³³ Burada Arapça dilinde ilim eğitimi almıştır. Sonrasında 28 Haziran 1911 tarihinde İstanbul'a giderek Fatih Dersiamlarından olan Sirozi Hacı Eyüb Efendi'den ders görerek icazet almıştır. Türkçe okuma-yazma ve konuşma bilmektedir. Arapça dilinde ise yalnızca okuma bilmektedir.

10 Ekim 1915 tarihinde 170 numaralı emirname ile Maraş Medresesi'ne Meşihat-ı İlmiye tarafından muallim olarak gönderilmiştir. Sonrasında Anbar Memurluğu'na üç yüz kuruş maaş karşılığında tayin edilmiştir. 6 Kasım 1915 tarihinde ise göreve başlamıştır. Devlet memuriyetlerindeki sıfatı tıbbi alan

¹³² OMA. MŞH. SAİD, 115/11/1; 115/11/2; 115/11/3.

¹³³ Y. Alparslan ve Serdar Yakar, *Eski Maraş'ta Âlim...*, s. 27.

üzerinedir. 12 Ocak 1916 tarihli belgede Maraşlı ilmiye sınıfı mensuplarından olan Arapça Hocası Ali İlmi Efendi ile bir iletişiminin olduğu anlaşılmaktadır.

Fransız İşgali sırasında Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kurucuları arasında yer almıştır. Savaşta aile fertleriyle bilfiil çalışmıştır. Şehir ve köylerin yapılanmasında yer almıştır. Dört mahallenin işgalden kurtulmasında önemli rol oynamıştır. Kozan ve Antep savunmalarında bizzat bulunmuştur. Harp sonrasında Çiçekli Camii'sinde fahri imamlık yapmıştır. Sonrasında Göksun Müftülüğü'ne tayin edilerek bu görevinden sonra emekli olmuştur. İstanbul'da eğitim gördüğü yıllarda Mehmet Akif Ersoy ile yakın arkadaşlıkları olmuştur. 15 Mart 1972 tarihinde vefat etmiştir.¹³⁴

Bulunduğu görev ve memuriyetlerde bir usulsüzlük göstermemiş, hakkında bir şikâyet olmamış, mahkemeye alınmamış ve herhangi bir cezaya tabi tutulmamıştır.

Fiziksel özellikleri bakımından orta boylu, ela gözlü ve buğday tenlidir. Medeni durumuna bakıldığında bekârdır ve evlilik yapmamıştır. Sicil nüfusta kayıtlı adres bilgileri ise şu şekildedir: Vilayet: Halep, Kaza: Maraş, Mahalle: Keşanlı'dır.

2.2.15. Mehmed Fahri Efendi¹³⁵

Asıl adı Mehmed olup mahlası Fahri'dir. 1879/1880 yılında Maraş Sancağına bağlı Divanlı Mahallesinde doğmuştur. Babasının adı Ömer Efendi'dir. Ömer Efendi oğlu gibi ilmiye sınıfı mensubudur. Babası 1888/1889 yılında vefat etmiştir. Annesinin adı ise Fatma Hatun'dur. Şöhretlerine Karaküçükzade denilmiştir. Mehmed Fahri Efendi, İslam dinine mensup olup Osmanlı tebaasındandır.

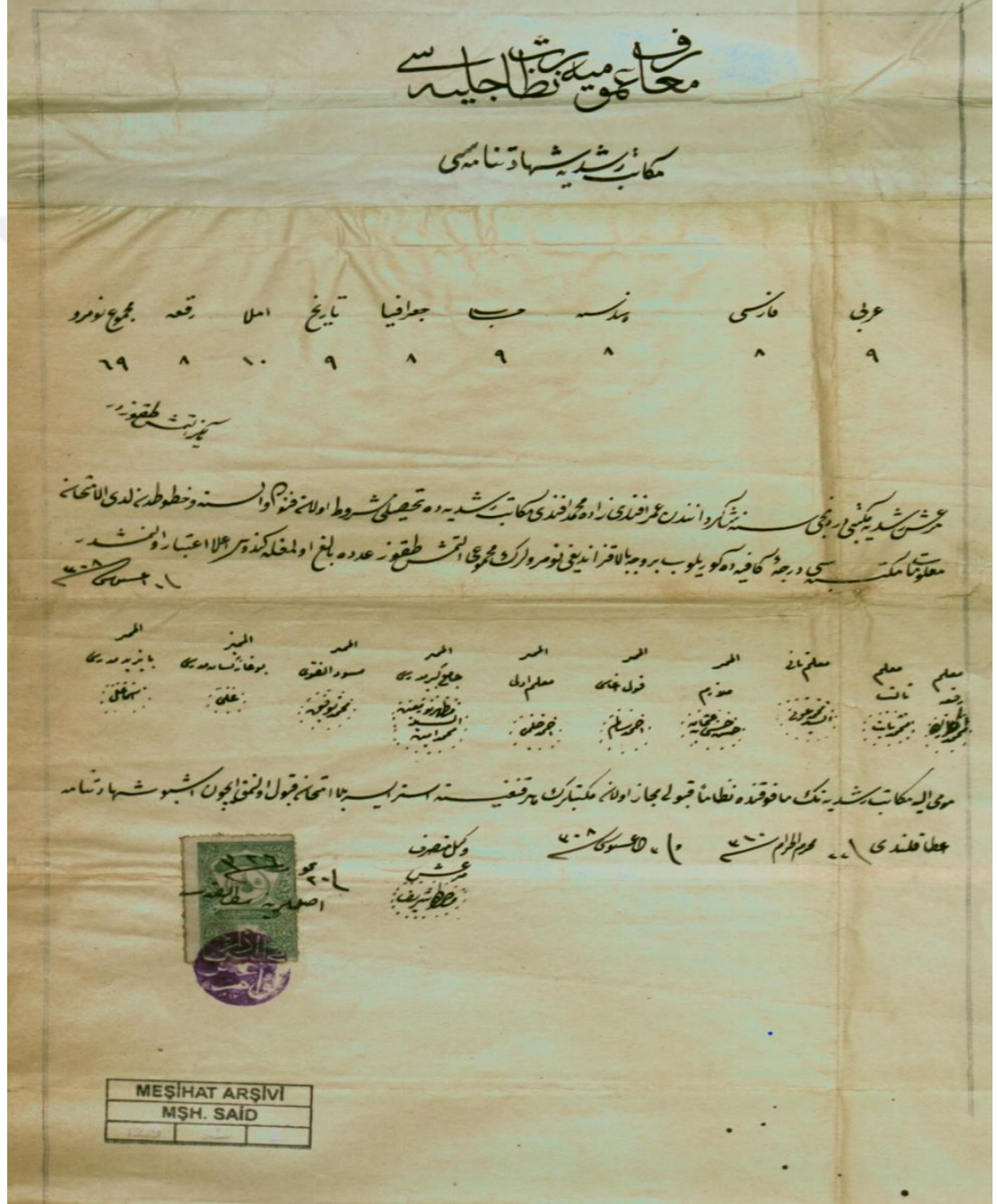
Tahsil hayatına ilk olarak İbtidai Mektebi'nde başlamış ve burayı bitirdikten sonra 1888/1889 yılında Rüştîye Mektebi'ne geçiş yapmıştır. Burada dört yıl eğitim gördükten sonra 15 Ağustos 1892 tarihinde belgesini alarak mezun olmuştur. Sonrasında ise gayri resmi bir medresede Hacezade Mehmed ve Rızaizade Hacı Mehmed Efendi'den sarf, nahiv, mantık, mana, kelam, fıkıh dersleri almıştır. Ancak bu eğitime dair herhangi bir belge almamıştır. Arapça ve Farsça dillerine hâkimdir. Ancak bu dillerde okuma ve yazması yoktur. Türkçe dilinde ise hem okur hem de yazardır.

¹³⁴ Y. Alparslan ve Serdar Yakar, *Eski Maraş'ta Âlim ...*, s. 27-28.

¹³⁵ OMA. MŞH. SAİD, 129/32/1; 129/32/2; 129/32/3.

Mehmed Fahri Efendi'nin sicill-i ahvâl dosyasında Rüştiye Mektebi'nde eğitimini tamamladıktan sonra almış olduğu şahadetnamesi mevcuttur. Bu şahadetnameye Resim-1'de yer verilmiştir. Tablo-4'te ise şahadetname suretinin Osmanlıca hali günümüz Türkçesine çevrilerek Mehmed Fahri Efendi'nin almış olduğu derslerin transkripsiyonu verilmiştir.

Resim 1: Mehmed Fahri Efendi'nin Rüştiye Mektebi'ne Ait Şahadetnamesi

Kaynak: OMA. MŞH.SAİD, 129/31/2.

Tablo 5: Mehmet Fahri Efendi'nin Rüştîye Mektebi'nden Almış Olduğu Şahadetnamesinin Ders Transkripsiyonu

Dersler	Aldığı Not	Dersler	Aldığı Not
Arapça	9	Coğrafya	8
Farsça	8	Tarih	9
Mantık	8	İmla	10
Hesab	9	Rakamca	8
Toplam Notu: 69			

Kaynak: OMA. MŞH. SAİD, 129/31/2.

Resim-1 ve Tablo-4'te görüldüğü üzere Mehmet Fahri Efendi okul hayatında başarılı bir öğrenci olup en iyi dersi dil bilgisidir.

Mehmed Fahri Efendi Mahkeme-i Şer'îye Kalemi'ne mülazemetle atanmış ve bu görevi başındayken 13 Temmuz 1910 tarihinde tekrar bir tayininin çıkması üzerine iki yüz elli kuruş maaş karşılığında Mahkeme-i Şer'îye'nin Zabıt Kâtipliği'ne tayin edilmiştir.

Nüfus bilgilerine bakıldığında medeni durumu evli ve Halep Vilayetinin, Maraş Kazasına bağlı Divanlı Mahallesinde ikamet etmektedir. Dış görünümü tasvir edilirse orta boylu, ela gözlü ve buğday tenlidir.

2.2.16. Mehmed Hilmi Efendi¹³⁶

Asıl adı Mehmed, mahlası ise Hilmi'dir. 7 Mayıs 1879 tarihinde Maraş Sancağına bağlı Duraklı Mahallesinde doğmuştur. Babasının adı Osman'dır. Şöhretlerine Ömerağazade ve aynı zamanda Karmidzade denilmiştir. Tanınan bir sülaleden değildir. Babası Osmanlı Devleti'nde herhangi bir memuriyet sınıfına mensup değildir. Annesinin adı ise Zeynep'tir. Ailesi ilk olarak Maraş'ın Başdervişli Mahallesinde otuz beş yıl ikamet ettikten sonra Duraklı Mahallesine taşınmıştır. İslam dinine mensup olup Osmanlı Devleti tebaasındandır.

Tahsil hayatına ilk olarak Maraş'ın Duraklı Mahallesindeki Cami Medresesi'nde bulunan İptidai Mektebi'nde başlamıştır. Sonrasında dönemin önemli ilim hocalarından olan Ulemâ Zaimzade Hacı Mehmed, Tekrinzade Hacı Mehmed,

¹³⁶ OMA. MŞH. SAİD, 129/21/1; 129/21/2; 129/21/2.

Hacı Nuri Efendizade ve Hacı Ahmed Efendi'den Arapça fen, mantık, mana, fıkıh, usul, hadis gibi derslerin eğitimini almıştır. Arapça ve Türkçe dillerini bilmektedir. Türkçe dilinde okur ve yazardır. Kuran-ı Kerim'i ezberleyerek hafız olma şerefine nail olmuştur.

Mehmed Hilmi Efendi'nin görev ve memuriyet sıfatı tıbbidir. Medeni durumu bakımından evli ve bir zevcesi vardır. Fiziksel özellikleri olarak ise orta boylu, ela gözlü ve buğday tenlidir. Sicil nüfusunda kayıtlı olan adresi Halep Vilayetinin Maraş Kazasına bağlı Taraklı Mahallesidir.

Mehmed Hilmi Efendi, 15 Mart 1910 tarihinde Maraş Mahkeme-i Şer'îye Kalemi'ne tayin olmuştur. Sonrasında ise ihtiyaç duyulması sebebiyle Pazarcık Mahkeme-i Şer'îye İkinci Kitabeti'ne tayin olmuştur.

Bulunduğu görev ve memuriyetlerde bir usulsüzlük göstermemiş, hakkında bir şikâyet olmamış, mahkemeye alınmamış ve herhangi bir cezaya tabi tutulmamıştır.

2.2.17. Mehmed Müştak Efendi¹³⁷

Mahlası Müştak olan Mehmed Efendi, Mehmet Müştak Efendi olarak anılmıştır. 1824/1825 yılında Maraş Sancağına bağlı Zeytun Kazasında doğmuştur. Babasının adı İsmail Efendi'dir. Şöhretlerine ise Ali Efendioğlu denilmiştir.

Tahsil hayatına mahalle mektebinde başlamıştır. Burada Kur'an-ı Kerim dersleri gördükten sonra 12 yaşındayken babasının talebi üzerine Nevşehirli Müftüzade Büyük Hazım Efendi'den ders almıştır. 1857/1858 yılında ise hocasının yanında eğitimini tamamlayarak icazetname almıştır. 14 Mart 1858 tarihinde aldığı bir şahadetname mevcuttur. Türkçe okuma ve yazma bilmektedir. Yayınlanmış herhangi bir eseri yoktur.

Mehmed Müştak Efendi 1858/1859 yılında 33 yaşında iken Hacı Hasan Efendi'nin Mekke Kadılığı'na tayin edilmesiyle kendisi de Mekke Bab Niyabeti'ne atanmıştır. Böylelikle Mekke topraklarına gitme şerefine nail olmuştur. Bu tayinden

¹³⁷ OMA. MŞH. SAİD, 20/3/1; 20/3/2; 20/3/3; 20/3/4; 20/3/5.

dokuz ay sonra Hacı Hasan Efendi vefat edince Mehmed Müştak Efendi üç ay boyunca kendi görevinin yanı sıra kadılık görevini de yerine getirmiştir. Sonrasında önce Şam sonra da İstanbul'a gelmiştir.

Mehmed Müştak Efendi İstanbul'a geldikten sonra Ağustos 1861 tarihinde Zile Kazasına tayin edilmiştir.

1866/1867 yılının başında Bafra Kazasına tayin edilmiştir. 1869/1870 yılında tekrar Zile Kazasına tayin edilmiştir.

1872/1873 yılının başlarında Köstence Kazasına tayin edilmiştir. Bu tayinlerinde naib olarak görev yapmıştır. 1874/1875 yılında Yozgat Kazası Niyabeti'ne tayin edilmiştir.

Mehmet Müştak Efendi annesi ve babası vefat edince 1880/1881 yılından 1883/1884 yılına kadar memuriyetlerinden ayrılmak zorunda kalmıştır. Bu süreçte herhangi bir memuriyette yer almamıştır. 1883 yılının Nisan ayında Lazistan Sancağına atanmıştır. 1887 yılının Nisan ayında Erzincan Sancağına tayin edilmiş ve bu tayinlerinde de naib olarak görev almıştır.

16 Şubat 1892 tarihinde Halep Sancağına tayin edilmiş ve burada vazifesinin son günlerine kadar görev yapmıştır. Mehmed Müştak Efendi herhangi bir rütbe ve nişana sahip değildir.

18 Ocak 1894 yılında Mehmed Müştak Efendi Halep Niyabeti'nden ayrılarak memuriyet hayatını burada noktalamıştır. Bu tarihten kısa bir süre sonra da Mehmed Müştak Efendi, vefat etmiştir.

Bulunduğu görev ve memuriyetlerde bir usulsüzlük göstermemiş, hakkında bir şikâyet olmamış, mahkemeye alınmamış ve herhangi bir cezaya tabi tutulmamıştır.

2.2.18. Mehmed Said Efendi¹³⁸

13 Ağustos 1884 tarihinde Maraş'ta doğmuştur. Asıl adı Mehmed, Said ise mahlasıdır. Kırmacızade şöhretiyle tanınmaktadır. Babasının adı Kırmacızade İsmail Hakkı Efendi'dir. Babası da kendisi gibi ilmiye sınıfı mensubudur.

¹³⁸ OMA. MŞH. SAİD, 115/2/1; 115/2/2; 115/2/3.

Mehmed Said Efendi, 1896/1897 senesinde medreseye başlamıştır. İlk etapta Arapça dersleri ile yüksek derecede dini tahsil görmüştür. 21 Temmuz 1914 tarihinde eğitimini tamamlayarak Maraş'ta büyük medreselerden biri olan Nebeviye Medresesi Müderrisi Hanaizade Hacı Mehmed Efendi'den icazetname belgesini almıştır. Türkçe dilinde Edebiyat, Tarih, Coğrafya, hesap derslerini, bu dersleri bizzat veren yüksek muallimlerden almıştır. Türkçe okuma-yazma ve konuşması vardır. Arapça dilinde ise orta derecede okur-yazardır.

Maarif Müdüriyet-i Aliyye'sinin 31 Ekim 1915 tarihli ve 83 numaralı emir evrakı üzerine Mehmed Said Efendi, Maraş Mekteb-i İbtidai'de kâtip ve hüsn-i hatt muallimi olarak tayin edilmiştir. Bu memuriyette kendisine tahsis edilen maaş dört yüz kuruştur.¹³⁹ İyi bir hattattır. Maraş Medresesi'nde Hat ve İslam Hocalığı yapmıştır. Cumhuriyet Döneminde Kayabaşı Camii'sinde imamlık yapmıştır.¹⁴⁰

Bulunduğu görev ve memuriyetlerde bir usulsüzlük göstermemiş, hakkında bir şikâyet olmamış, mahkemeye alınmamış ve herhangi bir cezaya tabi tutulmamıştır. Mehmed Said Efendi, 1941 yılında vefat etmiştir.¹⁴¹

2.2.19. Mehmed Tevfik Efendi

Tercüme-i hâl varakası mevcut değildir. Meşihat Arşivi'ndeki dosyası boş çıkmıştır.¹⁴²

2.2.20. Mustafa Efendi¹⁴³

Mart 1844 tarihinde Maraş Sancağının Kayabaşı Mahallesinde doğmuştur. Mustafa Efendi, Mustafa Rüşdü mahlasıyla anılmaktadır. Babasının adı Bekir Efendi'dir. Semerci Bekir Efendi ismiyle şöhret bulmuş ve yâd edilmiştir. Yani kendi şöhreti babasının isminden gelmektedir. Babası Osmanlı Devleti'nde herhangi bir memuriyet görevinde vazife almamıştır. Babası Bekir Efendi, tarikat ehlidir ve memleketi Maraş Sancağı'nın Kayabaşı Mahallesi olup 1868 yılında vefat etmiştir. Annesinin ismi ise Fatıma Hanım'dır. Mustafa Efendi Osmanlı tebaasına mensup olup dönemde tanınmış bir sülaleye mensup değildir.

¹³⁹ OMA. MŞH. SAİD, 115/2/1.

¹⁴⁰ Y. Alparslan ve Serdar Yakar, *Eski Maraş'ta Âlim...*, s. 60.

¹⁴¹ Y. Alparslan ve Serdar Yakar, *Eski Maraş'ta Âlim...*, s. 60.

¹⁴² OMA. MŞH. SAİD, 158/18.

¹⁴³ OMA. MŞH. SAİD, 73/7/1; 73/7/2.

Kayabaşı Mahallesiinde İbtidai Mektebi'nde Arapça dilinde sarf ilmi, izhar ve avamil dersleri, aynı zamanda Farsça dilinde de çeşitli derslerin eğitimini almıştır. Hakkında herhangi bir tasdikname veya okulda işlemiş olduğu bir suç yoktur. Anadili olan Türkçeyi okur ve konuşur. Herhangi bir eser telifi yoktur.

Mustafa Efendi, sırasıyla doksan beş kuruş maaşla Bahçe Kazasının Zabtiye Taburu Bölüğü'ne ve aylık yüz yetmiş kuruşla Bahçe Kazası Süvari Zabtiye Tahsildarlığı'na tayinle görevlendirilmiştir. 27 Aralık 1887 tarihine kadar bu görevini ifa etmiştir. Mart 1896 tarihinde maaşı iki yüz yetmiş kuruş olmuştur. 27 Mayıs 1899 tarihinde maaşına beş kuruş daha zam gelmiştir. 12 Ağustos 1899 tarihine kadar Bahçe Kazası Tahsildarlığı görevini başarıyla yapmıştır.

13 Ağustos 1899 tarihinde ise Bahçe Kazası idari yapısı içinde bulunan başka bir kazanın Süvari Birliği Tahsildarlığı görevine devam etmiştir. Burada memuriyeti üç sene sürmüş sonrasında ise 14 Ağustos 1902 tarihinde tekrar eski görev yeri olan Bahçe Kazasına gönderilmiştir. 13 Mayıs 1903 tarihinde ise görevden alınmıştır. Hakkında sürdürülen mahkemeler sonucu suçsuzluğu ispatlanmış ve 25 Şubat 1907 tarihinde beraat almıştır. Beraatını aldıktan sonra on altı ay üç gün açıkta kalmış sonrasında ise 28 Haziran 1907 tarihinde İslâhiye Kazası Süvari Tahsildarlığı'na tekrardan tayin edilmiştir.

4 Mayıs 1908 tarihinde tekrar 18 ay on üç gün açıkta kalmış ve nihayetinde 1 Aralık 1909 tarihinde Bahçe Kazası Mahkemeyi Şer'îye Hademeliği'ne yüz elli kuruş maaş karşılığı görevlendirmesi yapılmıştır. Bu tarihten sonra maaşında herhangi bir zam, artış veya azalma olmamıştır. Rütbe ve nişanı yoktur. Görevinden uzaklaştırılıp açıkta kaldığı süre zarfında eviyle meşgul olmuştur.

Bulunduğu görev ve memuriyetlerde bir usulsüzlük göstermemiş, hakkında bir şikâyet olmamış, görevinden uzaklaştırılıp açığa alındığı yukarda bahsedilen mahkeme dışında mahkemeye alınmamış ve herhangi bir cezaya tabi tutulmamıştır. Söz konusu açığa alındığı mahkemede ise suçsuzluğu ispat edilmiş ve beraatını almıştır.

Nüfus bilgilerine bakıldığında Mustafa Efendi, İslam dinine mensuptur. Okuma ve yazması vardır. Evli ve bir zevcesi vardır. Askerlik vazifesinden ihraçtır.

Fiziksel özellikleri ise şu şekildedir: Orta boylu, ela gözlü, buğday tenlidir ve sağ gözü üzerinde yanık izi vardır.

Sicil nüfusa göre kayıtlı olduğu adres, Adana Vilayeti'nin Bahçe Kazası olup mahallesinin ismi İslam Mahallesidir. Mesken Numarası ise 8 Hane 1'dir.

2.2.21. Mustafa Efendi (İsmailzâde)¹⁴⁴

Mustafa Efendi'nin mahlası yoktur. 1866/1867 yılında Maraş Sancağının Şakirli Mahallesinde doğmuştur. Babasının adı İsmail Efendi'dir. Babasının mesleği müderristir. İsmail Efendi müderrislik vazifesini yerine getirmekte iken gözlerinin rahatsızlanması ve görmemeye başlaması sebebiyle mesleğini bırakmak zorunda kalmıştır. Mustafa Efendi'nin annesinin adı ise Elif Hatun'dur. Şöhretlerine İsmailzade denilmiştir. Yaşadığı dönemde tanınmış olan bir sülaleye mensup değildir. Mustafa Efendi, İslam dinine mensup olup Osmanlı tebaasındandır.

Tahsil hayatına Maraş Şakirli Camii Medresesi'nde başlamıştır. Medrese hocası olan Hacı Ali Efendi'den dini derslerin eğitimini almıştır. Eğitimini henüz tamamlamadan hocasının vefat etmesi sebebiyle medreseden ayrılmak zorunda kalmıştır. Sonrasında eğitim hayatına sırasıyla Molla Camii Medresesi ve Hatuniye Medresesi'nde devam etmiştir. Burada Hacı Osman Efendi'den dersler almış ve yalnızca bir yazlık dönemini birincilikle bitirerek bu eğitimini tamamlamadan yarıda bırakmıştır. Bu sebeple mezuniyetine dair herhangi bir belge veya icazet almamıştır. Türkçe okuma ve yazma bilmektedir.

Mustafa Efendi, 29 Temmuz 1916 tarihinde Maraş Mahkeme-i Şer'iyeye Piyade Muhzırlığı'na tayin edilmiştir. Bu görevi karşılığında toplamda yüz elli kuruş maaş almıştır. Ancak bu tayini aylık maaşla olmamış mülazemeten gerçekleşmiştir. Bu sebeple rütbe, nişan veya herhangi bir madalyaya mazhar olmamıştır.

Bulunduğu görev ve memuriyette bir usulsüzlük göstermemiş, hakkında bir şikâyet olmamış, mahkemeye alınmamış ve herhangi bir cezaya tabi tutulmamıştır.

Mustafa Efendi evli ve bir zevcesi vardır. Ela gözlü, uzun boylu ve buğday tenlidir. Sicil nüfusunda Halep Vilayetine bağlı, Maraş Kazasının Şakirli Mahallesinde ikamet etmekte olduğu kayıtlıdır.

¹⁴⁴ OMA. MŞH. SAİD, 233/3/1; 233/3/2; 233/3/3; 233/3/5; 233/3/7.

Mustafa Efendi 2 Mart 1918 tarihinde vefat etmiştir. Kendisinin vefatı üzerine bulunduğu görev yerine 3 Mart 1918 tarihinde Osman Efendi tayin edilmiştir. Osman Efendi, 4 Mart 1919 tarihinde istifa edip memuriyetini terk edince bu defa 15 Mart 1919 tarihinde Çavuşlu Mahallesinde ikamet etmekte olan Murat Oğlu Mehmed Lütü Efendi, Maraş Mahkeme-i Şer'iyeye Piyade Muhzırlığı görevine tayin edilmiştir.

2.2.22. Mustafa Efendi (Kanadıkırıkzâde)¹⁴⁵

Mustafa Efendi, 1825 yılının Eylül ayında Halep Vilayetine bağlı Maraş Sancağının Cıgıcı Mahallesinde doğmuştur. Kanadıkırıkzade şöhretiyle bilinmekte ve bu isimle anılmaktadır. Babasının adı ise Kanadıkırıkzade Ahmet Efendi'dir. Mustafa Efendi'nin babası da Maraşlıdır. Babası Ahmet Efendi Maraş'ta Müftülük görevinde bulunmuştur. Mustafa Efendi dedelerinden beri ulemâ mensubu olup aile olarak Osmanlı Devleti'nin İlmiye sınıfına bağlı yaşamışlardır.

Tahsil hayatına Maraş'ta yaşadığı mahallede bulunan Sıbyan Mektebi'nde başlamıştır. Burada ön hazırlık mahiyetinde temel bilgiler eğitimi aldıktan sonra Maraş, Halep ve Elbistan Medreseleri'nde mantık dersleri görmüştür. 1853 yılında Kayseri Sancağına giderek Hoca Hacı Torun Efendi ve Ağımaslı Mesud Efendi'den ders almıştır. 1868 yılında ise Hacı Torun Efendi'den icazet alarak eğitimini tamamlamıştır. Osmanlıca ve Arapça dillerinde okuma ve yazma bilmektedir. Mustafa Efendi'nin neşrettiği herhangi bir eseri yoktur.¹⁴⁶

Tahsil gördüğü yıllarda arkadaşlık ettiği çerkez asıllı bir arkadaşının kız kardeşi ile evlenmiştir. Evliliğinden iki oğlu, dört kızı olmuştur. Oğlu Mehmed Abdülkerim tahsil hayatına tamamlayarak müderris olmuşsa da I. Dünya Savaşı sırasında Medine Müdafaası'nda şehid düşmüştür. Talebelerinden Hafız Ali Efendi'ye Mustafa Efendi bizzat ders vermiştir.¹⁴⁷

Mustafa Efendi elli yaşındayken 16 Haziran 1876 tarihinde iki yüz elli kuruş maaşla Maraş Meclis-i Temyiz Azalığı'na atanmıştır. 30 Eylül 1879 tarihinde Adliye Teşkilatı tarafından Mustafa Efendi'nin maaşına yüz on kuruş zam yapılmıştır. Bu görevini 26 Mayıs 1883 tarihinde tamamlayarak bu vazifesinden ayrılmıştır.

¹⁴⁵ OMA. MŞH. SAİD, 129/13/1; 129/13/3; 129/13/4; 129/13/5.

¹⁴⁶ OMA. MŞH. SAİD, 129/13/1.

¹⁴⁷ Y. Alparslan ve Serdar Yakar, *Eski Maraş'ta Âlim...*, s. 47.

Mustafa Efendi 26 Aralık 1885’de Maraş Müftülüğü’ne tayin edilmiştir.¹⁴⁸ 18 Eylül 1902 tarihli belgeye göre Mustafa Efendi’nin Müftülük görevinde iken medrese tahsilini başarıyla tamamlayanlara icazet verdiği Halep Vilayetine yazdığı yazıdan anlaşılmıştır.¹⁴⁹ 13 Temmuz 1909 tarihine kadar müftü görevini başarıyla ifa etmiştir. Ancak bu tarihten sonra Maraş Eski Mutasarrıfı Hayri Bey ile arasında anlaşmazlık çıkmasından dolayı müftülük görevine son verilmiştir.

Osmanlı Devleti’nde bulunduğu görevler sonrasında Mustafa Efendi dördüncü rütbeden Nişanı Zîşanı Osmanî almıştır. Bunun yanı sıra kendisine Musile-i Sahn ve Musile-i Süleymaniye rütbeleri tevcih edilmiştir.

Mustafa Efendi’nin, müftülük görevine son verilmesinden sonra Mustafa Efendi, Ali Efendi Camii’sinde ve yine Maraş Şazi Bey Camii’sinde imamlık vazifesiyle meşgul olmaya başlamıştır.

Mustafa Efendi, 1919 yılında vefat etmiştir.¹⁵⁰

2.2.23. Mustafa Sabri Efendi¹⁵¹

17 Kasım 1879 tarihinde doğmuştur. Doğduğu yer Halep Vilayetine bağlı Andırın Nahiyesinin Kasım Köyüdür. Asıl adı Mustafa, mahlası ise Sabri’dir. Babasının adı Hacı Ömer Efendi olup babası Osmanlı Devleti’nde herhangi bir memuriyette bulunmamış olmakla fahri müderris görevinde bulunmuştur. Annesinin ismi ise Elif’tir. Annesi ve babası da Andırın doğumludur. Mustafa Sabri Efendi’nin şöhreti Hacı Ömer Efendizade ismine dayanır ve bu şöhretle anılırdı. Bulunduğu cihette bilindik bir sülaleye mensup değildir. Osmanlı tebaasındandır. Mustafa Sabri Efendi’nin nüfus tezkiresinde İslam dinine mensup olduğu belirtilmektedir. Görev ve memuriyet sınıfı müderristir. Medeni durumuna bakıldığında evli ve bir zevcesi olduğu anlaşılmaktadır. Fiziksel Özellikleri tasvir edilirse, orta boylu, ela gözlü ve esmer tenlidir.

¹⁴⁸ OMA. MŞH. SAİD, 129/13/1; 129/13/3.

¹⁴⁹ BOA. DH.MKT, 580/34.

¹⁵⁰ Y. Alparslan ve Serdar Yakar, *Eski Maraş’ta Âlim...*, s. 47.

¹⁵¹ OMA. MŞH. SAİD, 159/13/1; 159/13/2; 159/13/4; 159/13/5; 159/13/6; 159/13/8.

Eğitim hayatına Kasım Köyünün Sıbyan Mektebi'nde başlamıştır. Burada Arapça dilinde sarf ve nahv derslerini görüp aynı zamanda Farsça dilinde de birtakım dersler görmüştür. 16 Şubat 1894 tarihinde Maraş Sancağında medrese hocası olan Hacı Mehmet Efendi'den tahsil görmüştür. 4 Ağustos 1897 tarihinde Kayseri Sancağı ulemâsından olan Hacı Kasım Lütfi Efendi'den tahsil gördükten sonra 3 Aralık 1900 tarihinde istek ve onay üzerine Andırın Kazasına gelmiştir. Dil beceresi olarak Arapça dilinde konuşmayı bilmekle beraber Farsça diline de aşinadır. Türkçe dilinde ise konuşma ve yazma bilmektedir. Buna nazaran kaleme aldığı veya yayınlanmış herhangi bir eseri yoktur.

17 Haziran 1902 tarihinde nısfı maaşla Andırın Kazası Naibliği'ne tayin edilmiştir. Mustafa Efendi'nin, Andırın Kazasına tayin edilmesi Andırın Kazası Müfettişi Abdullah Efendi'nin vefat etmesi üzerine yerine görevlendirilmesiyle olmuştur. Bu memuriyet görevinde sekiz ay on üç gün vazifesini yerine getirmiş ve aylık iki bin sekiz yüz elli kuruş otuz pare maaş almıştır.

1 Temmuz 1905 tarihinde Göksun Kazası Müftülüğü'ne aylık dört yüz kuruş maaşla tayin olunmuştur. Burada vazifesini memuriyeti süresince sürdürmüştür.

Bulunduğu görev ve memuriyetlerde bir usulsüzlük göstermemiş, hakkında bir şikâyet olmamış, mahkemeye alınmamış ve herhangi bir cezaya tabi tutulmamıştır.

2.2.24. Mustafa Salim Efendi¹⁵²

Mustafa Salim Efendi, 1865/1866 yılında Maraş Sancağına bağlı Pazarcık Kazasında doğmuştur. Babasının adı İshak Ahmed Hulusi Efendi'dir. İshak Ahmed Hulusi Efendi Şemenli lakabıyla bilinmektedir. Tekirdağ Naibliği görevini yapmış ve bu görevini yaparken vefat etmiştir. Mustafa Salim Efendi döneminde tanınan bir sülaleye mensup değildir.

Tahsil hayatına ilk olarak İbtidai Mektebi'nde başlamıştır. Sonrasında ise 1881/1882 yılının Ocak ayında Tekirdağ Rüştîye Mektebi'ne geçiş yapmıştır. Buradaki eğitimini tamamladıktan sonra 1889/1890 yılında Meşihat dairesi bünyesinde bulunan Han Mektebi'ne başlamıştır. Burada Muallim İshak Ahmed

¹⁵² OMA. MŞH. SAİD, 86/17/1, 86/17/2; 86/17/3; 86/17/3/1; 87/17/6.

Hulusi Efendi'den ders alarak eğitimini tamamlamış ve icazet alarak mezun olmuştur. Türkçe okuma yazma bilmektedir.

Mustafa Salim Efendi, 1881/1882 yılında 16 yaşındayken İstanbul Bab-ı Mahkemesi'ne tayin edilerek devlet memurluğuna giriş yapmıştır. 23 Mart 1882 tarihinde İstanbul Bab-ı Mahkemesi'ne kâtip olarak atanmış ve aylık ortalama yüz kuruş maaş almıştır. Bu memuriyeti 1886/1887 yılının sonlarına kadar devam etmiştir.

1888/1889 yılında Askeri Mahkeme'ye tayin edilmiştir. 1890/1891 yılında askeri mahkemenin Sınıf Kitabeti'ne geçmiştir. 14 Kasım 1901 tarihinde tekrar bir memuriyet ataması olmuştur. 31 Ekim 1906 tarihinde bin beş yüz kuruş maaşla Baş Kitabete tayin edilmiştir.

1908/1909 yılında altı yüz sekiz kuruş maaş karşılığında Sivas Mevleviliği'ne tayin edilmiştir.

20 Şubat 1912 tarihinde bin beş yüz kuruş maaş karşılığında Aydın Merkez Vilayeti Mahkemeyi Şer'îye Müşavirliği'ne tayin edilmiştir.

10 Mart 1911 tarihinde bin beş yüz kuruş maaş karşılığında İzmir Kadı Müşavirliğine atanarak işe başlamıştır. 1909/1910 yılında ise devlet hizmetini tamamlayarak dördüncü rütbeden Mecidi Nişanı almaya layık görülmüştür.

Bulunduğu görev ve memuriyetlerde bir usulsüzlük göstermemiş, hakkında bir şikâyet olmamış, mahkemeye alınmamış ve herhangi bir cezaya tabi tutulmamıştır.

2.2.25. Osman Efendi¹⁵³

Osman Efendi, 13 Mart 1866 tarihinde Maraş'ta doğmuştur. Babasının adı Ahmed Efendi'dir. Ahmed Efendi, 1 Temmuz 1900 tarihinde vefat etmiştir. Annesinin adı ise Fatma'dır. Şöhretleri Seyithanzade olarak bilinip bu isimle anılmışlardır. Döneminde tanınmış bir sülaleye mensup değildir. Osman Efendi, İslam dinine mensup olup Osmanlı tebaasındandır.

¹⁵³ OMA. MŞH. SAİD, 158/19/1; 158/19/2; 158/19/3; 158/19/4; 158/19/5.

Eğitim hayatına Maraş Sancağına bağlı Şekerli Mahallesinde bulunan Şekerli Camii Medresesi'nde başlamıştır. Burada 1885/1886 yılından 1889/1890 yılına kadar eğitim görmüştür. 18 Mayıs 1904 tarihinde ise Adana Vilayeti'nin Bahçe Kazası Müftü Sabıkı olan Maraş ulemâsının meşhur isimlerinden olan İsmailzade Merhum Hacı Ali Efendi'den tefsir ve hadis dersleri alarak icazet almıştır. Eğitim bilgileri arasında Maraş Sancağı'na bağlı Restibai Mahallesinde bulunan Restibai Camii'de ders gördüğü de mevcuttur. Farsça ve Türkçe dillerinde okuma yazma bilmektedir. Kitap veya risale tarzında herhangi bir eser yazmamıştır.

Osman Efendi'nin, görev ve memuriyet sıfatı müderristir. Medeni durumuna bakıldığında evli ve bir zevcesi vardır. Orta boylu, ela gözlü ve buğday tenlidir. Nüfusa kayıtlı adresi ise şu şekildedir: Halep Vilayeti, Maraş Kazası, Şekerli Mahallesi.

5 Ekim 1906'da Osman Efendi Maraş Şekerli Camii'nin hemen yanındaki medrese olan Restibai Medresesi'nde müderris ve aynı zamanda İbtidai Mektebi'nde hocalık vazifesi yapmıştır. Bu esnada Süleyman Efendi, Osman Efendi'nin yapmakta olduğu vazifeye göz dikerek görevini elinden almak istemiştir. Bunun üzerine Halep Maarif Müdürü Maarif Umumi Nezareti'ne yazmış olduğu bir dilekçeyle Süleyman Efendi'nin bu girişimine engel olmuş ve Osman Efendi vazifesini yapmaya devam etmiştir.¹⁵⁴

Osman Efendi, Eylül 1909'da Halep Vilayeti Tahsilât Komisyonunun kararıyla Maraş Mahkeme-i Şer'iyeye Baş Kitabeti'ne tayin olmuştur. 9 Nisan 1911 yılında ise Maraş Medrese Müderrisi Hacı Ahmed Efendinin vefat etmesi üzerine yerine Maraş Medresesi'ne müderris olarak Osman Efendi tayin olmuştur. Herhangi bir rütbe ve nişanı yoktur.

Bulunduğu görev ve memuriyetlerde genellikle bir usulsüzlük göstermemiş, hakkında bir şikâyet olmamış, mahkemeye alınmamış ve herhangi bir cezaya tabi tutulmamıştır. Ancak Maraş Mahkeme-i Şer'iyeye Baş Kitabeti görevindeyken kendisine verilen bir emre uymayıp yerine getirmedigi için otuz ay kadar görevinden uzaklaştırılarak açıkta kalmıştır.

¹⁵⁴ BOA. MF.MKT, 956/57/1; 956/57/2; 956/57/3.

Cumhuriyet döneminde medreselerin kapatılmasından sonra Şeyh Camii'sinde imamlık yaparak hayatına devam etmiştir. Osman Efendi gazilik unvanına sahiptir ve İstiklal Madalyası almıştır. 1940 yılında vefat etmiştir.¹⁵⁵

2.2.26. Ömer Efendi¹⁵⁶

Ömer Efendi, 24 Ocak 1877 tarihinde Göksun Kazasına bağlı Yusuf Efendi Mahallesinde doğmuştur. Asıl adı Ömer Efendi, mahlası ise Fehmi'dir. Çavuş Ömer Efendi ismiyle anılmaktadır. Babasının adı İsa'dır. Annesinin ismi ise Mü'minet'tir. Babası herhangi bir memuriyet görevinde bulunmamıştır. Babası Osmanlı Devleti'nin çiftçi sınıfındandır. Ömer Efendi tanınmış bir sülaleye mensup değildir. Babası da Kafkas göçmenlerinden olup Çerkez'dir. Babası İsa Efendi Osmanlı tebaasına mensup olup kendisi küçük yaşta vefat etmiştir.

Doğduğu mahallenin Sıbyan Mektebi'nde kelim-ı kadim ve yeterli derecede Arapça sarf ve nahiv tahsili görmüştür. 15 Eylül 1892 tarihinde tahsiline Elbistan ve Aziziye Kazalarında devam etmiştir. 3 Ekim 1900 tarihinde ulemâ sınıfının yüksek mertebesinde olan Hanaizade Hacı Mehmed Efendi'nin tavsiyesiyle Maraş Sancağına gelmiştir. 15 Mayıs 1906 tarihinde icazet alarak Göksun'a gelmiştir. 7 Ağustos 1907 tarihine kadar gönüllü öğretim yapmıştır. Arapça, Türkçe ve Çerkez dilinde okuma ve yazma bilmektedir.

7 Ağustos 1907 tarihinde Göksun Kazasına tayini çıkarak istihdam edilmiştir. Sonrasında 28 Mayıs 1908 tarihine kadar Göksun Kazasında Şer'îye Başkâtibi olarak aylık maaş karşılığı çalışmıştır. 31 Ocak 1911 tarihinden itibaren maaşı üç yüz kuruş olarak görevini ifa etmiştir.

Bulunduğu görev ve memuriyetlerde bir usulsüzlük göstermemiş, hakkında bir şikâyet olmamış, mahkemeye alınmamış ve herhangi bir cezaya tabi tutulmamıştır. Herhangi bir memuriyetinde yargılanmamış ve cezaya tabi tutulmamıştır.

Resmi evrak mühürlerinde Göksun Kazası Mahkeme-i Şer'îyesi Başkâtibi rütbesiyle Ömer Fehmi mührünü kullanmıştır.

¹⁵⁵ Y. Alparslan ve Serdar Yakar, *Eski Maraş'ta Âlim...*, s. 76.

¹⁵⁶ OMA. MŞH. SAİD, 130/21/1; 130/21/2; 130/21/3; 130/21/4.

Andırın Kazası Naibi Hüseyin Hüsnü'nün yazmış olduğu Hamidiye Hicaz Demiryolu İdare-i Maliyesi Nezareti'nin mazbata varakasında Ömer Efendi'nin Göksun Kazasında, Fevzi Bey Medresesi Müderrisliği görevini yapmakta olduğu görülmektedir.¹⁵⁷

11 Haziran 1905 tarihli nüfus bilgilerinin içerdiği belgeye bakıldığında Ömer Efendi hakkında şu bilgilere ulaşılmaktadır. İslam dinine mensuptur. Görev sıfatı İlim Öğretmenliğidir. Evlidir ve bir zevcesi vardır. Fiziksel özellikleri ise orta boylu, ela gözlü, buğday tenlidir.

Nüfusa kayıtlı olduğu adres Halep Sancağının Andırın Kazasıdır. Mahallesi Yusuf Efendi Mahallesidir. Mesken numarası 24 Hane 2 'dir. Ömer Efendi'nin nüfus bilgilerinin yer aldığı belgenin üzerinde Nüfus Memuru: Mehmet Şakir Efendi, Andırın Kazası Meclisi İdaresi, Halep Vilayeti Nüfus Nezareti, Nezareti Umuru Dâhiliye'nin bizzat mührü bulunmaktadır.

2.2.27. Parnos Efendi¹⁵⁸

Parnos Efendi 1889 yılında Maraş Sancağına bağlı Zeytun Kazasının Yukarı Mahallesinde dünyaya gelmiştir. Babasının adı Eyüp Ağa'dır. Annesinin adı ise Meryem Hatun'dur. Şöhretlerine Yenidünyan denilmiştir. Yaşadığı dönemde tanınmış bir sülaleye mensup değildir. Parnos Efendi Hıristiyan tebaasına mensup olup Osmanlı tebaasındandır. Askerlik görevinden muaf tutulmuştur.

Tahsil hayatını Zeytun Kazasında bulunan bir Ermeni mektebinde tamamlamıştır. Burada Türkçe ve Ermeni dilinde sarf, nahiv, hesap, ilim fenleri derslerini görmüştür. Şahadetnamesi vardır. Türkçe ve Ermenice bilmektedir. Türkçe okuma ve yazma bilmektedir. Kaleme aldığı herhangi bir eseri yoktur.

1908/1909 yılında Zeytun Bidayet Mahkemesi Kalemi'ne atanmıştır. 28 Ocak 1910 tarihinde Zeytun Kazası Şer'ie Mahkemesi Muhzırlığı'na yüz elli kuruş maaş karşılığında atanmıştır.

¹⁵⁷ OMA. MŞH. SAİD, 130/21/3;

¹⁵⁸ OMA. MŞH. SAİD, 131/5/1; 131/5/2; 131/5/3; 131/5/4.

2.2.28. Süleyman Niyazi Efendi¹⁵⁹

Adı Süleyman, Niyazi ise mahlasıdır. Babasının adı Ahmet Sadık Efendi'dir. Babası ziraatla uğraşmış ve Osmanlı Devleti'nin çiftçi sınıfındandır. Annesinin ismi ise Ayşe'dir. Süleyman Niyazi Efendi, 27 Temmuz 1876 tarihinde Maraş Sancağında doğmuştur. İslam dinine mensuptur.

Tahsil hayatına ilk olarak Mahalle Mektebi'nde başlamıştır. Sonrasında Maraş'ta bulunan Rüştîye Mektebi'ne geçiş yapmıştır. Süleyman Niyazi Efendi, burada ilim ve fen dersleri alarak tahsilini tamamlamış ve yüksek başarıyla mezun olarak şahadetnamesini almıştır. 1888/1889 yılında ise Bedesten Rüştîye Mektebi'ne kabul edilmiş ve bu tahsilini de başarıyla tamamlayarak belge almıştır. Aldığı belge doğrultusunda İbtidai Askeriye'ye kabul edilmiştir. Bulunduğu okulda derece olarak 63 mevcudu olan sınıfın on dokuzuncusu olmuştur. Tahsiline medrese hocası olan Hanaizade Hacı Mehmed Efendi'nin yanında devam ederek kendisinden Arapça dersler, mantık dersleri almıştır. Hocasından aldığı dersler neticesinde Fars diline hâkim olmuş Osmanlıca'yı da mükemmel derecede öğrenmiştir. Türkçe okuma yazma bilmektedir. Bunun yanı sıra Arapça ve Farsça dillerini de tahsili sırasında öğrenmiştir.

Fiziksel özellikleri bakımından siyah gözlü, kısa boylu ve esmer tenlidir. Medeni durumuna bakıldığında evli değildir. Sicili nüfus varaka kaydında adres bilgileri Halep Vilayetinin Maraş Kazasına bağlı Divanlı Mahallesi olarak geçmektedir. Süleyman Niyazi Efendi'nin görev ve memuriyet sıfatı Mahkeme-i Şer'îye Kâtipliğidir.

2 Nisan 1900 tarihinde Süleyman Niyazi Efendi 24 yaşında iken aylık üç yüz kuruş maaşla Maraş Maarif Şubesi Kitabet Veznedarlığı'na tayin edilmiştir. Burada 27 Ekim 1910 tarihine kadar görevini icra etmiştir.

14 Ocak 1911 tarihinde aylık maaşla Mahkeme-i Zeytun Kazası Bidan Mahkemesi İkinci Kitabeti'ne tayini sevk edilmiştir. 17 Şubat 1913 tarihinde bulunduğu bu memuriyet görevinden istifa etmiş ve aynı yıl içinde Mahkeme-i Şer'îye Zabtiye Kitabeti'ne tekrar tayin edilmiştir.

¹⁵⁹ OMA. MŞH. SAİD, 115/4/1; 115/4/2; 115/4/3.

1913 yılında yüz kuruş maaşla Maraş Mekteb-i İdadi Hissiyat Vekâleti'ne tayin edilince bulunduğu görevden tekrar istifa etmiştir. 24 Aralık 1913 tarihine kadar bulunduğu göreve devam etmiştir.

5 Ekim 1915 tarihinde Maraş Kitabet Muaviliği'ne tayin edilmiştir. Bu görevi bulunduğu son memuriyettir.

Bulunduğu memuriyetlerde en çok son memuriyetinde teftişe maruz kalmıştır. Bulunduğu görev ve memuriyetlerde bir usulsüzlük göstermemiş, hakkında bir şikâyet olmamış, mahkemeye alınmamış ve herhangi bir cezaya tabi tutulmamıştır.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

İlmiye teşkilatı ve onun bünyesinde görev alan ilmiye sınıfı mensupları dini hüviyetiyle beraber, siyasi ve sosyal hayattaki rolleriyle birçok araştırmacının dikkatini çekmiştir. Osmanlı Devlet teşkilatını oluşturan kurumlar sisteminin en önemli ayağını ilmiye teşkilatı oluşturmuştur. Zira müftüler, kadılar, müderrisler, cami görevlileri medreseden mezun olan ilmiye teşkilatına mensup idi. Özellikle yönetim alanında ilmiye sınıfına ciddi anlamda bazı sorumluluklar düşmüştür. Bu noktada medreseler devlet için eğitimli insan kaynağını da oluşturan önemli bir unsurdur. Bütün İslam dünyasında olduğu gibi Osmanlı'da da medreseler eğitim ve öğretimin en önemli yapı taşını oluşturmaktaydı.

Osmanlı Devleti'ni her bakımdan güçlü kılan temel etken devletin idari, askeri, mali ve adli, kısacası her alanda kurmuş ve sürdürmüş olduğu sistemdir. Osmanlı Devleti tarih sahnesindeki rolünün son noktasına kadar bu alanlardaki devlet sistemini korumak ve bazende revize etmek için birçok çalışma yürütmüştür.

Osmanlı Devleti'nin son dönem reformlarından biri de ilmiye sınıfı mensupları ve ilmiye sınıfı mensuplarının sicil kaydının tutulmaya başlaması olmuştur. Devletin kuruluş yıllarından itibaren önem verilen kayıt sistemi devletin son zamanlarında daha da önemli bir hal alarak Osmanlı Devleti geride oldukça zengin bir arşivi miras olarak bırakmıştır. Bu arşivlerin en önemlilerinden biri hiç şüphesiz İstanbul Müftülüğü uhdesinde bulunan Meşihat Arşivi'dir. Meşihat Arşivi, Süleymaniye'de İstanbul Müftülüğü bünyesinde bulunmaktadır. Bu arşivin oluşmasında en büyük katkı Sultan II. Abdülhamid Han'a aittir. II. Abdülhamid dönemine kadar sicil kayıt işlemleri düzenli bir vaziyette yapılmıyordu. Diğer tüm kurumlarda olduğu gibi şeyhülislamlık belgeleri de muhtelif binalarda dağınık bir şekilde bulunuyordu. 1879 yılından itibaren devlet hizmetinde çalışan memurları tanımak ve personel kayıtlarının ve maaşlarının düzenli kaydedilmesi amacıyla kurulan Sicill-i Ahvâl Komisyonu sayesinde ilmiye sınıfına ait olan sicil defterleri ve belgeler Meşihat Binası'nda toplanarak bu mirasın bugüne kadar korunması sağlandı. Birinci elden kaynak olması bakımından arşiv çalışmaları yapmaya aday birçok araştırmacıyı cezbeden bu arşiv, Tanzimat'tan Cumhuriyet'e kadar olan dönemin aydınlatılması bakımından önemli bir yer teşkil etmektedir.

Söz konusu arşivde Osmanlı Devleti'nin son dönemine ait 7000 civarında

tercüme-i hâl dosyası mevcuttur. Bu dosyalar Osmanlı'daki kadı, naib, vaiz, muallim, kamu memuru vb. görevlerde çalışan memurların kimlik bilgilerini kapsamaktadır. Memurun adı, babasının adı, doğum yeri ve tarihi, okuduğu okullar, ders gördüğü hocalar ve aldığı ilimler, eğer varsa telif ettiği eserler, tayin edildiği kazalar, çalıştığı kurumlar ve kurumlarda çalışma süreleri, varsa aldığı nişan ve rütbelere, herhangi bir suçtan dolayı varsa aldığı cezalar ve azledilmeler veya görev değişiklikleri, aldıkları maaşlara kadar bilgiler yer alır. Hemen hemen her sicill-i ahvâl dosyasının içerisinde yer alan Tezkire-i Osmaniye Dosyasında ise; ana-baba adı ve doğum yerleri, memurun detaylı doğum yeri ve yılı, mensup olduğu din, meslek sıfatı, askerlik durumu, fiziksel özellikleri ve kayıtlı oldukları adres mevcuttur. Sicill-i Ahvâl Dairesi araştırmacıya geniş bir bilgi hazinesi sunmaktadır. Sicill-i ahvâl dosyasında ayrıca söz konusu kişinin tayin, izin, terfi durumları ile ilgili üst makamlara veya Devleti Aliyye'ye yazılan veya üst makam ve Devleti Aliyye tarafından yazılmış dilekçeler ve üst yazılar da mevcuttur. Yine bazı ilmiye sınıfı mensuplarının şahadetname ve icazet belgeleri de bu varakalar arasında yer almıştır.

Sicill-i ahvâl defterlerinde dosyaları bulunan 28 tane Maraşlı ilmiye sınıfı mensubunun doğum tarihlerinden 2 tanesi II. Mahmud, 7'si Sultan Abdülmecid, 10'u Sultan Abdülaziz ve 9'u ise II. Abdülhamid'in saltanat yıllarına denk gelmiştir. Kullandıkları unvanlara göre Ali Ağa ve Hafız Ahmed Lami dışındaki 26 ilmiye sınıfı mensubu Efendi olarak anılmıştır. Maraşlı ilmiye sınıfı mensuplarının 21 tanesinin baba mesleği sicill-i ahvâl dosyalarına yansımıştır. Bunlardan 5'inin babası tüccar, çiftçi esnaf, semerci, kasap gibi işlerin erbabı iken geriye kalan 16 ilmiye sınıfı mensubunun babası ise kendileri gibi ilmiye sınıfı mensubu olup devlet kademesinde görev almıştır. Devlet memuru olanların içinde Abdullah Asım Efendi'nin babası Hacı Mesud Efendi Şer'iye Başkâtibi iken Abdurrahman Efendi'nin babası Maraş Müftüsü Tekerekzade Mustafa Efendi'dir. Yine Maraş Müftülüğü görevinde bulunmuş olan Kanadıkırızade Mustafa Efendi'nin babası Kanadıkırızade Ahmed Efendi de oğlu gibi Maraş Müftüsüdür. Mustafa Salim Efendi'nin babası İshak Ahmed Hulusi Efendi ise Tekirdağ Naibi görevinde yer almıştır. Geriye kalan 10 tanesinin babası ilmiye sınıfının diğer kolları olan müderris ve muallim olarak görevde bulunmuşlardır. Ali Efendi'nin babası İsmailzade Ahmed Efendi ise ilmiye sınıfı içerisinde yer almamasına rağmen fahri müderristir.

İlmiye sınıfı mensupları içerisinde Kanadıkırıkzade, Efendizade, Seyyidhanzade, Fateşoğlu, Şemenli, Tekerekzade, İsmailzade, Patlakzade, Ciridzade, Karaküçükzade, Kırmacızade gibi Maraş Sancağı'nın önde gelen ailelerine mensup olanlar mevcut olduğu gibi tanınmamış sülalelerden gelenler de vardır. İncelenen dosyalar içerisinde yalnızca Ömer Efendi etnik kökenine atıfta bulunmuş ve Çerkez muhacirlerinden olduğunu belirtmiştir. Ömer Efendi Kafkas göçmeni bir Çerkez olmasından dolayı Maraşlı ilmiye sınıfı mensupları arasında Çerkez dilini bilen tek ilmiye sınıfı mensubudur.

Maraşlı ilmiye sınıfı mensuplarının 20'si Maraş Sancağının merkezinden olup Maraş Kazasında doğmuştur. 8'i ise Maraş Sancağının taşra kesiminden olup 2'si Andırın, 1'i Göksun, 2'si Pazarcık, 3'ü ise Zeytun Kazasında doğmuştur. Zeytun Kazası doğumlu olanlardan Ebkar Efendi ve Parnos Efendi Ermeni asıllı olup Hristiyan dinine mensuptur. Osmanlı Devleti döneminde Maraş Sancağına bağlı Zeytun Kazası nüfusunun büyük çoğunluğunu Ermeniler oluşturmaktaydı. Bu halkın kaynağıyla ilgili iki görüş mevcuttur. Bazı Ermeni kaynakları Zeytun'un XVI. yüzyılda Kafkasya'da yaşayan Ermenilerin bir kısmının bölgeye göç etmesiyle oluşan bir yerleşim yeri olduğunu ileri sürmüştür. Bazı kaynaklara göre ise Osmanlı-İran savaşlarının uzun sürmesi sonucu o bölgede yaşayan halk Zeytun'a göç etmiş ve orada yerleşik bir nüfus oluşturmuştur. Ebkar ve Parnos Efendilerin aileleri de Zeytun'un bu gayrimüslim halkındandır. Yalnız ikisi de döneminde tanınmış bir sülaleye mensup değildir. Babaları kendileri gibi ilmiye sınıfı mensubu olmamakla beraber Ebkar Efendi'nin baba mesleği kasaptır. Parnos Efendi'nin baba mesleğiyle ilgili ise herhangi bir bilgi mevcut değildir.

Osmanlı Devleti, Tanzimat Fermanı'yla eşitlik anlayışı doğrultusunda gayrimüslimleri temel alan önemli yenilikler getirmiştir. Bu doğrultuda 1840'lardan itibaren vilayetlerde ve kazalarda teşkilatlanan meclislerde ve merkezdeki diğer kurum ve kuruluşlarda gayrimüslimler de görev almaya başlamıştır. 1856 tarihli Islahat Fermanı'yla tüm tebaaya hangi milletten olursa olsun devlet hizmetine kabul edilme, ehliyet ve kabiliyetlerine göre nizamlar gereği memuriyetlerde istihdam olma hakkı tanınmıştır. Osmanlı Devleti'nde gayrimüslimlerin bürokrasideki yeri bu tarihten sonra önemli bir artış göstermiştir. Osmanlı Devleti'nin son döneminde gayrimüslimleri bizzat ilgilendiren bu yenilikler doğrultusunda 1878'lerde doğmuş

olan Ebkar Efendi Osmanlı bürokrasisinde yer alarak kâtip görevinde bulunmuş ve 1889 doğumlu olan Parnos Efendi Şer'îye Mahkemesi'nde memur olarak çalışma fırsatı bularak Maraşlı ilmiye sınıfı mensupları arasında yerini almıştır.

Araştırmaya konu olan 28 kişilik Maraşlı ilmiye sınıfı mensubunun doğum tarihleri 1824-1889 yılları arasında değişmektedir. Baba mesleği bilinenlerin büyük çoğunluğunun babası kendileri gibi ilmiye sınıfı mensubudur. İki tanesinin babası ise Maraş'ta müftülük görevinde bulunmuştur. Bunun yanı sıra içlerinde babaları ulemânın önemli isimlerinden olanlar da mevcuttur.

Sicill-i ahvâl dosyalarında Maraşlı İlmiye sınıfı mensuplarının eğitim durumları hakkında ayrıntılı bilgiler yer almaktadır. Bu bilgilere göre ilmiye sınıfı mensuplarının tamamına yakını ilköğrenimlerine sıbyan/ibtidai/mahalle mektebi gibi eğitim kurumlarında başlamıştır. Burada genel olarak İslam'ın temel esasları, dini ilimler, Kuran-ı Kerim ve akaid dersleri almışlardır. İçlerinde Ebkar Efendi ve Parnos Efendi gayrimüslim olmalarından dolayı eğitim hayatlarına Zeytun Ermeni mekteplerinde başlamışlardır.

Ortaöğretimlerini ise rüştiyelerde ya da camilerde ve özel hocalardan ders alarak tamamlamışlardır. Örneğin Mustafa Salim Efendi Tekirdağ Rüştiyesi, Süleyman Niyazi Efendi ise Mektebi Mülkiye Rüştiyesi'nden mezun olmuştur. İlmiye sınıfı mensuplarının eğitim almalarında iki önemli isim göze çarpmaktadır. Bu isimler Tekrinizade Hacı Mehmed Lütfi Efendi ve Hanaizade Mehmed Efendi'dir. Maraşlı ilmiye sınıfı mensuplarının birçoğu dönemin önemli hocalarından olan bu âlimlerden ders almıştır. Bunlar Ömer Efendi, Mehmed Hilmi Efendi, Ahmed Efendi, Hafız Ahmed Lami Efendi, Abdullah Asım Efendi gibi isimlerdir. İlmiye sınıfı mensuplarının geneli hocalardan aldıkları dersleri başarıyla tamamlayarak icazet almıştır. Ayrıca ortaöğrenimlerinde Arapça dilinde izhar, sarf, nahv ve Farsça dilinde Gülistan derslerinin yanı sıra mantık, fıkıh, hesap, coğrafya, tarih derslerini okumuşlardır.

Dosyalarından bazılarının gittikleri okullarda başarılı sonuçlar elde ettikleri anlaşılmaktadır. Örneğin, Süleyman Niyazi Efendi ile İbrahim Evliya Efendi Maraş Rüştiyesine gittikleri sırada aliyülâlâ (pekiyi) dereceden diploma almışlardır.

Osmanlı Devleti'nin en önemli ve temel eğitim kurumu medreselerdi. Maraşlı

İlmiye sınıfı mensuplarının büyük bir kısmı ortaöğrenimlerini tamamladıktan sonra tahsil hayatını medreselerde devam ettirmişlerdir. Bazıları eğitimlerine Maraş medreselerinde devam ederken bazıları ise İstanbul, Kayseri gibi vilayetlerdeki medreselere geçiş yapmıştır. Abdullah Hulusi Efendi 18 yıl boyunca İstanbul Fatih'te eğitim görmüştür.

İlmiye sınıfı mensuplarının bazıları Mektebi Nüvvab, Mektebi Kuzzat, Mektebi Hukuk gibi Osmanlı medreselerinin yanı sıra Osmanlı Devleti'nin yükseköğrenim veren okullarında tahsil hayatına devam etmiştir. Ancak Maraşlı ilmiye sınıfı mensupları arasında yalnızca İbrahim Evliya Efendi Mektebi Hukuk'a sınavla kabul edilerek yüksek başarı göstermiş ve diploma alarak mezun olmuştur. Çünkü dönemde yükseköğrenim okullarına girmek pek de kolay değildir. Bir takım imtihanları başarıyla geçmek gerekmektedir.

Fateşoğlu Ali Ağa'nın dosyasında aldığı eğitimle ilgili herhangi bir bilgi yoktur. Hatta tercüme-i hâl varakasında "*okuma ve yazma da bilmez*" ibaresi yer almaktadır. Ali Ağa uzun yıllar askerlik birimlerinde görev yaptıktan sonra okuma ve yazma bilmediği halde 56 yaşında devlet memurluğunda görevlendirilmiştir.

Maraşlı ilmiye sınıfı mensuplarının göreve başlama yaşları arasında büyük bir farklılık göze çarpmaktadır. Kimileri 16 yaşında devlet memuru olurken kimileri ise ancak 66 yaşında devlet memurluğuna giriş yapmıştır. Göreve 16 yaşında başlayan Mustafa Salim Efendi devlet hizmetine en erken yaşta başlayan kişidir. Ali Efendi ise 66 yaşında göreve başlayarak Maraşlı ilmiye sınıfı mensupları arasında devlet hizmetine en geç giren kişi olmuştur. Maraşlı ilmiye sınıfı mensuplarının önemli bir kısmı Maraş, Zeytun, Pazarcık, Andırın, Göksun Kazalarında memuriyet hayatlarına başlamış, bir kısmı ise İstanbul, Hassa, Adana, Bahçe, Eğin, İzmir, Aydın, Bitlis, Muş, Niğde, Konya, Kayseri, Mekke, Şam, Lazistan, Payas, Molova, Mitroviça gibi Osmanlı Devleti'nin farklı coğrafyalarında da görev almıştır. Örneğin Abdullah Hulusi Efendi Molova, Mitroviça, Konya, Niğde, Muş, Kayseri gibi coğrafyalarda görev yapmış, Osman Efendi'nin ise memuriyet hayatı Maraş Sancağında geçmiştir.

İlmiye sınıfı mensuplarının görev aldıkları memuriyetler genellikle Bidayet Mahkemesi Azalığı, Mahkeme Azalığı, Kadı Vekilliği, Naiblik, Müftülük, Mahkeme-i Şer'iyeye Kâtipliği, Eytam Müdürlüğü, Tahrirat Kalemi Memurluğu,

Mahkeme-i Şer'îye Odacılığı ve Hademeliği, Meclis Umumi Azalığı, Müftülük, Evkaf Nezareti Teşkilatı, Evkaf-ı Ahkâm Reisliği, Muallimlik, Müderrislik, Kâtiplik, Meclisi Temyiz Azalığı, Bab-ı Taht Mahkemesi Azalığı gibi memurluklar olmuştur.

Maraşlı ilmiye sınıfı mensupları içerisinde en dikkat çekenler Mehmet Müştak Efendi, İbrahim Evliya Efendi, Ali Efendi, Mustafa Sabri Efendi ve Kanadıkırkzade Mustafa Efendi'dir. Mehmet Müştak Efendi Mekke'ye memur olarak atandıktan sonra Mekke Kadısı Hacı Hasan Efendi'nin vefat etmesi üzerine kısa bir dönem Mekke Kadılığı görevinde bulunmuş ve Şam, İstanbul, Yozgat, Lazistan, Erzincan başta olmak üzere çok defa görev yeri değiştirmiştir. İbrahim Evliya Efendi ise Arapça, Farsça ve Fransızca dillerini bilmekle dikkatleri üzerine çekmekte ayrıca Maraş Mebusluğu, Evkaf-ı Hümayun Nezareti Müsteşarlığı ve Bab-ı Meşihatı İlmiye Müsteşarlığı görevlerini ifa etmiştir. Kanadıkırkzade Mustafa Efendi Maraş Müftüsü, Mustafa Sabri Efendi Göksun Müftüsü ve Ali Efendi ise Bahçe Kazası Müftüsü olarak görevlendirilmiş ve bu üç ilmiye sınıfı mensupları dışında 28 ilmiye sınıfı mensupları içinde müftülük vazifesi alan başka ilmiye sınıfı mensubu yoktur. Bu isimler dışındaki diğer memurlar genellikle mülazemat üzerine görevlendirilmiştir.

Maraşlı ilmiye sınıfı mensuplarının önemli bir kısmı 45 yaşından sonra devlet hizmetine girebilmiştir. Bunun tam aksi olarak bazıları ise çok erken yaşta devlet memuru olmuştur. İlmiye sınıfı mensuplarının memuriyete giriş yaşlarındaki bu denli farklılığın mevcut olması Osmanlı Devleti'nde devlet memuru alımlarında belli bir yaş kıstasının gözetilmediğini gözler önüne sermektedir.

Memurların genelinin vazifelerini hakkıyla yerine getirdikleri, sicil kayıtlarındaki "*hüsn-i hâl ve liyakati tasdik kılınmıştır*", "*Hüsn-i ifa-yı vazife etmekde olduğu*", "*hidmetini hüsn-i ifa eylediği*", "*hüsn-i ifa-yı hidmet eylemekde idüğü*" gibi ifadelerden anlaşılmaktadır. Bunun yanı sıra görevinde dikkatsizlik, görevi yanlış veya kötüye kullanma gibi nedenlerden kimi zaman da yanlış anlaşılmalara sebebiyle ceza alanlar da mevcuttur. Bunlardan ilki Abdullah Asım Efendi, 1896 yılı sonlarında Maraş'ı teftiş etmek amacıyla gelen Halep ve Adana Adliye Müfettişi Hüsnü Beyefendi'nin teftişi sırasında Abdullah Asım Efendi ile birlikte 4 memur daha cinayet suçundan mahkemeye alınmıştır. Bu kişiler, mahkeme esnasında bir şahidin ifadesinin yanlış alınmasından dolayı 8 Ağustos 1898 tarihinde görevden

azledilerek memleketlerine gönderilmişlerdir. Bu ceza sonucunda Abdullah Asım Efendi 9 ay açıkta kalmıştır. Hafız Ahmed Lami Efendi Maraş Mutasarrıfı Hayri Bey'in kendisi hakkında yanlış ihbar vermesi üzerine hapis cezası almıştır. 28 Ekim 1909 tarihinde hakkında af çıkması üzerine tahliye olmuştur. Mustafa Efendi bir dönem uğradığı haksızlık sebebiyle bulunduğu memuriyet görevinden alınmış sonrasında suçsuzluğunun ispat edilmesiyle görevine geri dönmüştür. Kanadıkırıkzade Mustafa Efendi'nin 1909 tarihine kadar müftülük vazifesini başarıyla ifa ederken bu tarihten sonra bölgede meydana gelen bir kargaşa nedeniyle Maraş Mutasarrıfı Hayri Bey ile arasında bir anlaşmazlık çıkması üzerine görevden alındığı bildirilmiştir.

İlmiye sınıfı mensupları içerisinde görevlerinde başarı gösterenler rütbe, nişan ve madalyalarla ödüllendirilmiştir. Mustafa Salim Efendi'ye 1909'da dördüncü rütbeden *Mecidi*, İbrahim Evliya Efendi'ye 25 Temmuz 1914 tarihinde ikinci rütbeden *Osmanî*, Kazgancızade Yahya Fehmi Efendi'ye 7 Ocak 1879 tarihinde Halep Valisi Said Paşa tarafından *Osmanî Nişanı Zîşan*, Kanadıkırıkzade Mustafa Efendi'ye dördüncü rütbeden *Osmanî*, *Musile-i Sahn* ve *Musile-i Süleymaniye* rütbeleri tevcih edilmiştir.

Sicil dosyalarında Maraşlı ilmiye sınıfı mensuplarının bildikleri dillerin durumunu ifade etmek için genellikle; *aşınadır*, *okuryazar*, *tekellüm* ve *kitabeter eder*, *yalnızca tekellüm eder* gibi ibareler kullanılmıştır. Medrese tahsilinin etkisi ile 28 tane ilmiye sınıfı mensubunun bildiği yabancı diller arasında Arapça ilk sırada gelmektedir. Hemen hemen hepsi Arapça diline vakıftır. Bunun yanı sıra Farsça diline aşına olanlar veya bilenler de mevcuttur. Bunlar; Abdullah Asım Efendi, İbrahim Evliya Efendi, Kazgancızade Yahya Fehmi Efendi, Mehmed Fahri Efendi, Mustafa Efendi, Mustafa Sabri Efendi, Osman Efendi, Süleyman Niyazi Efendi ve Yahya Fehmi Efendi'dir. İbrahim Evliya Efendi ve Kazgancızade Yahya Fehmi Efendi ise aynı zamanda Fransızca diline de aşınadır. Maraşlı ilmiye sınıfı mensupları arasında Fransızca bilen ve aynı zamanda toplam 4 dil bilen yalnızca bu iki isim mevcuttur. Parnos ve Ebkar Efendiler ise Ermeni asıllı olmalarından dolayı Türkçe'nin yanı sıra Ermenice de bilmektedir. Aynı şekilde Ömer Efendi Çerkez asıllı bir Kafkas göçmeni olmasından dolayı Çerkezce bilen tek ilmiye sınıfı mensubudur.

Maraşlı ilmiye sınıfı mensuplarının genel özellikleri şu şekilde sıralanabilir: Hemen hemen hepsi orta boylu, buğday tenli ve ela gözlüdür. Mustafa Efendi'nin sağ gözü üzerinde yanık izi vardır. Onun dışındaki ilmiye sınıfı mensuplarının özelliklerinde belirginlik, eksiklik veya sakatlık olan bir memur yoktur. Geneli evlidir ve evli olanlar tek eşlidir. İçlerinde Ali İlmi Efendi ve Mehmed Emin Efendi ise evlilik yapmamıştır.

Geneli tahsil hayatına mahalle mekteplerinin sıbyan/ibtidai'lerinde başlayarak rüştiye ve idadilerde eğitimlerini tamamlamış ve hemen hemen hepsi Arapça ve Farsçaya vakıftır. Gördükleri eğitim sonucunda hepsi müderris olmamış bazıları ilmiye sınıfının diğer kolları olan kâtip, naib, hatip, müftü, muhızır gibi memuriyetlerde hizmet vermiştir. Bazıları işlediği suçlardan dolayı tahkikat geçirerek mahkemelik olmuşsa da çoğu herhangi bir suçtan dolayı yargılanmamıştır. Görevlerinde başarılı olanlar ise rütbe, nişan ve madalyalarla ödüllendirilmiştir.

Elde edilen bilgiler sonucunda teze konu olan 28 tane ilmiye mensubu arasında ilmiye sınıfının âlim sayılabilecek kollarında görev alıp ulemâ sıfatını kazananlar olmasının yanı sıra muhızır, kapıcı, mahkeme zabıta gibi ulemâ hizmetlisi görevi görenlerin de mevcut olduğu anlaşılmıştır.

Yukarıda belirtilen tüm bilgiler bu çalışmanın amacı olan Maraşlı ilmiye sınıfı mensuplarının devlet içindeki yeri ve önemini daha iyi ve daha ayrıntılı biçimde desteklemektedir. Bu bilgiler Maraşlı ilmiye sınıfı mensuplarının devletin çeşitli kademelerinde bulunduğunu ve devlete katkılarını göstermektedir. Hazırlanan bu tez çalışmasının Osmanlı Kültür ve Medeniyet Tarihine ve Kahramanmaraş'ın eğitim, kültürel, sosyal, siyasi ve iktisadi alanına katkı sağlayacağı gibi aile tarihi araştırmalarına da öncülük etmesi temenni edilmektedir. Bunun yanı sıra ilmiye sınıfı mensuplarının görev aldıkları bölgeler de yerel tarihin incelenmesine kolaylık sağlayacak niteliktedir.

KAYNAKÇA

1. Arşiv

1.1. İstanbul Müftülüğü Bâb-ı Meşihat Arşivi (MŞH. SAİD)

MŞH. SAİD. :127/17/1; 127/17/2; 127/17/3; 127/17/5; 127/17/6; 127/17/10; 128/3/1; 128/3/2; 128/3/3; 128/3/4; 128/3/5; 77/24/1; 77/24/2; 77/24/4; 77/24/5;77/24/8; 209/10/1; 209/10/2; 209/10/3; 209/10/5; 209/10/6; 130/20/1; 130/20/3; 130/20/4; 130/20/5; 130/20/6; 130/20/7; 130/20/8; 128/17/1; 128/17/2; 128/17/3; 158/22/1; 158/22/2; 158/22/3; 1/59/1; 59/1/2; 59/1/3; 115/6/1; 115/6/2; 131/6/1; 131/6/2; 131/6/3; 131/6/4; 252/8/1; 252/8/2; 252/8/3; 252/8/4; 1/5/1; 1/5/2; 1/5/3; 1/5/4; 1/5/5; 1/5/7; 250/45/1; 250/45/2; 250/45/3; 115/11/1; 115/11/2; 115/11/3; 129/32/1; 129/32/2; 129/32/3; 129/21/1; 129/21/2; 129/21/2; 20/3/1; 20/3/2; 20/3/3; 20/3/4; 20/3/5; 115/2/1; 115/2/2; 115/2/3; 158/18; 73/7/1; 73/7/2; 233/3/1; 233/3/2; 233/3/3; 233/3/5; 233/3/7; 129/13/1; 129/13/3; 129/13/4; 129/13/5; 159/13/1; 159/13/2; 159/13/4; 159/13/5; 159/13/6; 159/13/8; 86/17/1; 86/17/2; 86/17/3; 86/17/3/1; 87/17/6; 158/19/1; 158/19/2; 158/19/3; 158/19/4; 158/19/5; 130/21/1; 130/21/2; 130/21/3; 130/21/4; 131/5/1; 131/5/2; 131/5/3; 131/5/4; 115/4/1; 115/4/2; 115/4/3; 127/22/1; 127/22/2; 127/22/3; 127/22/4; 127/22/5.

1.2.Başbakanlık Osmanlı Arşivi

BEO. 843/63209; 954/71501; 1399/104922.

DH.MKT. 1113/37; 580/34.

DH.TMIK.MKT. 1/14.

A.MKT.UMVM. 531/65; 531/64; 531/63.

MF.MKT. 956/57/1; 956/57/2; 956/57/3.

2. Tez, Kitap ve Makaleler

Alparslan, Yaşar ve Yakar, Serdar, *Eski Maraş'ta Âlim Çıkarmış Aileler*, UKDE Yayınları, Kahramanmaraş 2011.

Akça Eyiler, Burcu, *20. Yüzyıl'da Batum Ulemâsı (Meşihat Arşivine Göre)*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzincan 2019.

Akyüz, Yahya, *Türk Eğitim Tarihi*, Pegem Akademi, Baskı XII, Mart 2008.

Altınöz, İsmail, *Dulkadir Eyaleti'nin Kuruluşu ve Gelişmesi*, Ukde Yayınları, Kahramanmaraş 2009,

Altınöz, İsmail, "Maraş'ın Osmanlı Hâkimiyetine Girişi", *Akdeniz'in Altın Kenti Kahramanmaraş*, Edl: Orhan Doğan, Ramazan Avcı ve Serdar Yakar, T.C. Kahramanmaraş Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Kahramanmaraş 2014, ss. 39-43.

Arslan, Hasan, *17. Yüzyılda Maraş Sancağı (Siyasi, İdari, İktisadi ve İçtimai Tarihi)*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 2014.

Bal, M. Suat, "Selçuklular Devrinde Maraş (1071-1308)", *Akdeniz'in Altın Kenti Kahramanmaraş*, Edl: Orhan Doğan, Ramazan Avcı ve Serdar Yakar, T.C. Kahramanmaraş Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Kahramanmaraş 2014, ss.29-32.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi, Yay. Hazl.: Yusuf İhsan Genç vd., Baskı III, Başbakanlık Basımevi, İstanbul 2010.

Çeçen, Salih ve Gökçek, L. Gürkan, "Asur Kaynaklarında Maraş ve Çevresi", *Uluslararası Antikçağ Döneminde Maraş Sempozyumu, 17-18 Kasım 2018-Kahramanmaraş*, (Edl.: Cevdet Kabakçı vd.), Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Kahramanmaraş 2019, ss. 75-86.

Çelik, Kemal, "Maraş'ın İşgali, Fransız ve Ermenilerle İlişkiler", *Uluslararası Milli Mücadele Döneminde Maraş Sempozyumu Bildiri Özet Kitapçığı*, 3-4 Şubat 2017-Kahramanmaraş, Yay, Hazl.: Cevdet Kabakçı, İbrahim Solak ve Mehmet Canlı, KBB Yayını, Kahramanmaraş Kasım 2017, ss. 19-20.

Dikici, Recep, *Saçaklızade ve Osmanlı Döneminde Maraşlı Âlimler*, Kitabevi Yayınları, Konya 2015.

Dikici, Recep, "Abdi Lami Efendi", *Kahramanmaraş Ansiklopedisi*, Ed.: İbrahim Solak, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Kahramanmaraş Şubat 2017,ss.10.

- Dikici, Recep, "Abdullah Hulusi Efendi", *Kahramanmaraş Ansiklopedisi*,
Ed.:İbrahim Solak, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi,
Kahramanmaraş Şubat 2017,ss.15.
- Ebu Abdullah Muhammed İbn Battuta Tanci, *İbn Battuta Seyahatnamesi*, Çeviri: A.
Sait Aykut, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2000.
- Ergenç, Özer, "Osmanlı Şehirlerindeki Yönetim Kurumlarının Niteliği Üzerine Bazı
Düşünceler", *VIII. Türk Tarih Kongresi, Kongreye Sunulan Bildiriler, C.II*,
Ankara 1981, ss.1264-1273.
- Eyicil, Ahmet, *Osmanlı'nın Son Döneminde Maraş'ta Ermeni Siyasi Faaliyetleri*,
Gün Yayıncılık, Ankara 1999.
- Eyicil, Ahmet, *Yakınçağda Kahramanmaraş*, Lazer Ofset Matbaa, Kahramanmaraş
2009.
- Eyicil, Ahmet, "Dulkadiroğulları Beyliği Dönemi", *Akdeniz'in Altın Kenti
Kahramanmaraş*, Edl: Orhan Doğan, Ramazan Avcı ve Serdar Yakar, T.C.
Kahramanmaraş Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Kahramanmaraş
2014, ss. 35-38.
- Gedik, İbrahim, *229 Numaralı Şer'iyet Sicili'ne göre Maraş'ta Hayat*,
(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler
Enstitüsü, İstanbul 2016.
- Gökhan, İlyas, *Maraş ve İlçelerinin Adlarının Oluşması*, Kahramanmaraş İl Kültür
Turizm Müdürlüğü, Kahramanmaraş 2014.
- Günay, Nejla, *Maraş'ta Ermeniler ve Zeytin İsyanları*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık,
İstanbul 2007.
- Günçe, Şuheda, *Sultan III. Selim Dönemi Ulemâ-Siyaset İlişkisi*, (Yayınlanmamış
Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul
2018.
- Horasan, H. Yüksel, *Kahramanmaraş'ı Tanıyalım*, Özkan Matbaacılık, Ankara 1992.
- İpşirli, Mehmet, "Medrese", *TDV İslam Ansiklopedisi*, T.D.V.İ.A.M. Yay., C.
XXVIII, İstanbul 2003, ss. 332-233.
- Kahramanmaraş Ticaret ve Sanayi Odası, *Cumhuriyet'in 80. Yılında*

Kahramanmaraş'ın Ekonomisi ve Sosyal Altyapısı, Kahramanmaraş 2003.

Kavak, Abdulhamit, *Eskiçağda Maraş (Başlangıçtan MS. 376 Yılına Kadar, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*, Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012.

Kazıcı, Ziya, *Uçbeyliği'nden Devlet-i Aliyye'ye Osmanlı*, Kayıhan Yayınları, 2007.

Koçak, Ender, *Osmanlı Arşiv Belgelerine Göre Halep Vilayeti'nde Ermeni Ayaklanmaları (1895-1915)*, (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin 2007.

Öztuna, Yılmaz, *Osmanlı Devleti Tarihi "Medeniyet Tarihi"*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, C.II, Ankara 1998.

Pakalın, M. Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, MEB yayınları, S.D.:II, İstanbul 1993.

Söylemez, Faruk, "Yeni Çağda Maraş (1522-1789)", *Akdeniz'in Altın Kenti Kahramanmaraş*, Edl: Orhan Doğan, Ramazan Avcı ve Serdar Yakar, T.C. Kahramanmaraş Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Kahramanmaraş 2014, ss. 45-54.

Şemseddin Sami, *Kamus-ı Türkî*, Sahhaflar Kitap Sarayı, C. I-II, İstanbul 2008.

Şensoy, Rümeysa, *Meşihat Arşivi Belgelerine Göre Hüdavendigar Vilayeti Kütahya Sancağı Ulemâsı (1850-1923)*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2019.

Şirikçi, M. Metin, *Maraş'ta*, Yusufçuk Baskı, Ankara 2001.

Solak, İbrahim, *XVI. Asırda Maraş Kazası*, (Yayınlanmış Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2002.

Ürkmez, Özden, "Eski Çağ'da Maraş ya da Marqaşti Germanicia", *KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 11, S. 2, 2014, ss. 67-95.

Yetişkin, Mehmet, "Osmanlı'nın Son Döneminde Maraş", *ATAM Dergisi*, C. XXIII.,

S. 67-68-69, Mart-Temmuz-Kasım 2017, ss. 263-303.

Yıldırım, Arife, *Osmanlı Devleti'nde Muhalefet Kültürü: II. Mahmut Dönemi Ulemâ Devlet İlişkisi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale 2019.

Yıldız, Pakize, *Maraş Şehri Vakıf Eserleri*, Kitabevi Yayınları, Konya 2017.

Yılmaz Şentürk, Elif, *Osmanlı Belgeleri İçin Bir Üstveri Standardı Çalışması: Meşihat Arşivi Örneği*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2017.

DİZİN

A

Abdi Lami Efendi, 38, 39, 40, 84, 102, 103, 104
Abdullah Asım Efendi, 40, 41, 42, 76, 78, 80, 81, 102, 103, 104
Abdurrahman Efendi, 44, 45, 76, 89, 102, 103, 104
Ahmed Zeki Efendi, 46, 47, 102, 103, 104
Alauddevle, 32, 33, 34
Ali Ağa, 47, 75, 78, 98, 102, 103, 104
Ali Efendi, 48, 49, 65, 66, 67, 69, 76, 78, 79, 102, 103, 104
Ali İlmi Efendi, 49, 50, 57, 81, 102, 103, 104
Andırın, 1, 4, 5, 24, 29, 31, 45, 67, 68, 71, 72, 76, 79, 103
Arapça, 4, 30, 33, 37, 39, 41, 44, 45, 49, 50, 51, 52, 53, 55, 57, 58, 59, 60, 62, 63, 66, 67, 71, 73, 78, 79, 80, 81, 104

B

Bağdadiye, 33
Bektutiye, 31, 33, 57
Bidayet Mahkemesi, 40, 41, 45, 51, 53, 72, 79, 103
Boğaz Kesen Cami, 44
Boğazkesen, 31
Büyük İskender, 17, 18

Ç

Çavuşlu, 29, 31, 46, 47, 65

D

Dâhiliye Nezareti, 10, 40
Devleti Aliyye, 75
Divanlı, 29, 31, 40, 42, 54, 58, 60, 73
Dulkadir, 21, 22, 24, 32, 83

E

Ebkar Efendi, 50, 51, 76, 77, 102, 103,

104

Elbistan, 19, 20, 24, 28, 29, 31, 32, 35, 66, 71

F

Farsça, 4, 33, 37, 41, 52, 55, 58, 59, 63, 67, 69, 73, 78, 79, 80, 104
Fateşoğlu, 47, 76, 78

G

Germenice, 18
Göksun, 1, 4, 5, 17, 24, 45, 46, 57, 68, 70, 71, 76, 79, 103

H

Hafız Ahmed Lami, 51, 52, 75, 78, 80, 102, 103, 104
Halep, 2, 3, 8, 11, 13, 22, 23, 24, 27, 28, 29, 41, 42, 45, 47, 48, 52, 55, 57, 60, 62, 65, 66, 67, 70, 72, 73, 80, 85, 103
Halid Bin Velid, 18, 29
Hariciye Nezareti, 53
Hatuniye, 31, 34, 38, 44, 65
Hititler, 16, 17

I

II. Abdülhamid, 14, 74, 75
III. Darius, 17

İ

İbrahim Evliya Efendi, 52, 53, 54, 78, 79, 80, 81, 102, 103, 104
İbtidai Mektebi, 41, 58, 68
İlmiye, 2, 13, 14, 16, 36, 37, 45, 54, 66, 74, 75, 79
İskender Bey, 34

K

Kanadıkırıkzâde, 65
Kazgancızâde Yahya Efendi, 54
Kırmacızade, 62, 76

M

Mahkeme-i Şeriye, 41, 42, 47, 48, 60, 61, 65, 70, 73, 79, 103
 Maraş, 1, 2, 3, 4, 5, 8, 11, 12, 13, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 38, 40, 41, 42, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 54, 55, 56, 57, 58, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 76, 77, 78, 79, 80, 83, 84, 85, 86, 95, 102, 103
 Maraşlı, 1, 2, 3, 9, 11, 12, 15, 18, 21, 39, 52, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 84
 Mecidi Nişanı, 69
 Medrese, 31, 33, 34, 35, 49, 65, 67, 70, 80, 85, 103
 Mehmed Emin Efendi, 56, 103, 104
 Mehmed Fahri Efendi, 8, 58, 60, 81, 103, 104
 Mehmed Hilmi Efendi, 60, 61, 78, 102, 103, 104
 Mehmed Müştak Efendi, 2, 13, 61, 62, 102, 103, 104
 Mehmed Said Efendi, 55, 62, 63, 102, 103, 104
 Mehmed Tevfik Efendi, 2, 63, 102, 103, 104
 Mehmet Akif Ersoy, 57
 Mehmet Tevfik Efendi, 11
 Mektebi Nüvvab, 78
 Meşihat Arşivi, 1, 10, 12, 13, 14, 15, 16, 40, 74, 82, 86
 Mitroviça, 43, 79
 Molova, 43, 79, 103
 Muallimhane-i Nüvvab, 38
 Mustafa Efendi, 44, 51, 54, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 76, 79, 80, 81, 90, 97, 102, 103, 104
 Mustafa Sabri Efendi, 67, 79, 81, 102, 103, 104
 Mustafa Salim Efendi, 68, 76, 77, 78, 80, 91, 102, 103, 104
 Mutasarrıf Vekili, 43

N

naib, 3, 5, 14, 33, 75, 81
 Nebeviyye, 34

O

Osman Efendi, 45, 48, 49, 51, 65, 69, 70, 79, 81, 102, 103, 104
 Osmanlı Devleti, 3

Ö

Ömer Efendi, 46, 58, 67, 70, 71, 72, 76, 78, 81, 102, 103, 104

P

Parnos Efendi, 13, 72, 76, 77, 101, 102, 103, 104
 Patlakzade, 38, 76
 Pazarcık, 1, 4, 5, 24, 29, 31, 35, 42, 61, 68, 76, 79, 103

R

Restabaiye, 34
 Rumeli Kazaskeri, 37

S

Sahn Medresesi, 39
 Sicil Nüfus, 46
 Süleyman Niyazi, 72, 73, 77, 78, 81, 95, 102, 103, 104

Ş

Şazi Bey Medresesi, 34
 Şekerli Medresesi, 34
 Şumnu, 48

T

Tarhon, 17
 Taş Medrese, 33
 Tercüme-i hal, 11
 Tevhid-i Tedrisat, 35

U

Ulemâ, 2, 4, 5, 11, 12, 15, 36, 37, 54, 58, 60, 62, 66, 76, 78, 79, 85, 86, 102, 103
 ulemây-i rüsûm, 36

V

Vakıf, 30, 32, 86

Y

Yahya Fehmi, 8, 55, 56, 81, 96

Z

Zeytun, 1, 4, 5, 22, 23, 24, 27, 29, 31,
35, 47, 50, 51, 55, 56, 61, 72, 73, 76,
77, 79, 85, 103

EKLER

Ek 1: Abdurrahman Efendi'nin Nüfus Tezkire-i Osmaniye Örneği

دَوْلَتِ عَلِيّهٔ عُثمَانِیّه

اسم و شهرت	پدری اسمیه هل الاصل	والده اسمیه هل الاصل	تاریخ و محل ولادت	ملک	صنعت و صفت و خدمت و اختیاب صلاحیت	سأهل و زوجہ متعدد اولوب اولدین	دوچان و صنف مکرمه
...	...	...	...	...	...	...	...

اشکال				سجل نفوسه قید اولان محلی			
بوی	کوز	سیا	علائت فارقه تاج	ولایت	نقاسی	عله و قریه	زقاع
...	...	...	...	...	...	...	...

بالاده اسم و شهرت و حال و صفتی محمد اولان **...** دولت علیه که تابعیتی حائر اولوب
اول سوخته جریده نفوسده مقید اولدین مشر ایشو تذکره اعطا قلدی

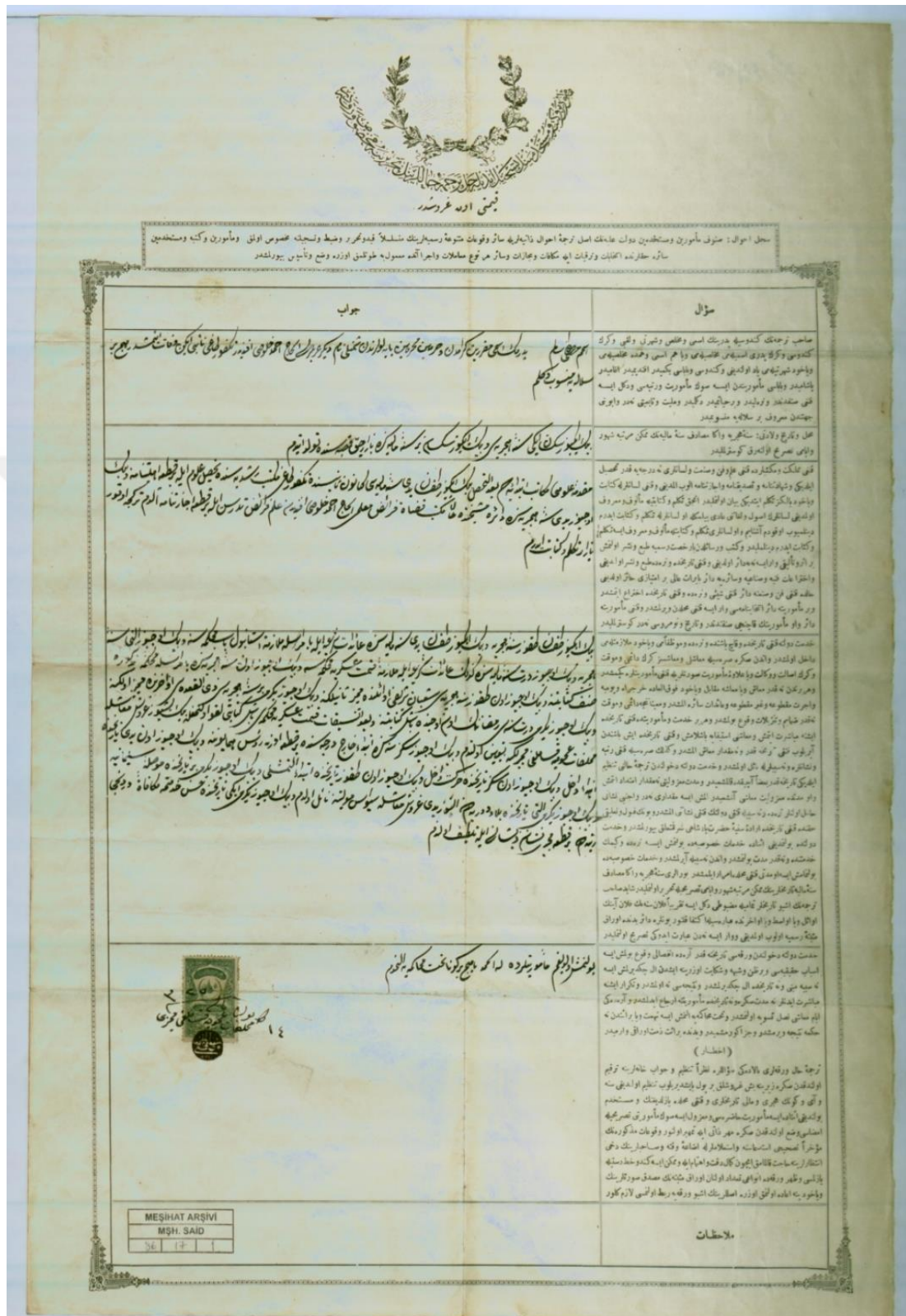

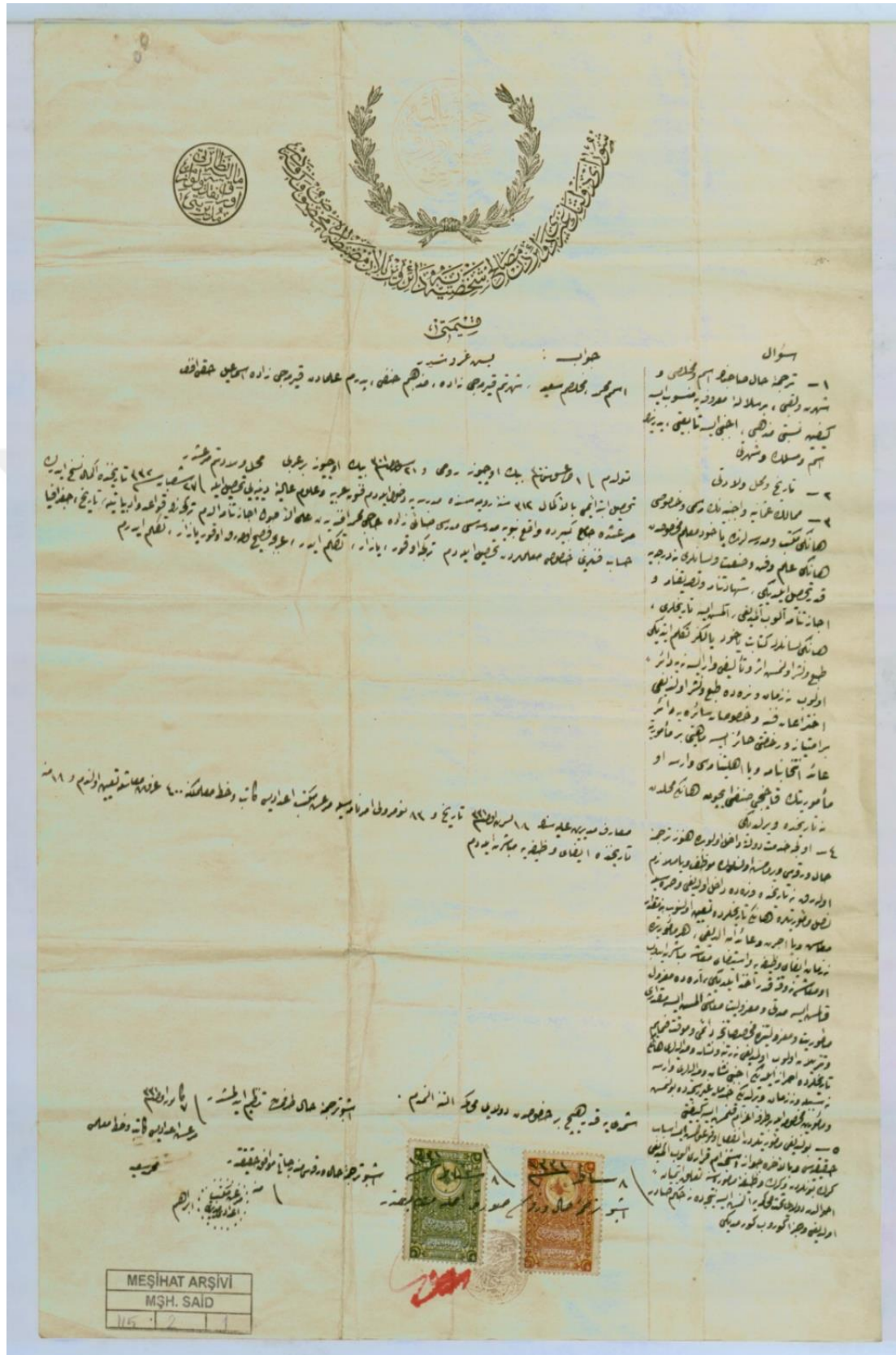
MEŞHAT ARŞIVI
MŞH. SAİD

Kaynak: OMA. MŞH. SAİD, 209/10/3.

[illegible]

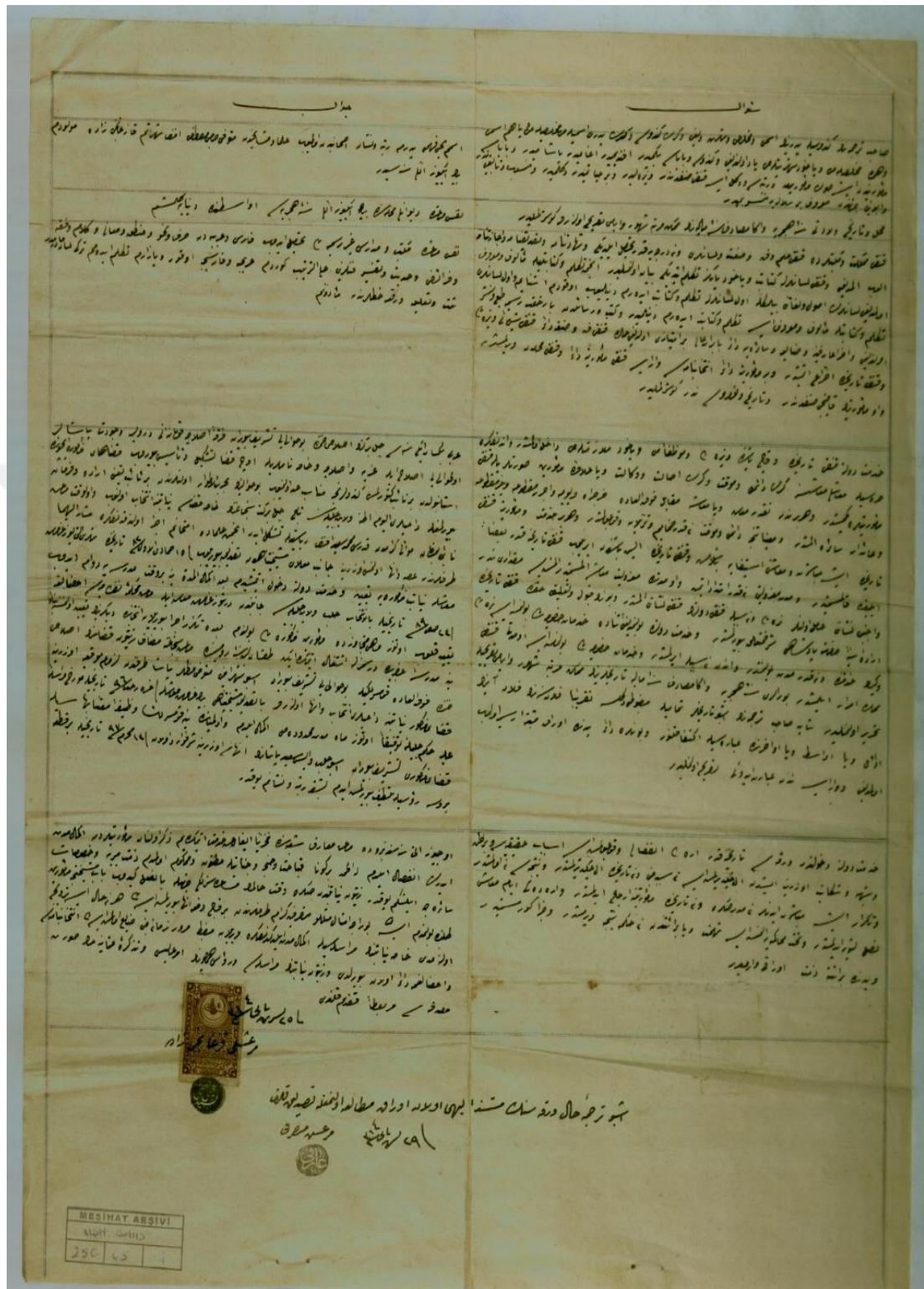

Ek 4: Mehmet Said Efendi'nin Tercüme-i Hâl Varakası Örneği

Kaynak: OMA. MŞH. SAİD, 115/2/1.

Ek 5: Kazgancızade Yahya Efendi'nin Tercüme-i Hâl Varakası Örneği

Kaynak: OMA. MŞH. SAİD, 250/45/1.

Ek 6: Maraş Sancağı Merkez Livasının Mahkemeyi Şer'îye Kadrosu'nun Yer Aldığı Varaka

مدرسه شیخی مرز لوی محو شریع قادر و

نام و رتبه	مدرسه
قاضی محمد زری افند	البرم و طیفی تبه در
ایام مدیری راضا افند	و و و
کند شریع باطنی اولیا افند	و و و
خفطه قاضی ربه افند	و و و
مقیه سعید افند	و و و
میارد میاسر در ربه افند	مدرسه شریع تبه و یا عجمه
میاده میاسر عطا افند	البرم و طیفی تبه در
علی افند	عینا ب منزل افند در

این جدول مندرجاتی است که در این مدرسه تدریس می شود و اینها را در این مدرسه تدریس می کنند

Kaynak: OMA. MŞH. SAİD, 233/3/4.

[illegible]

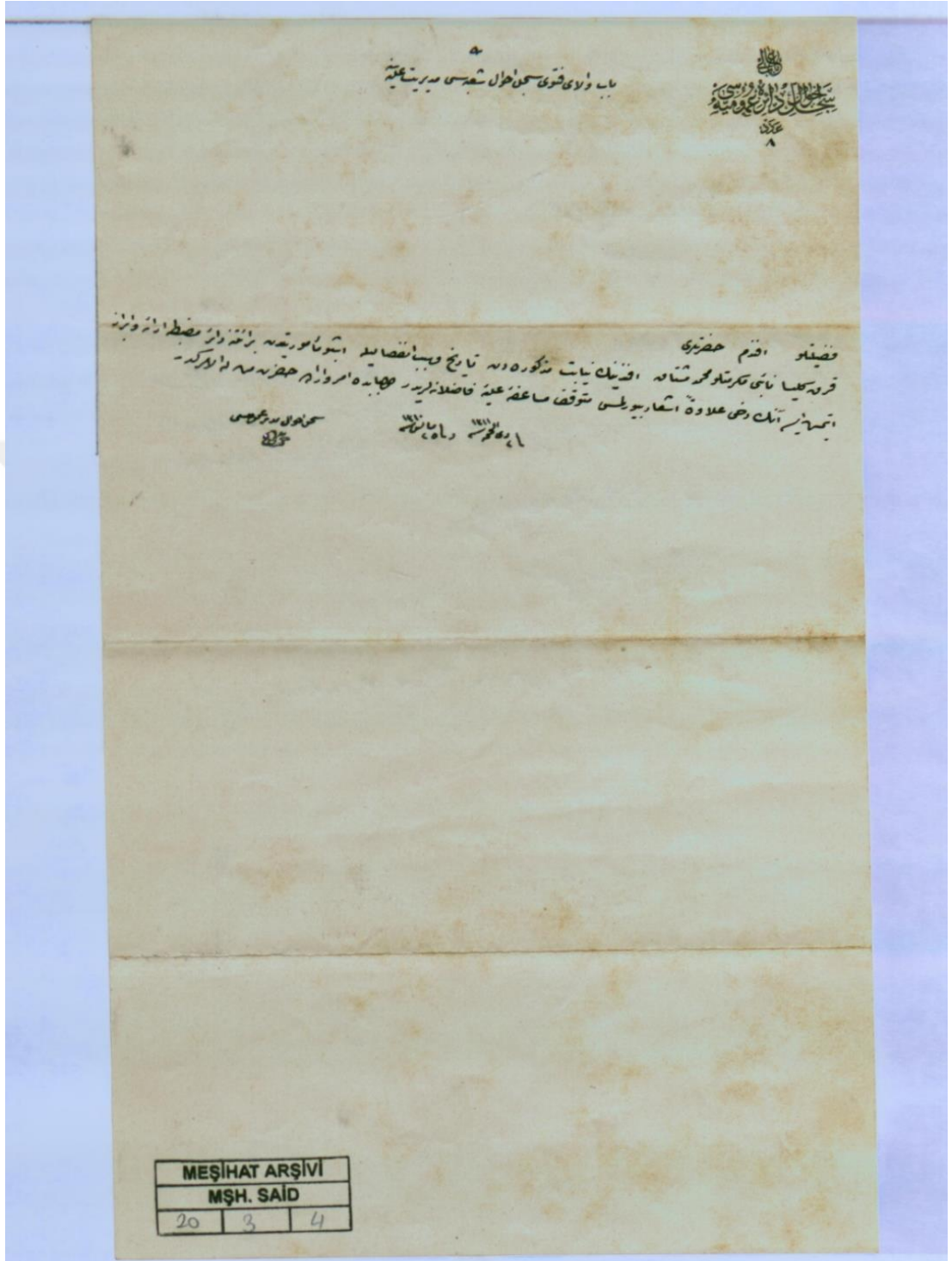
[illegible]

87

[illegible]

89

Ek 12: Mehmet Müştak Efendi'nin Görev Yaptığı Niyabet ile Arasındaki İnfisaline İlişkin Bab-ı Fetvayı Sicill-i Ahvâl Şubesi Müdürlüğüne Yazılmış Dilekçe Örneği

Kaynak: OMA. MŞH. SAİD, 20/3/4.

Ek 13: Parnos Efendi'nin Aldığı Şahadetname Örneği.

نحوه مریدانی مادری سرادقادی	
بارتقادی	بکی دبیانه
۱. اعدا	۱. نه لعدا
۲. ندا	۲. کلبه تاریخی
۳. ندا	۳. اریقو لسانه غوره صری
۴. ندا	۴. اریقو لسانه حیدر نالعه
۵. لوط	۵. تاریخی مدد مود
۶. ندا	۶. خضایا
۷. اعدا	۷. پاشا
۸. ندا	۸. فغانه
۹. لوط	۹. وافر
۱۰. ندا	۱۰. علوم لعدا
۱۱. اعدا	۱۱. علمه نط
۱۲. ندا	۱۲. علمه نط
۱۳. ندا	۱۳. علمه نط
۱۴. اعدا	۱۴. علمه نط

۱۵. اعدا

۱۶. اعدا

۱۷. اعدا

۱۸. اعدا

۱۹. اعدا

۲۰. اعدا

۲۱. اعدا

۲۲. اعدا

۲۳. اعدا

۲۴. اعدا

۲۵. اعدا

۲۶. اعدا

۲۷. اعدا

۲۸. اعدا

۲۹. اعدا

۳۰. اعدا

۳۱. اعدا

۳۲. اعدا

۳۳. اعدا

۳۴. اعدا

۳۵. اعدا

۳۶. اعدا

۳۷. اعدا

۳۸. اعدا

۳۹. اعدا

۴۰. اعدا

۴۱. اعدا

۴۲. اعدا

۴۳. اعدا

۴۴. اعدا

۴۵. اعدا

۴۶. اعدا

۴۷. اعدا

۴۸. اعدا

۴۹. اعدا

۵۰. اعدا

۵۱. اعدا

۵۲. اعدا

۵۳. اعدا

۵۴. اعدا

۵۵. اعدا

۵۶. اعدا

۵۷. اعدا

۵۸. اعدا

۵۹. اعدا

۶۰. اعدا

۶۱. اعدا

۶۲. اعدا

۶۳. اعدا

۶۴. اعدا

۶۵. اعدا

۶۶. اعدا

۶۷. اعدا

۶۸. اعدا

۶۹. اعدا

۷۰. اعدا

۷۱. اعدا

۷۲. اعدا

۷۳. اعدا

۷۴. اعدا

۷۵. اعدا

۷۶. اعدا

۷۷. اعدا

۷۸. اعدا

۷۹. اعدا

۸۰. اعدا

۸۱. اعدا

۸۲. اعدا

۸۳. اعدا

۸۴. اعدا

۸۵. اعدا

۸۶. اعدا

۸۷. اعدا

۸۸. اعدا

۸۹. اعدا

۹۰. اعدا

۹۱. اعدا

۹۲. اعدا

۹۳. اعدا

۹۴. اعدا

۹۵. اعدا

۹۶. اعدا

۹۷. اعدا

۹۸. اعدا

۹۹. اعدا

۱۰۰. اعدا

Kaynak: OMA. MŞH. SAİD, 131/5/2.

Ek 14: Maraşlı İlmiye Sınıfı Mensuplarının Doğum Tarihi, Baba Adı ve Baba Mesleği Bilgilerini Gösteren Tablo

İlmiye Sınıfı Mensuplarının	D.Tarihi	Baba Adı	Baba Mesleği
Abdi Lami Efendi	1875	Ali Rıza Ağa	Tüccar
Abdullah Asım Efendi	1847	Hacı Mesud	İlmiye sınıfı
Abdullah Hulusi Efendi	1863	Ahmed Efendi	-
Abdurrahman Efendi	1859	Mustafa Efendi	Maraş Müftüsü
Ahmed Efendi	1875	Osman Efendi	İlmiye sınıfı
Ahmed Zeki Efendi	1875	Ömer Efendi	İlmiye sınıfı
Ali Ağa	1849	Bekir	-
Ali Efendi	1843	Ahmed Efendi	Fahri Müderris
Ali İlmi Efendi	1880	İsmail Efendi	İlmiye sınıfı
Ebkar Efendi	1878	İsidor	Kasap
Hafız Ahmed Lami Efendi	1866	Nuh Efendi	İlmiye sınıfı
İbrahim Evliya Efendi	1873	Mehmed Raşid	İlmiye sınıfı
Kazgancızade Yahya Efendi	1835	Hacı Mustafa	İlmiye sınıfı
Mehmed Emin Efendi	1882	Mehmed Eşref	İlmiye sınıfı
Mehmed Fahri Efendi	1879	Ömer Efendi	İlmiye sınıfı
Mehmed Hilmi Efendi	1879	Osman	-
Mehmed Müştak Efendi	1824	İsmail Efendi	-
Mehmed Said Efendi	1884	İsmail Hakkı	İlmiye sınıfı
Mehmed Tevfik Efendi	-	-	-
Mustafa Efendi	1844	Bekir	-
Mustafa Efendi (İsmailzade)	1866	İsmail Efendi	-
MustafaE.(Kanadıkırıkzade)	1825	Ahmed Efendi	Maraş Müftüsü
Mustafa Sabri Efendi	1879	Ömer Efendi	İlmiye sınıfı
Mustafa Salim Efendi	1865	İshak Ahmed	İlmiye sınıfı
Osman Efendi	1866	Ahmed Efendi	İlmiye sınıfı
Ömer Efendi	1877	İsa Efendi	Çiftçi
Parnos Efendi	1889	Eyüp Ağa	-
Süleyman Niyazi Efendi	1876	Ahmed Sadık	Çiftçi

Ek 15: Maraşlı İlmîye Sınıfı Mensuplarının Memuriyet Durumları

İlmîye Mensuplarının Adı	GirişYaşı	İlk Memuriyeti	Son Memuriyeti
Abdi Lami Efendi	31	Eğir Kazası Naibi	Söke Naibi
Abdullah Asım Efendi	41	Bidayet Mahkemesi	Maraş Şer'îye Mahkemesi
Abdullah Hulusi Efendi	37	Molova Niyabeti	Bitlis Naibi
Abdurrahman Efendi	23	24.Kol Muharrirliği	Müftü Müsveddi
Ahmed Efendi	36	Göksun Bidayet	Göksun Müderrisi
Ahmed Zeki Efendi	23	Maraş Tahrirat Kalemi	Zeytun Şer'îye Mahkemesi
Ali Ağa	62	Mahkeme Muhzırı	Mahkeme Muhzırı
Ali Efendi	66	Bahçe Müftüsü	Bahçe Müftüsü
Ali İlmî Efendi	35	Muallim	Medrese Muallimi
Ebkar Efendi	21	Zeytun İstimlak Dairesi	Zeytun Eytam Müdürlüğü
Hafız Ahmed Lami	19	Alacalar Camii Fahri	Maraş Medresesi Müderrisi
İbrahim Evliya Efendi	19	Beyoğlu İkinci Ceza	Fetvahaneye Müsteşarı
Kazgancızade Yahya	30	Hassa Naibi	Zeytun Naibi
Mehmed Emin Efendi	32	Maraş Medresesi Anbar	Maraş Medresesi Dâhiliye
Mehmed Fahri Efendi	43	Maraş Mahkeme-i Şer'îye	Maraş Mahkeme-i Şer'îye
Mehmed Hilmi Efendi	29	Maraş Mahkeme-i Şer'îye	Pazarcık Mahkeme-i Şer'îye
Mehmed Müştak Efendi	33	Mekke Kadısı	Halep Naibi
Mehmed Said Efendi	32	İdadi Mektebi Kâtibi	Hüsn-ü Hat Muallimi
Mehmed Tevfik Efendi	-	-	-
Mustafa Efendi	-	Bahçe Zabtiye Bölüğü	Bahçe Mahkeme-i Şer'îye
İsmailzade Mustafa	50	Mahkeme-i Şer'îye Piyade	Mahkeme-i Şer'îye Piyade
Kanadıkırıkzade Mustafa	50	Maraş Meclisi Temyiz	Maraş Müftüsü
Mustafa Sabri Efendi	32	Andırın Naibi	Göksun Müftülüğü
Mustafa Salim Efendi	16	İstanbul Bab-ı Mahkeme	İzmir Naibi
Osman Efendi	43	Maraş Mahkemesi	Maraş Müderrisi
Ömer Efendi	30	Göksun Naibi	Mahkeme Başkâtibi
Parnos Efendi	19	Zeytun Bidayet Mahkemesi	Zeytun Şer'îye Mahkemesi
Süleyman Niyazi Efendi	24	Lisan-ı Osmanî Muallimi	Maraş Kitabete Muaviliği

Ek 16: Maraşlı İlmîye Sınıfı Mensuplarının Bildiği Diller

Adı	Bildiği Diller
Abdi Lami Efendi	Türkçe, Arapça
Abdullah Asım Efendi	Türkçe, Arapça, Farsça
Abdullah Hulusi Efendi	Türkçe
Abdurrahman Efendi	Türkçe, Arapça
Ahmed Efendi	Türkçe, Arapça
Ahmed Zeki Efendi	Türkçe
Ali Ağa	Türkçe Tekellüm
Ali Efendi	Türkçe, Arapça
Ali İlmî Efendi	Türkçe, Arapça
Ebkar Efendi	Türkçe, Ermenice
Hafız Ahmed Lami Efendi	Türkçe, Arapça
İbrahim Evliya Efendi	Türkçe, Arapça, Farsça, Fransızca
Kazgancızade Yahya Efendi	Türkçe, Arapça, Farsça, Fransızca
Mehmed Emin Efendi	Türkçe, Arapça
Mehmed Fahri Efendi	Türkçe, Arapça, Farsça
Mehmed Hilmi Efendi	Türkçe, Arapça
Mehmed Müştak Efendi	Türkçe
Mehmed Said Efendi	Türkçe, Arapça
Mehmed Tevfik Efendi	-
Mustafa Efendi	Türkçe, Farsça
Mustafa Efendi (İsmailzade)	Türkçe
Mustafa Efendi (Kanadıkırıkzade)	Türkçe, Arapça
Mustafa Sabri Efendi	Türkçe, Arapça, Farsça
Mustafa Salim Efendi	Türkçe
Osman Efendi	Türkçe, Farsça
Ömer Efendi	Türkçe, Arapça, Çerkezce
Parnos Efendi	Türkçe, Ermenice
Süleyman Niyazi Efendi	Türkçe, Arapça, Farsça

ÖZGEÇMİŞ

(Fatma İŞLEK)

1994 yılında Hatay'ın Antakya ilçesinde doğdu. İlköğrenimini yaşadığı köy okulu olan Avsuyu İlköğretim Okulu'nda başlayıp, Yeni Avsuyu Ortaöğretim Okulunda tamamladı. 2008 yılında eğitim hayatına Antakya Özbuğday Lisesinde devam etti. 2012 yılında Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümünü kazandı. 2014 yılında Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümünde okumaya hak kazandı. 2016 yılında Tarih Bölümünden, Fakülte üçüncüsü ve aynı zamanda bölüm birincisi olarak mezun oldu. Aynı yıl içinde Mustafa Kemal Üniversitesinden Pedagojik Formasyon Sertifikasını aldı. Bir yıl aradan sonra Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programında okumaya hak kazandı. Evli ve bir çocuk annesidir.

e-mail: fatmatekyildiz31@gmail.com

